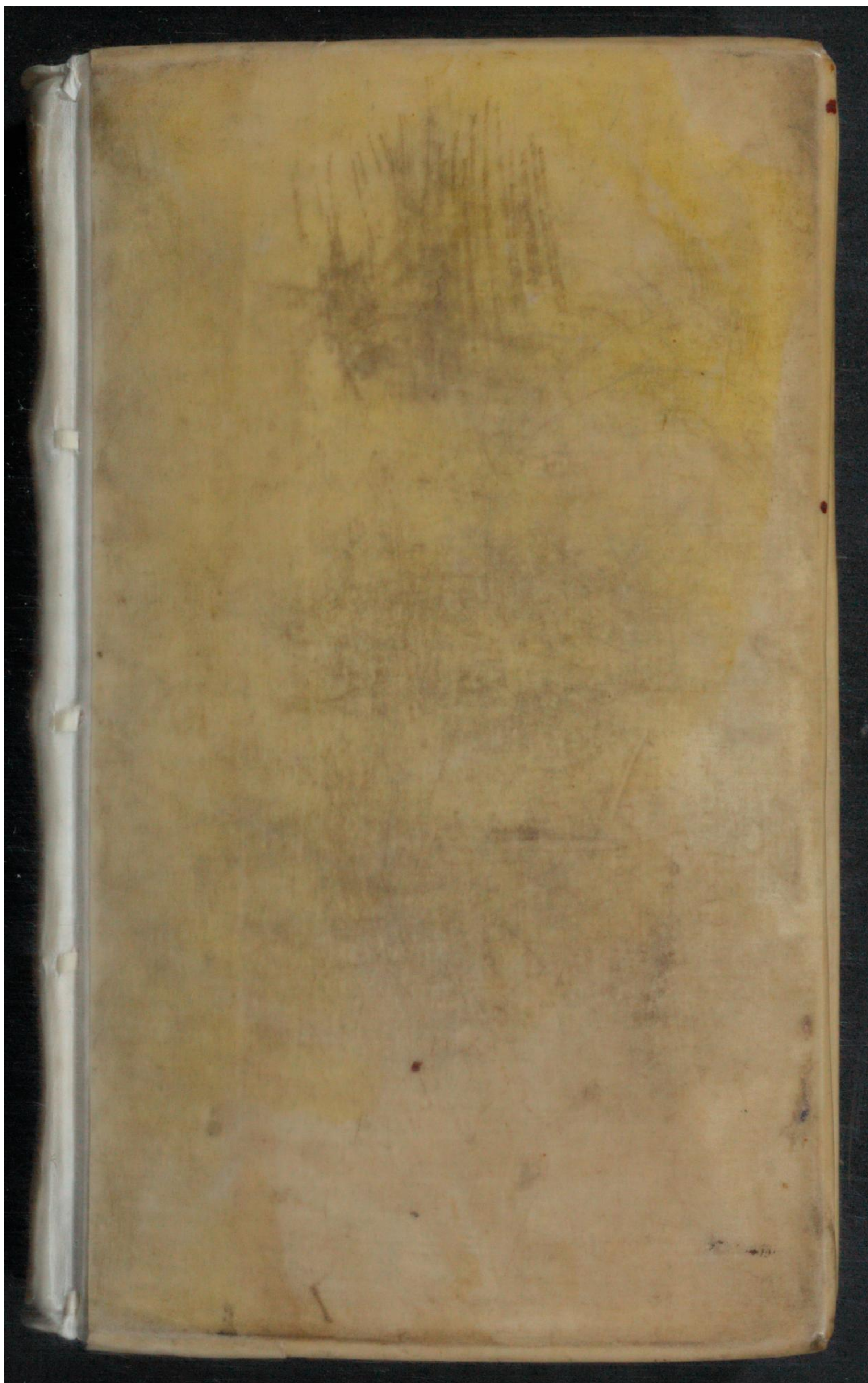
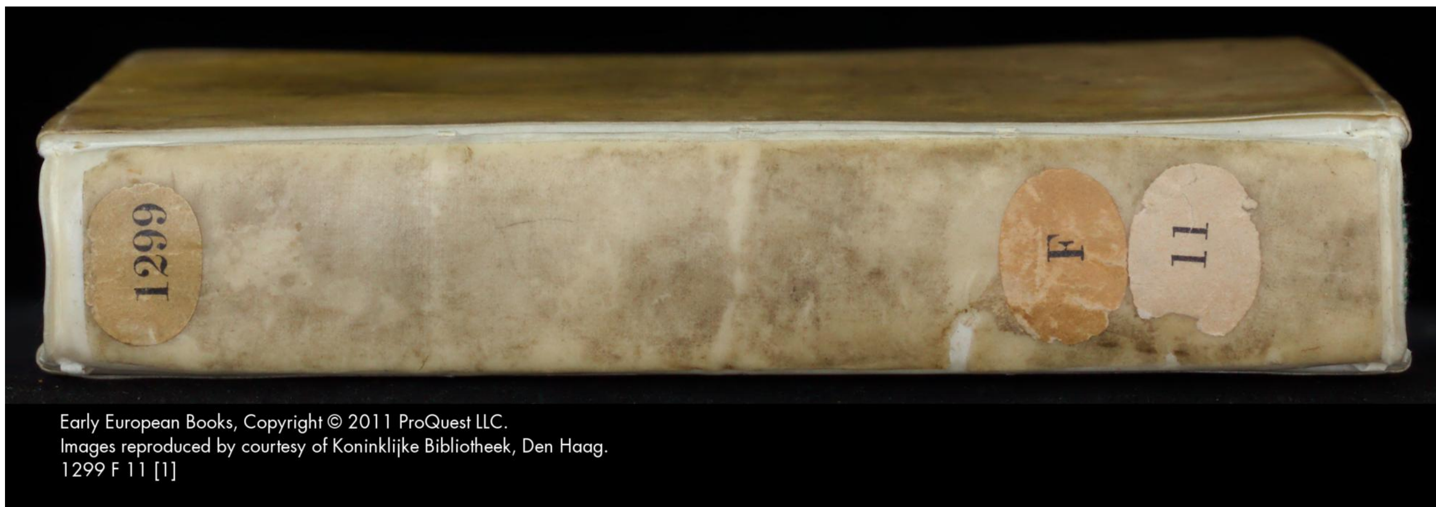
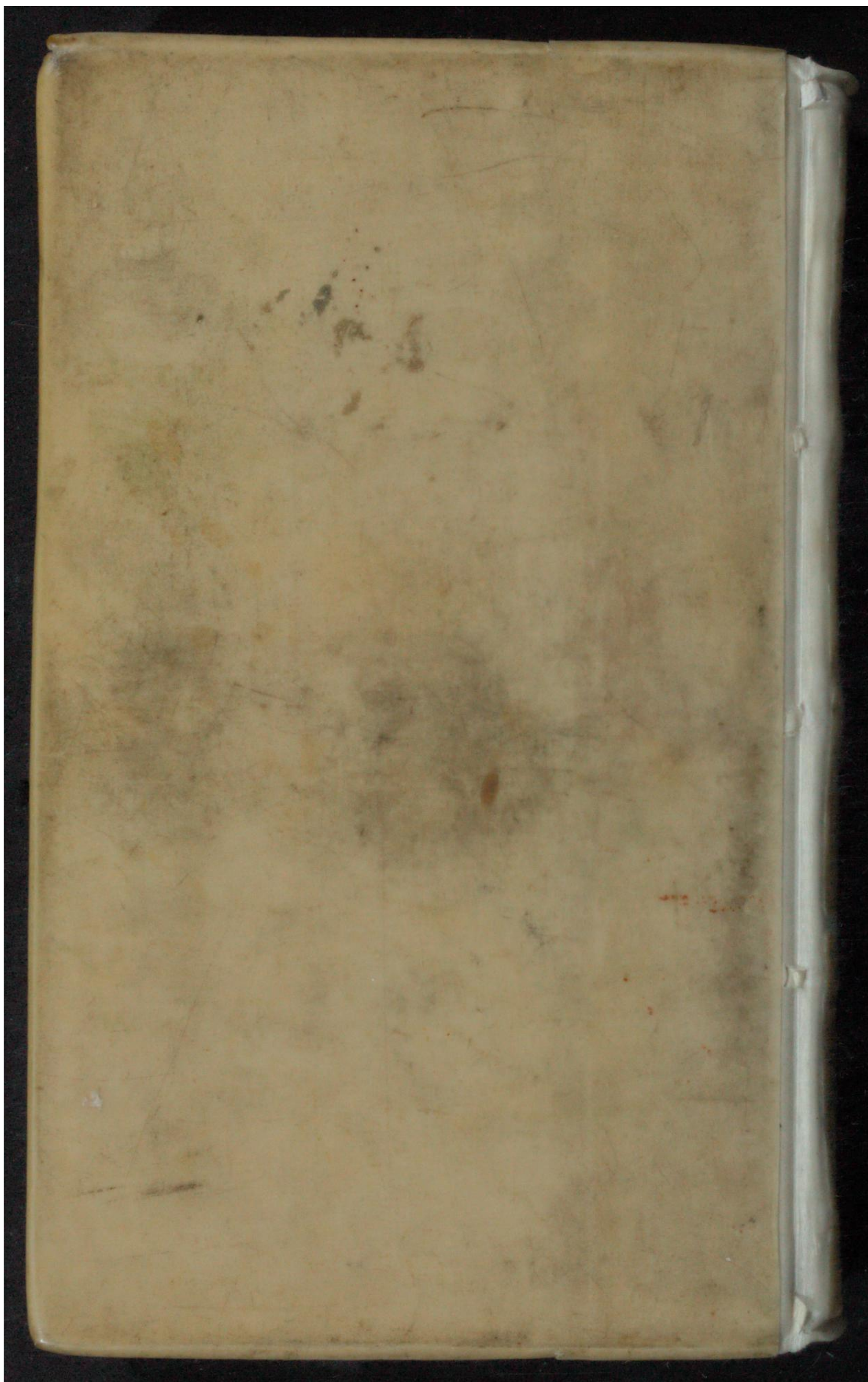
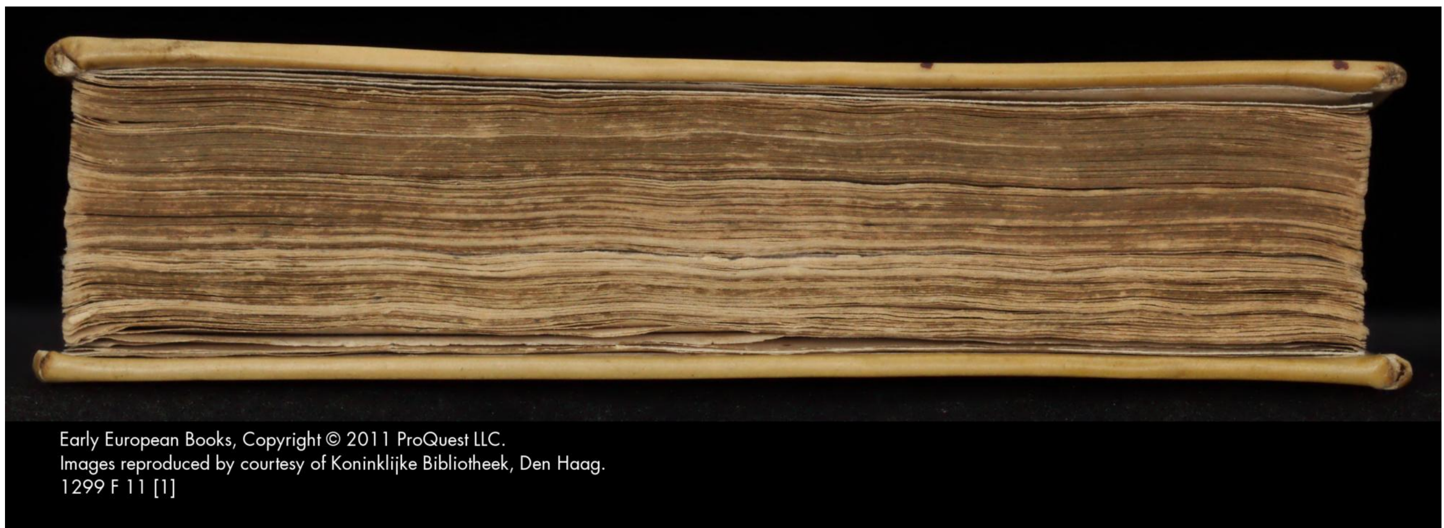

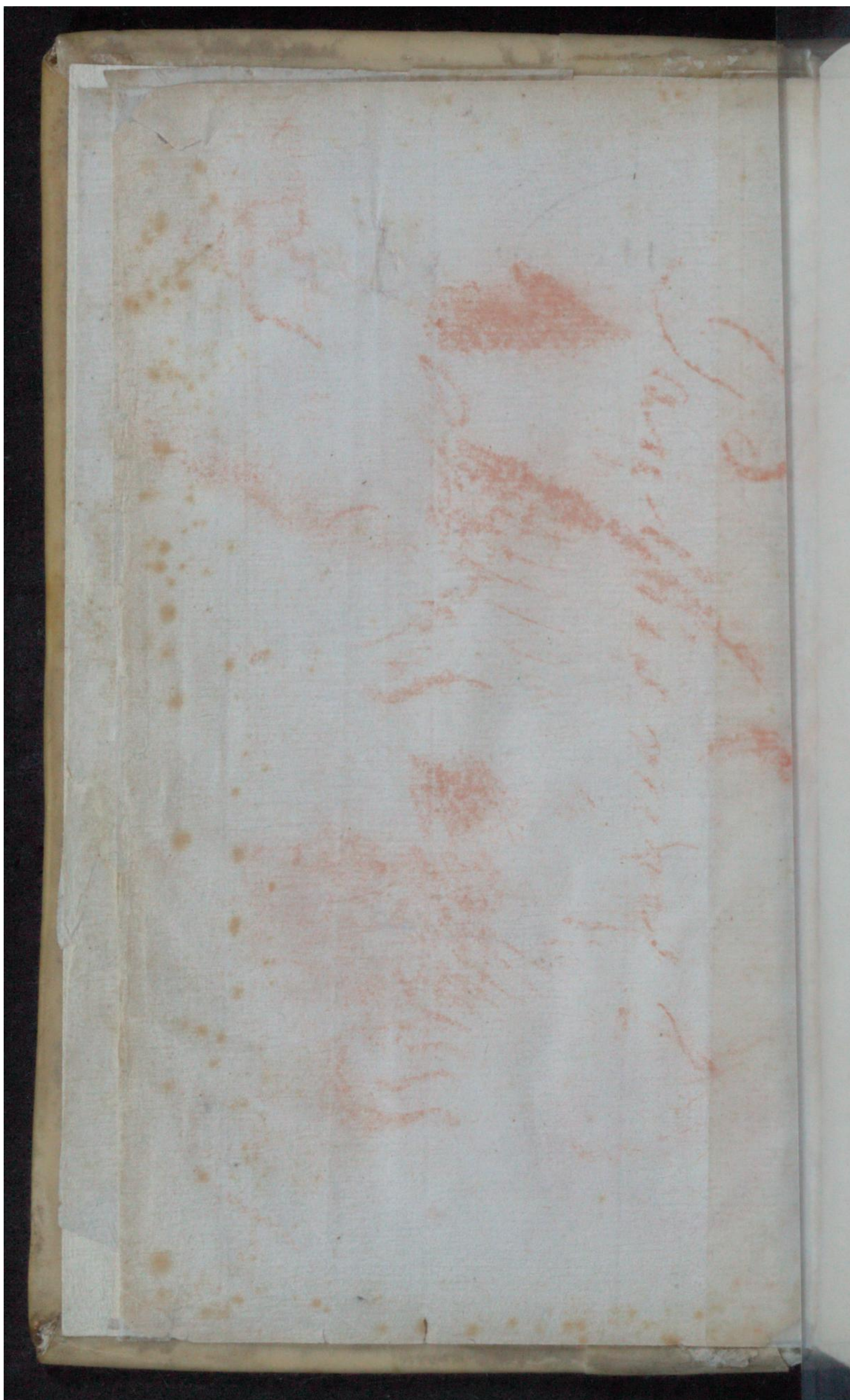

1299
F
11

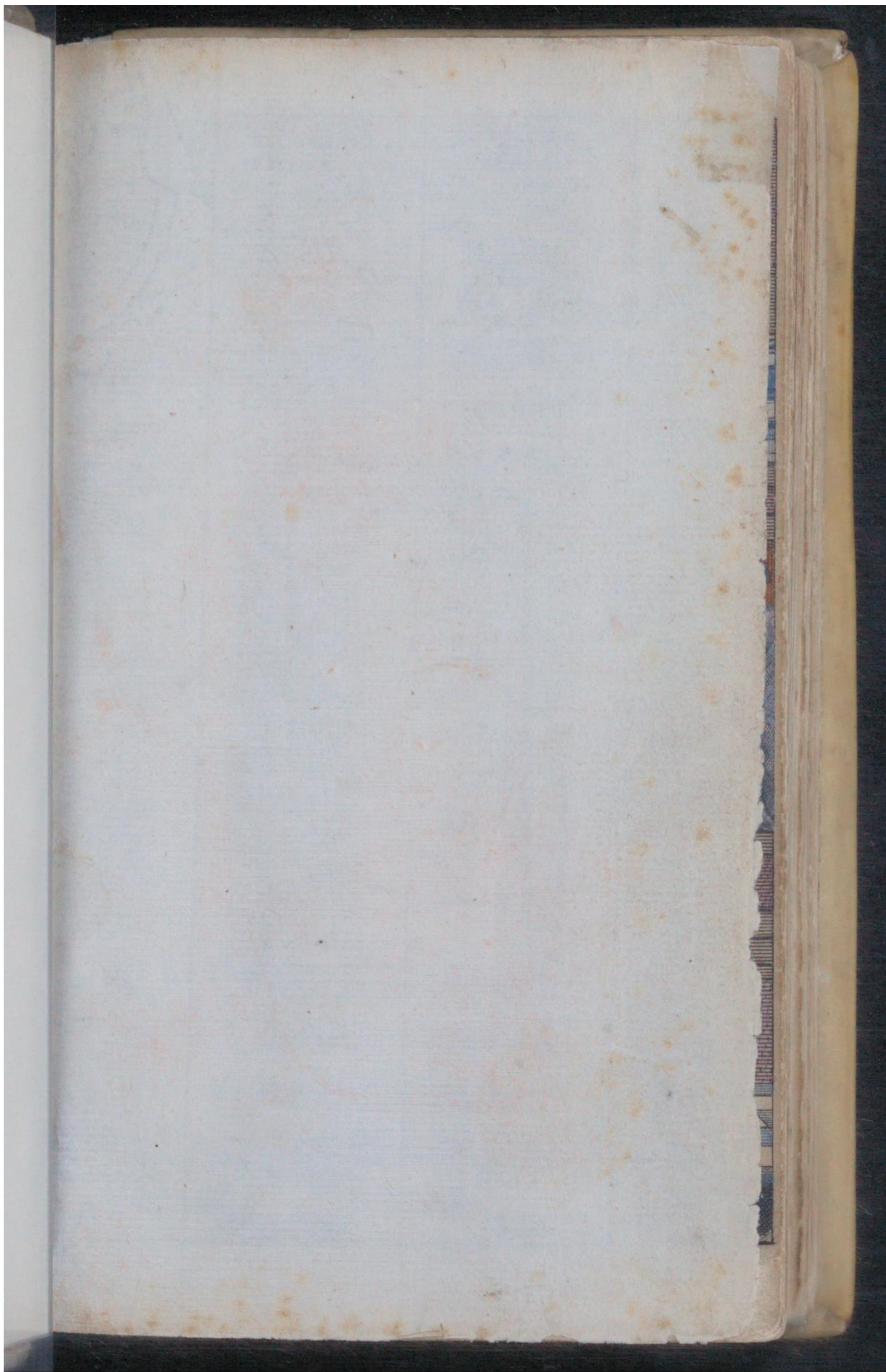

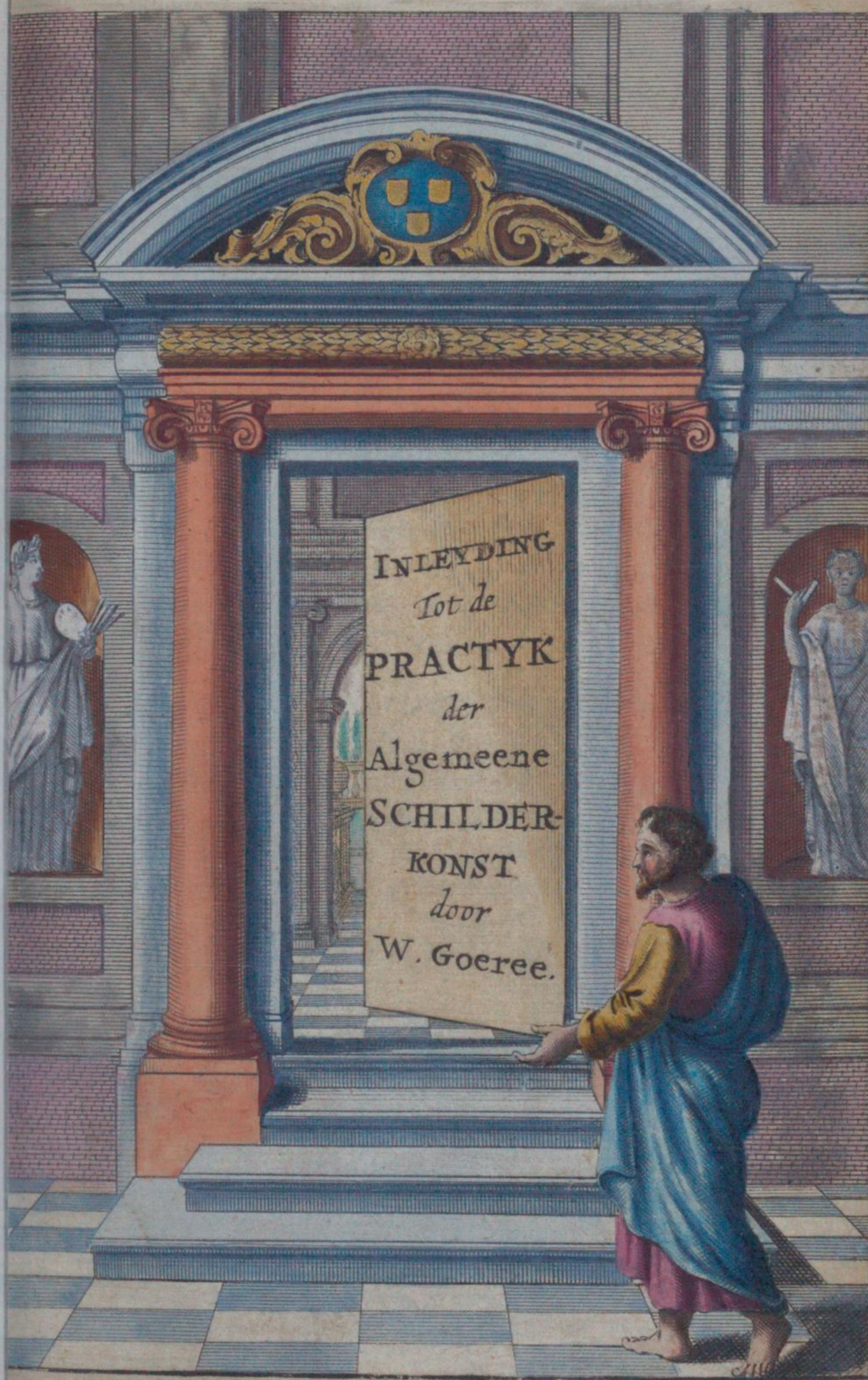

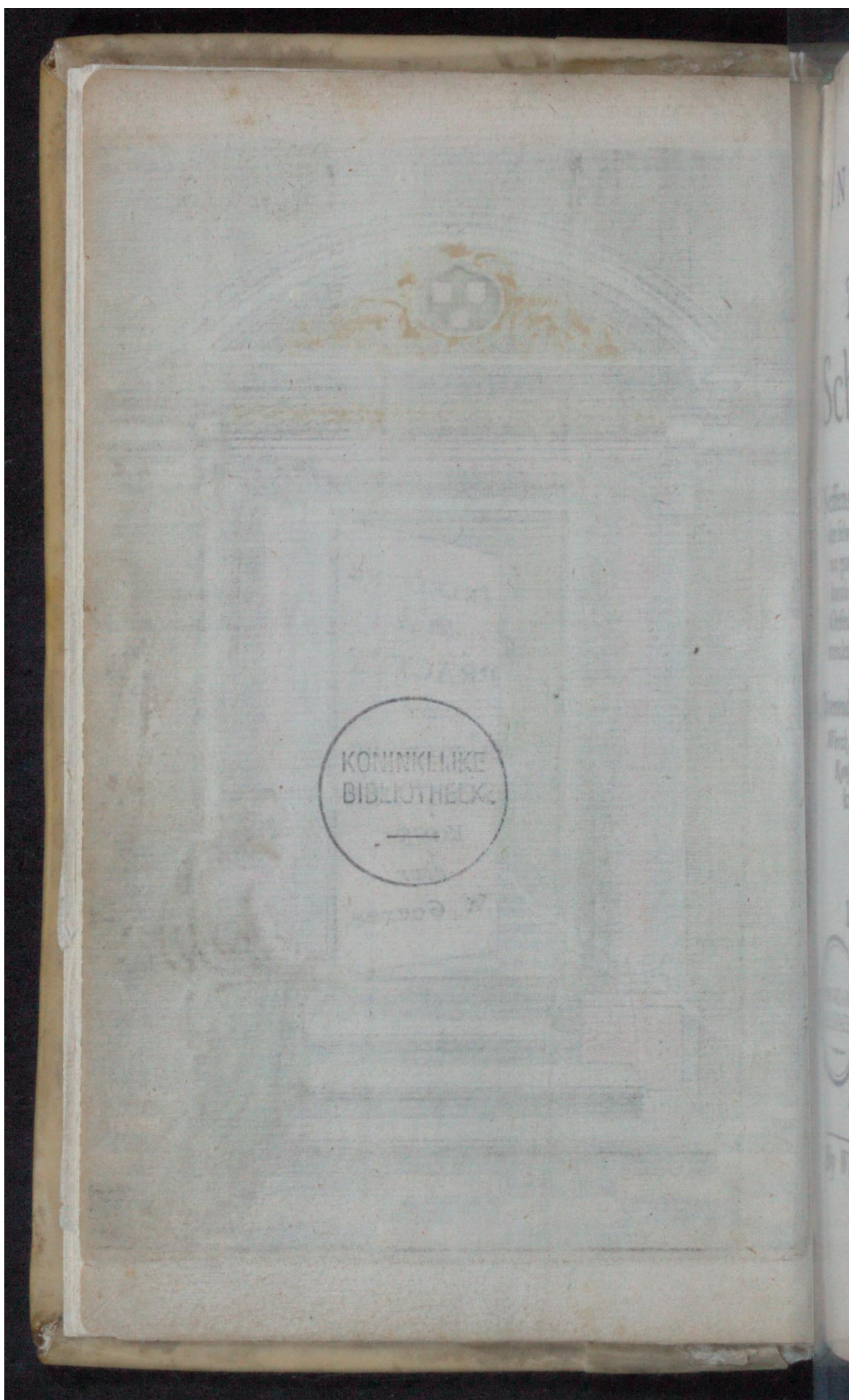

INLEYDING
Tot de
PRACTYK
der
Algemeene
SCHILDER-
KONST
door
W. Goeree.

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

INLEYDINGH
Tot de Practijck
Der Al-gemeene
Schilder-Konst,

WAER IN,

Neffens de Heerlijckheyt en Nuttigheydt der selve, kortelijck wert aengewesen: wat dingen tot grondige verstaeningh der Schilder-Konst behoorde geweten te zijn; en op wat wijse men sijn Oeffeningh, om daer in een volkomen Meester te werden, behoorlijck aenleggen sal.

Dienende tot een Voorlooper van een ander Werck, daer in de Practijck-Regelen der Schilder-Konst, bestaende in Teycken-kunde, Bouwkunde, Doorsicht-kunde, Mensch-kunde, Ordineringh *en* Coloreeringh, *volkomen sal geleert werden.*

Door W. GOEREE.

Tot MIDDELBURGH,

By *Wilhelmus Goeree*, Boeck-verkooper in *Cicero*. ANNO 1670.

OP-DRACHT,

Aen den Erntfesten,

Hoogh-Achtbaren, Wel-wijsen Heere

Den HEERE

Mr. DAVID van REYGERSBERGEN;

Heer van Gapinge, &c. *Schepen der Stadt* Middelburgh, *ende Bewinthebber der Geoctroyeerde Oost-Indische Compagnie, ter Kamer van* Zeelandt, &c.

M*YN HEER*,

Gelijck de Konsten geen grooter Vyanden en ontmoeten dan Menschen die deselve niet en verstaen, soo werdense in tegendeel van niemandt Heerlijcker op den Troon geset, als van die gene, welcke een Ervaren begrip vande selve hebben; gemerckt die niet alleen de Konst inden Konstenaers, maer oock

voornamentlijck de Konſtenaers in haere Konſt, in groote achtingh houden. Geloofft het, Waerde Heer, dat by aldien U. Ed. Achtbaerheydt my eenighe reden af-perſte, waerom ick dit geringe Papiere-Bundelken, onder Op-ſchrift van uwen geachten naem ter Weereldt brenge, ick my nergers mede ſoude weten te verantwoorden, als met het gene ick alreede geſeydt heb. Het waere te ſtout van my beſtaen, een ſoo ſlechten Werck, als deſe volgende Bladen, die hun in-gekrompenheydt met d'Onkunde van hunnen Meeſter deur-gaens uyt-krijten, aen een Verſtandigh Man op te dragen, by aldien ick my niet verſeeckert en hieldt datje uyt Liefde tot ſoodanigen Konſt als de *Schilder-Konſt* is, een beſcheyden oordeel ſult vellen. Dit is van Outs-her den Konſt-Kenners eyghen geweeſt, dat de Deughden der Konſt-Wercken, altijdt ſwaerder in hun oordeel, dan de Ondeughden quamen te wegen; invoegen, ſy meer Wercks maeckten om het goede verſtandelijck te prijſen, dan de Fael-grepen onvoorſichtelijck

lijck te verachten. Wetende dan dat mijn Heer, de ſtudie die de Teycken-kunde belanght, niet geheel onkundigh en zijt, hebbe uyt onderlinge Plicht U. Ed. deſe *Inleydingh tot de Practijck der algemeene Schilder-Konſt* willen Op-offeren; op dat, gelijck als de Konſt-Tafereelen, veeltijdts hun Deught van een bequaem dagh-licht ontleenen konnen, dit Boeck onder d'Op-Dracht en Tijtel van uwen Naem, meerder aenſien ontrent andere ſouden mogen erlangen. Believet U. Ed. t'ontfanghen, ontfanght het met gheen minder Op-rechtigheydt als het U. Ed. opgedragen wort: Iſſet niet ſoo Konſtigh t'ſamen geſtelt als het wel ſoude konnen weſen, gedenckt dat het door een ledige neerſtigheyt in geſtolen uren, die van onſe Beroepingh ter zijden af-geknepen zijn, is voortgebracht. Verdient het hierom geen plaets, om onder de menighte van U. Ed. Papiere Raets-Mannen te ſtaen, my ſal overloon geſchieden by aldient 't Werck van uwen Dienaer, maer op de rye van geringe ſaken in een ſlecht

hoeckje mach vernachten. Gebruyck ick echter in desen, ontrent U. Ed. beleeftheyt meerder vryheydt, als my, om onberispelijck te blijven, vrystaet, 'k sal U. Ed. bestraffingh ghehoorsaem dragen; ende tot danck van een heusche verbeteringh, bidden datje langh en gheluckigh mooght leven, en dat ick geduerende den omloop uwer Iaren noyt vergeten werde, onder 't Getal van uwe Dienaren; ghemerckt mijn Heer ick ben

V. Ed. Achtbaerheydts onderdanighsten Dienaer.

GOEREE.

Aenden

Aenden

Konſt-lievenden Leſer.

ALſoo wy over twee Jaren een *Inleydinge tot de algemeene Teycken-Konſt* hebben in 't licht gegeven, in welckers Voor-reden wy belofte deden van een ander Werck, aengaende de ganſche Schilder-Konſt uyt te geven, welcke belofte wy ſeer geerne ſouden gehouden hebben, by aldien de menighvuldige verhinderingh ons ſulcks niet en had belet. Daer-en-boven ſal den Lief-hebber ghelieven te weten, dat de uytvoeringh van ons voorgenomen Werck een weynigh breeden om-ſlag bevat; en datwe, hoewel wy daer aen tot noch toe hebben gearbeyt, 't ſelve noch niet volkomen hebben konnen af-veerdigen; invoegen het noch wel eenighe tijt ſoude mogen aenloopen. Hierom zijn wy te raede gheworden, om den Lief hebbers die verlangen het toekomende Werck in 't Licht te ſien, deſe *Inleydingh tot de Practijck der alghemeene*

 Schilder-

Schilder-Konst, by voorraet te laten ghenieten, om hun daer mede wat op te houden; gemerckt dit ſeer bequamelijck kan dienen tot een voorlooper van't gene volghen ſal, by aldien ons God in 't leven en voorſpoet bewaert. Wy wierden hier toe noch te meer aengheſet, om dieswil datwe onſe Teycken-Konſt wederom ter Druck-Pers moeſten doen, vermits het tegen ons verwachten eenige Lief-hebbers heeft gevonden; om welcke reden wy het ſelve, tot Danckbaerheyt van die Liefde, by na de helft vermeerdert hebben, ten eynde het oock namaels voor een deel van onſe geheele Schilder-Konſt ſoude konnen dienen.

Aengaende dit Tractaet, wy behoeven gheen groote Voor-Reden daer voor te doen, vermits het niet anders dan een Voor-bereydingh, ofte Voor-ſpel van ons gheheele voornemen is; om den Konſt-Oeffenaers te doen weten wat ſy te verwachten hebben; want alle die dinghen, welcke hier kortelijck verhaelt en als noodigh te weten voor-geſtelt werden, ver-

hopen

hopen wy alle in 't volgende Werck door gewisse Practijck-Regels te leeren uytwercken; invoegen alleen noodigh is den Liefhebbers bekent te maken, hoedanigen verwachtingh sy daer van mogen hebben: 't welck, inder yemandt sich aengelegen laet, aldus daer mede gestelt is; namentlijck de gansche Schilder-kunde in verscheyde Boecken af te deelen, en in yeder Boeck een bysonder Voornaem Gedeelte deser Konst te verhandelen. Des soo sullen wy op het Boeck vande Alghemeene Teycken-kunde het Boeck vande Architecture laten volgen, en tracteeren daer in d'algemeene Bouw-kunde, volgens d'ael-oude en hedendaeghse manier: daer in aenwijsende de nuttigheydt deser Konst ontrent de Schilder-kunde, 't selve met Exempelen van brave Meesters betuygende. Dan den oorspronck vande Bouw-kunde hoe die uyt de natuer geleert is, betoonen: haer verscheyde gebruycken, en d'hoedanigheydt van die uyt d'outheydt bewijsen: haer onderscheyden orders en beschrijvingh vande verciersselen, als de voetstucken, Capiteelen,

ſen, Architraven, Frieſen, Croonlijſten, en wat deſelve aengaet, beneffens den aert van yeder Colom, vertoonen.

Oock hoedanigh d'Antiquen hare Tempelen, Thorens en ſware wercken hebben gemaeckt; als mede vande Maten en Modullen diemen inde Bouw-kunde gebruykt, en op wat wijſe men die in alle ghegeven voorvallen vinden, en maken kan.

Soo mede een verklaringh doen van alle de Konſt-Namen der deelen inde vijf orders, die veele Meeſters inde Italiaenſche en andere Onduytſe woorden gelaten hebben. En eyndelingh ſullenwe een beſchrijvinge van yder Colom in 't byſonder doen, en vervatten in elcke Plaet een ganſche Colom, of order, met alle hare leden en toe-behooren, van Piedeſtalen, ſchaghten, Baſimenten, Capiteelen, Architraven, Frieſen, Cornisſen, Stijl-koppen, Bogen, Poorten, Deuren, Frontiſpitſen, boven Cieraden, en ſoo voorts: waer tegen over wy een Tafel ſullen voegen om alle de deelen ſoo groote, als kleene, van onderen op te leeren Bouwen, en na de Konſt te voltrecken.

Aenden L E S E R.

Het Boeck daer aen volgende ſal handelen vande Perſpectijf ofte Doorſicht-kunde, en dat volgens den regel vande kleyne Meetkundige gelijcke, en Doorſicht-kundighe ongelijcke, gelijcke voetmaet; ſoo als die op de vaſte fondamenten vanden Heer *Desargues* geveſt ſtaen. Betoogende daer in de nootſakelijckheyt deſer wetenſchap tot d'algemeene Schilder-Konſt behoorende, dan de ſekerheyt van hare regulen, door verſcheyden proeven aenwijſen, daer by ſullenwe tot recht verſtant der perſpectijve, de natuer van 't geſicht, 't geſtel der ooge, hoedanigh de ſieningh en 't begrijp daer van geſchiet, door voorbeelden betoogen, en eyndelijck tot de practijck-regelen ſelfs komen, en die dan eerſt grondigh door op-lichtende Figuren, tot een fondament doen beſeffen; tot welcken eynde wy een af-beeldingh hebben uyt-gevonden, door welckmen een verſtandigh Menſche de ganſche natuer der Doorſicht-kunde ſoude konnen betoogen, en dan vorder gaen, met Exempelen om de reſteerende dingen die wetenſchap rakende, te leeren, en dat op aller-

allerhande Tafereelen, ſoo van onderen, als anders; met weghnemingh van eenige queſtien, die ſomtijts onder de Oeffenaers en Schilders voorvallen, en van Onkundige dickwils hardt gedreven worden.

Het vierde Boeck dat na het voorgaende ſal komen, daer in ſullenwe ſpreecken vande Anatomie of Menſch-kunde, voor ſoo veel ſy tot de kennis vande geſtalte, muſculen, proportie, ſchoonheyt, welſtant, bewegingh, en werckelijcke Actien der Beelden, inde Schilder-konſt noodigh te verſtaen zijn. Waer in wy dan kortelijck ſullen verhandelen de Eygenſchappen van ſchoonheydt: Ten tweeden de proportie, natuerlijck gewicht, en maet-redige welſtant leeren verſtaen. Ten derden een beſchrijvingh der voornaemſte leden doen, en haer geſtel en gebruyck aenwijſen. Ten vierden de actien, in verſcheyde doeningen, met menigerhande paſſien, en Ziel-vermogende krachten aenwijſen. Ten vijfden de leeſt, of inwendigh geſtel van alle de gebeenten des Menſchen leeren kennen, en daer by eyndelingh de Muſculen en

Spieren

Spieren vertoonen; en daer van, neffens eenighe figueren, van yeder Mufcul aenwijfingh doen, weghen fijn plaets, form, begin en eynde, en voornamentlijck, betooghen wat werckingh yeder uytwendigh Mufcul, in 't beroeren van fijn toebehoorigh lit komt te hebben, om die na't begeeren vanden Menfche te bewegen.

Hier op fullenwe het Boeck vande Ordineeringh en Inventeeringh, of t'famenfetten der Hiftoryen laten volgen; daer in de verkiefinghe der Beelden, kleedingen, vercierfels, zeden, gebruycken, bedieninghen, en wat voorts tot grootfheydt, en verrijckingh van alle Ordinantien moet bedacht werden, na de antique maniere geleert, en uyt d'outheyt bewefen fal werden.

Eyndelingh fal het laetfte Boeck dienen, om de kracht en Eygenfchap den fchaduwen, dagen, reflexien, houdinghe, en wat verder in 't Coloreeren waer te nemen ftaet, door Wis-kundighe figueren te betoogen; met noch een Toe-gift van eenige fpeculative queftien, tot nader verftant vande Schilder-Konft dienende, opgeloft.

Welcke

Welcke alles te breet ſoude zijn hier te verhalen, den Leſer ghelieve deſe korte inleydingh by proviſie in Danck aen te nemen, en ſich daer mede ſoo lange ophouden, tot wy onſe belofte, met der tijt geheel volbracht ſullen hebben; achtende dat onſen plicht dan eenighſins ſal volbracht worden, ſoo wanneer het kleene Talent van wetenſchap, dat ons is toebetrouwt, onſen Naeſten mach te nutte komen: Waerom wy hier, (om met de woorden van *Cicero* te beſluyten) wel derven bekennen, *datwe de Wetenſchappen liever ſouden weygeren t'ontfangen, dan datweſe, ſonder die aen andere mede te deelen, voor ons ſelven alleen ſouden behouden.*

Vaert wel.

INLEYDINGH
Tot de Practijck der Algemeene
SCHILDER-KONST.

Eerste Capittel.

WY Menschen, zijnde het grootste Meester-stuck vande Goddelijcke Schepping, zijn daerom geen redelijcke Ziel ingeboesemt, dat wy met onsen vernuftigen Geest altijt in Aertsche nootdruftigheden, en wellusten des Vlees souden omvroeten, want die geluckzaligheyt hebben oock de onredelijcke Dieren in dit leven met ons gemeen: Maer op dat wy oock een groot gedeelte van onsen korten doch Kostelijcken tijdt souden aenleggen, om heerlijcke Konsten en wetenschappen, tot nut van het gansche Menschdom uyt te vinden, die te Oeffenen, en oock aen andere, na het Talent van bequaemheyt dat yeder is toebetrouwt, door maniere van onderwijsingh mede te deelen; gemerckt dit alleen voor den Mensche een eygen en van God ontfangen goet is, dat hy door de Deught en Reden alle ongetemde harts-toghten bedwingen, en met een goede Order sijnen Geest, beneffens het soecken van 't eeuwige goet

Inleyding.

't Soecken van Konst ende Wetenschap is den Mensch onder alle Schepselen alleen gegeven.

goet, bestieren kan, tot aenleydingh aller vrye Konsten; sonder welcke gave te besitten, het onmogelijck ware, seeckerlijck te weten hoe verre ons den Maecker van alles boven de onredelijcke Beesten gestelt hadt.

Neerstigheyt der Oude.

Wanneer wy de schriften der Oude met op-merckingh door-wandelen en de naerstigheyt beschouwen die voorhenen tot voortsettingh van doorluchtige Konsten wiert aengewent; wy moeten bekennen datse als tot een eeuwigh verwijt vande hedendaeghse traegheydt, in die gedruckte Bladen af-geschildert staen.

Exempel vande Atheners.

My gedenckt, onder veel andere staeltjes van *Solon*, een der seven Wysen in Griecken-Landt, gelesen te hebben, dat hy (siende de ledigheyt der Inwoonderen van Athenen, die doemaels in Vrede zaten) het Volck tot de Oeffeningh aller Konsten aenleyde, gevende haer een Wet, dat soodanigen Sone niet en soude gehouden wesen sijnen Vader te onderhouden, die hem in een Konsteloose onwetentheyt had opgevoet. Soo moesten oock volgens d'ael-oude Wetten der Egyptenaren, alle Jongelingen bekent maken met welck eene Konst-oeffeninge, of hant-werk sy haer geneerden; Ja die van Athenen en Roomen onderhielden een Wet, dat yeder 'tzy wie hy oock was, een teycken langhs de straten moeste dragen daer mede hy bekent maeckte met wat Konste dat hy hem besich hieldt.

Der Egyptenaers en Romeynen.

Heden-daeghse na-latigheyt der

Gewisselijck, indien in onse dagen, daer in de meeste Jonckheyt na een wulpse Ledigheyt Jaeght, soodanige Wetten vande Raet-

huysen wierden af-gekondight, ick twijffele niet of sy souden menighe van die, voor een lastige Pijn banck konnen verstrecken; ende misschien oock grootelijcks ten spijte van die Menschen, welcke de harsenen van soo onmenschelijcken geback sijn samen geset, dat het haer onverdraeghlijck valt te sien, datter onder al de ledighe noch yemandt gevonden wort, die uyt Liefde yets voort brenght, dat tot opweckinghe en nader ondersoeck van Konsten dienen kan: Van welcke Menschen seer licht is af te nemen, hoe verre het uyt hunne ghedachten moet wesen, selfs een Konstighe vont ten nutte van haren naesten, uyt te vissen, en in 't licht te brengen. Men kan de sulcke bequaemelijck stellen onder de Onkundighe, die den Rijckdom van een brave Konst te bezitten, noyt genoten hebben. 't Moet desweghen niemandt vremt duncken datter veele wetenschappen het ongeluck hebben, datse vanden meesten hoop kleyn geacht, Ja veele uytnemende Konsten veracht ende deftige Werck-Meesters met kleyne eerbiedigheyt aengesien werden. *Het schijnt* (seght *Sidonius Apollinaris* seer wel) *als door een natuerlijck ghebreck in de herten der Menschen ingeprent te zijn, dat die gene welcke de Konsten niet en verstaen, oock vande Konstenaers weynigh wercks maecken.* Ten kan oock niet wel wesen, dat yemandt die geen smaeck inde Vrught hebbende, den Boom soude in eeren houden, of de Soogelinghen beschermen soude, die haere Baermoeder ende Voedtster de Keel af-steeckt.

Jonckheyt in 't Oeffenen der Konsten.

Datter oock benijders vande voorsetters der Konsten zijn.

Wat vande sodanige te denken staet.

De Konsten hebben geen grooter Vyanden als diese niet en verstaen.

Maer om een woordt uyt de Borst te spre-

ken: wie sal als een verstandigh Man, eeni-ghe Konst beminnen, die niet met de alder-grootste eerbiedigheyt de *Schilder-konst*, al een opperste Voogdesse, Voordt-brengster ende Bestierster aller Konsten, en sal Eeren een Konst uyt aenleydingh der Natuer voor-komende, en de volmaecktheyt der selve to een Meesterse bezit.

Die eenige Konst bemint sal noyt de Schilder-Konst verachten.

Doch op dat wy het lichtveerdigh oordee der gener die de selve verachten, ofte de hooghste volmaecktheden en vermoghen der *Schilder-konst*, gantsch light ende los stellen even of die sonder eenighen Arbeytsame Study, konde begrepen, of bekomen wer-den, als een geringh en slaefachtigh handt-werck; soo hebben wy voorgenomen in dese onse *Inleydingh* te toonen, wat tot een ge-leert en volkomen Meester noodtwendigh moet verstaen werden, op dat een yeder (siende wat tot dese Konst behoort) leere, een grootachtinghe van de selve te hebben, en niet te meenen datse om Broodt loopt, (alsmen tot verachtinghe wel is gewoon te seggen:) ofte datse in het Voet-sant leyt, om dat op dese of gene plaets dusdanigen smaet-heyt, soo aen dese als aen veel andere Kon-sten uyt de Schilder en Teycken-konst her-komende, wordt aengedaen. Dan hier on-trent moetmen bemercken, dat dese misslagh niet soo seer voort en komt vande Konste, als wel van sommige Overheden, en 't gemeene Volck die hun daer in na-volgen; gelijcker-wijs *Albertus Durer* dat eens aerdigh aen ee-nighe Magistraets Persoonen onder de Neus vreef, ten tyde als sy hem een deftigh Tafe-

Dat wy de kleynachtinge der Schil-der-Konst sullen we-dersprecc-ken, door aenwijsingh wat tot de sel-ve be-hoort.

Van waer de kleyn-achtingh eener Konst somtijts van daer komt.

reel vertoonden, ('t geen *Durer* weghen de konst die 'er in stack met groote verwonderinge aensagh, en dapper prees,) daer op sy seer verachtelijck seyden, *de Meester die dat Stuck geschildert heeft, is hier van Armoede in't Gast-Huys gestorven.* Meenende *Durer* daer mede een steeck te geven: en hem daer door stil-swijgende te vermanen, dat al was hy een groot meester, sig op sijn konst niet veel hoefde te verlaten, wantse hem daer niet te meer om achten wouden. Maer hy antwoorde flux daer seer wel op, seggende: *Ghy mooght u des seker wel beroemen, het is u kleyne Eer, dat ghy soodanigen Man, door welcken uwe Stadt een eeuwigen Naem had konnen krijgen, soo weynigh geacht hebt.*

Aerdigh Antwoort van A. Durer.

Dan eer wy komen om te toonen wat nootsakelijcke Wetenschappen tot de Practijck der algemeene Schilder-konst behooren verstaen te zijn, soo willen wy eerst eens kortelijck den oorspronck, outheyt, heerlijckheyt en nuttigheyt der selver op-halen, om alsoo beter tot het overige aengeleydt te werden.

Even alsser niets en is dat te gelijck sijn begin en sijn volmaecktheyt t'effens en bekomt, soo zijn oock de Konsten (seyt *Arnobius*) niet te samen met ons gemoet uyt den Hemel gevallen, maer sy zijn hier op Aerden uyt-gevonden, en inden voort-ganck des tijts by weynigh en weynigh op-gemaeckt: Even so rauw en onvolmaeckt is oock de Schilder-Konst in haer eerste beginselen geweest; Ja soodanigh, dat de outste Schilders (volgens 't geene *Franciscus Iunius* uyt *Ælianus* aenwijst)

De Konsten zijn in haer eerste vindingh onvolmaeckt.

Naeckt-heyt der Schilder-Konst in de beginne.

wijst) genootsaeckt waren, by elcke af-beeldinge, de benaminghe met Letteren dae by te schrijven, op datmen mogte bekennen welck een *Os*, *Ezel*, *Paert*, of *Boom* was.

Oor-spronck der Schil-der-Konst.

De geringheyt van haer kleyn begin, kan oock af-genomen werden, uyt het gene de Griecken voorgeven, namentlijck dat een Schaep-Herder na de schaduwe die een sij-ner Schapen, op de grondt vlackte vander Zant-Oever maeckte, met sijnen Staf, ee-nen om-treck schreef; (al-hoe-wel andere seggen dat het na de schaduwe van een Men-sche was,) en dat die wetenschap sedert aen de Corintheren is overgebleven, en vorder op-gequeeckt. Doch wie seeckerlijck den eersten Schilder is gheweest, ofte de Teyc-ken-kunde inde Werelt gebracht heeft, ende wanneer die is gevonden, is gansch onseec-ker: *Plinius* seght dat het eenen *Gyges Lydius* is geweest, diese eerst in Egipten soude ge-bracht hebben.

Den eer-sten Schil-der onse-ker.

Wanneer nu de Konst op den eersten Trap is geweest, soo is licht te gelooven, dat de Menschen daer in terstont een behagen heb-ben gekregen, gemerckt wy als van naturen gheneghen zijn om alles te beminnen wat „schoon en fraey is. *Quintilianus* seght, dat „de Goddelijcke voorsienigheydt den Men-„sche dese gave gegeven heeft, dat hun de „heerlijckste dinghen best souden behaghen. En *Arnobius* willende ons van den oorspronck ende voortganck der Konsten een beschrij-„vinge geven: *Seght*, Ons arm en gebrec-„kigh leven, siende dat vele dingen by ge-„valle wel sloegen, dewijl het na-volght,

't Behagen inde Schilder-Konst heeft die doen toe-nemen.

Hoedanig bevordert.

„Ar-

,, Arbeyt, ende beproeft, dewijl het nu en ,, dan eenen mis-slagh begaet, verbetert en ,, verandert, heeft uyt dit berispen sijnes be- ,, drijfs, eenige kleyne beginselen der Kon- ,, ste voortgebracht, welcke het daer na meer ,, be-arbeyt ende verciert heeft. Insonderheyt heeft dit seer sterck sijnen voortganck beginnen te nemen, soo wanneer als het gelt, eer, ende rijcke belooningh sijn kracht omtrent de Konstenaers heeft beginnen te Oeffenen, want de Gout-sucht heeft al van outs her den toom van Deught en Ondeught in sijn gewelt gehad; gelijck die van *Phenicien*, uyt dat insicht daerom haere Goden met Gelt-tassen op de zijden plachten te maken, om de groote Macht der selver door 't Gout datse in hunne Tassen droegen, daer mede te beduyden.

Konsten worden voornamelijck door belooningh op gequeeckt.

't Gelt, is oock een Leermeester ontrent de Konsten

Maer niet teghenstaende de Konsten inden beginne dickwils seer naeuw binnen de palen van eenigh Landtschap of Koninckrijck, en onder een bysonder Volck gehuysvest wierden, soo zijnse evenwel menighmael door d'Oorlogen, ende verstroyingen der Volken, by andere overgegaen, gelijck de Oude Historyen doorgaens daer af vol zijn. Een merckelijck Exempel geeft ons den Griexsen *Atheneus*, op 't eynde van sijn vierde ,, Boeck, daer hy aldus spreeckt: Alderhande ,, Konsten ende wetenschappen (seyt Hy) ,, zijn herboren geworden, ten tijden als ,, den sevensten Koninck *Ptolomeus*, (die met ,, recht vande Alexandrynsche Inwoonders, ,, *Carcergetes* ghenaemdt wiert) het opperste ,, gebiedt in Egypten voerde. Want als desen

De Konsten zijn door verstroyingh der Volcken gemeen geworden.

Een Voorbeelt uyt Atheneus.

,, Koninck vele Ingesetene door de gansche
,, Stadt ombracht, een menighte van aensien
,, lijcke Mannen die met sijn Broeder opge-
,, queeckt waren in Ballinckschap sont, soo
,, ist dat gansche Steden, ende Eylanden met
,, Letter-Konstenaers, Philosophen, Lant-
,, Meteren, Musicanten, Schilders, School-
,, Meesters, Medicijnen ende andere Kon-
,, stenaers meer zijn vervult geworden: dese
,, Bandijten hebben nader handt een menigte
,, van brave Mannen voort gebracht, vermits
,, sy om haren Kost te winnen ghedwongen
,, waren andere te onderwijsen in 't gene sy
,, geleert hadden.

Alleen wooningh verhindert dat de Konsten gemeen worden.

Men heeft oock doorgaens gemerckt dat die Natien welcke geen ghemeene omme-ganck met andere Volcken en hebben willen houden, noch hare wetenschappen aen de Werelt bekent maken, oock veele konsten hebben moeten derven, daer in sy andersins lichtelijck hadden konnen uytmunten. Dese mis-slach is oock t'allen tijden onder de *Sinesen* oorsaeck geweest datse tot op desen dag, de voornaemste gronden vande Teycken en Schilder-Konst niet en verstaen: niet tegen-staende sy in 't gemeyn een seer groote lust ende genegentheyt daer toe hebben, gelijck die oock sterck onder hen geoeffent wert, maer en konnen (hoe gaeuwe Geesten sy zijn) teghen die van *Europa* niet op; d'oor-saeck daer van is eensdeels, om datse haer niet en verstaen op de schaduwen en daghen, noch oock en hebbense geen kennis, om uyt de simpele verwen allerhande levendige Co-loriten te temperen, waerom hare Schilde-

Sinesen de rechte Schilder-Konst on-kundigh.

ryen

ryen seer bleeck, plat ende doots komen te vertoonen, niet teghenstaende by haer de schoonste Verwen vande Wereldt gevonden worden. En alhoewel sy hunne aensienlijcke Zalen, Gewelven en Tempelen meest over al met Beelden ende anders verçieren, soo zijnse noch seer onwetende in de Sny-Konste en Giet-kunde, d'oorsaeck is datse de ware Teycken-Kunst niet en kennen, noch en willen geen ghemeenschap omtrent haer doen met andere hebben; Ja sy houden hare Konst van 't Porseleyn te beschilderen soo verborghen, (welcke sy met Indigo ofte Weede doen) datse het aen niemant als aen hare Kinderen of na Vrienden en willen leeren, ende houdent selve op eene Plaets; die daerom een bysonder voor-recht heeft, afgescheyden.

Nu gelijck de Schilder-Konst heeft toegenomen soo langh de mildtheyt ende rijcke belooningh der Grooten, de neerstigheydt der eergierge aenqueeckte om eenen onsterffelijcken naem te verkrijgen, wetende dat indien sy die konden bereycken het haer aen geen winste ontbreecken soude; soo heeft sy in tegendeel wederom beginnen af te nemen soo dra de Gelt-Liefde, de Liefde tot de Konst, uyt de herten der mogende Coningen en Vorsten begonde te weeren, waer door aenstonts, de groote Meesters verminderden, en daer was by na niemant die de Konsten de handt boven 't hooft hieldt; soo dat *Petronius* hier over occasie heeft genomen om in sijne *Satyren* ons dit, onder een aerdige Vrage te beschrijven, als hy segt een verstandigh Man

Soo langh de rijcke belooning duerde, was de Schilder-konst aen't bloeyen.

Oorsaeck vanden onderganck der Schilder-konst door Petronius aerdigh afgeschetst.

te vragen na d'oorsaeck van die tegenwoordige moedeloosheyt, ende hoe het bykomt dat de Schilder-konst, onder 't Getal van verscheyde Geestighe Konsten, die teenemael vervallen zijn, niet soo veel als de minste schaduwe van haer vorige uytnementheyt behielt. Sijn antwoort was (seght *Pe-*
,, *tronius*) dat de Gelt-gierigheyt dese verandering hadt ingebracht. De vrye Konsten
,, bloeyden eertijts, soo lange als de ware
,, Deught in waerdy ghehouden wiert; dies
,, soghten oock de Menschen alderhande
,, Konsten om strijdt aenden dagh te brengen;
,, niet willende dat yets 't welck den na-ko-
,, melingen voordeeligh wesen mogt verho-
,, len soude blijven. Soo isset om van de Giet-
,, Konstenaers een weynigh te spreken, dat
,, *Lysippus* van enckele armoede onder de voet
,, geraeckt is, dewijl hy omtrent den omtreck
,, van een statue bleef hangen; dat *Myron*,
,, die de levende Ziel van Menschen ende
,, wilde Beesten by na in 't koper schijnt ver-
,, vat te hebben, geenen Eerfghenaem en
,, vondt. Wy daer en tegen in Wijn ende al-
,, lerley onkuysse lusten versoopen leggende,
,, hebben 't herte niet om na kennis van vol-
,, trocke Konsten te staen; en overmits het
,, ons lichter valt de Outheydt te berispen,
,, dan na te volgen, soo ist dat wy d'ondeug-
,, den maer alleen soecken te leeren, en die
,, andere in te planten. Laet het u dan niet
,, vremt voor-komen dat wy de Schilder-
,, Konst quijt gheworden zijn; aengesien
,, thans een klompe Gouts in 't oogh van al-
,, le de Goden en Menschen veel schoonder

schijnt

„ schijnt te zijn dan't gene *Apelles* en *Phidias*
„ oyt gemaeckt hebben.

'tWort oock vande geheughschrijvers met verwonderingh aengemerckt, dat soo lange de geleertheyt ende wellspreeckentheydt de overhandt hadde, dat oock de Schilder-Konst, het hooft heeft boven gehouden, en datse in tegedeel versmolten ende t'onder gegaen is, soo haest als het met de Geleertheyt gedaen was, gelijck de tijden van *Demosthenes*, ende *Cicero* getuygen konnen. 't Kan oock afghenomen worden uyt de bewysen vande welcke haer op de kennis der Antique Penningen verstaen, want daer een groot onderscheyt te mercken is tusschen de Medalien welcke inden Konst bloeyende tijt geslaghen zijn, en d'ander welcke ghemaeckt zijn als wanneer de Const door versuym, in verachtingh is gekomen, soo datmen uyt het na-speuren der oude Penningen kan uytvorssen, waer ende wanneer de Giet, Sny ende Teycken-konst meest gebloeyt heeft.

De Schilder-konst heeft altijt met de Geleertheyt gebloeyt.

d'Oude Penningen bewijsen wanneer de Konst op den hooghsten trap geweest is.

Soo konnen wy oock de outheyt der Teycken-konst eenighsins vast-stellen, wanneer dat wy hare nootsaeckelijckheyt willen aenmercken, want alhoewel sy inden aenvangh seer onvolkomen ende naeckt is geweest, soo heeft sy evenwel inden beginne bequamelijck konnen dienen om de Geschiedenissen der eerste Vaderen door Caracteren, of Beelt-Letteren op te Teyckenen ende te bewaren het gene noodigh was den na-komelingen over te laten; soodanige ghebruycken op steenen heeftmen in Egypten ende andere Landen gevonden, als C. *Tacitus* segt. *F. Io-*

Outheyt der Teycken-konst, door haer nuttigheyt bewesen.

sephus

ſephus getuyght van twee op-gerighte Colommen in't Heyligh Landt, die voor de Zunt-vloet, of miſſchien niet veele Jaren na de Scheppingh zijn gemaeckt, daer in de dinghen der eerſte Scheppingh en bedrijf der Vaderen in-geſneden was; welcke eenighſints noodigh ſcheen, ſoude de Werelt niet t'eenemael vande vorige geſchiedeniſſen ontbloot geweeſt zijn. *Cicero* Doot-verft ons dit kortelijck onder deſe woorden, als hy ſegt: *'t gene gevonden is om onſe gebrecklijck heyt te gemoete te komen, is veel Ouder, dan't gene dat maer gevonden is om onſen Luſt te verſadighen.* Daer mede te kennen gevende dat de Konſten welcke tot beſtant van't Menſchdom dienende waren, noodtſakelijck ten tijde vande Noodtdruftighe gevonden zijn, ende dat de andere dinghen die tot vermaeck der Ooge, Pracht en Prael dienden, nu en dan gevonden en op-gekoeſtert zijn, ten tijde als 't geſagh en Staet-bekleedingh der Grootmachtighe den Zetel heeft beklommen, en met de Konſten en vinders vande ſelve hebben begonnen veel op te hebben. Des is 'et in die tijden gebeurt, en't kan oock uyt de Oude Schrijvers genoeghſaem af-genomen werden, hoe onder alle Konſten de Schider-konſt is in grootachtinghe geweeſt, welck hier niet ſwaer ſoude vallen om dat met ontelbare voorbeelden uyt de ael-outheydt te bewijſen. Men leeſt vande *Lacedemoniers* datſe door een goet rontſche rouwigheyt niet veel wercks vande Konſten en maekten, maer datſe nochtans de Schilder-konſt en beelden Formeringh, in ſeer groote waerde hebben gehouden.

Soo haeſt als eenige Konſt is bemindt geworden zijn de Schilders geen van de geringſte gheweeſt.

den. Onder de Egiptenaers was deſe Konſt in ſoodanighen aenſien, dat ſelfs de Maghtighſte hare Kinderen die geduerigh lieten Oeffenen. Van gelijcke deden oock de Griecken; en volghens hunne Wet mochte niemandt ſich tot het Schilderen begheven dan die een Vry-geboorne en van een eerlijck Geſlachte was. Soo en mochten oock onder de Romeynen (uyt d'aenſienelijckheyt dieſe inde Conſt ſagen) geen Slaven die komen te leeren. Binnen de Stadt *Theben* wierdt op de Schilders ſoo naeuw acht genomen, datter niemant en mochte binnen de Mueren banc- ken, dan die uyt-ſtekende Geeſten waren, en een Roem-ruchtigen Naem hadden: Ja die gene, welcke eenige Botte of onverſtandighe Tafereelen maeckte, vervielen in een ſware Boete, of moeſten de Stadt ruymen: want de Overigheyt en wilde niet gedoogen dat den eenen Ezel voor den anderen ſouw ſitten Kladden, en een Edele geachte Conſt met hun beſmeerde Doecken in't Voet-ſant helpen: tot welcken eynde ſy een Verbodt lieten uyt-gaen, dat hem niemandt (die de Loffelijcke Schilder-konſt als een rechtſchapen Meeſter oeffende,) ſich en mochte vermengen met de Luyden van geringhe handtwercken, ofte die maer van eenen ſlaefachtigen geeſt waren. 't Schijnt dat *Plinius* uyt deſe aenmerckingh, occaſie genomen heeft om daer over ſijn voorſtellighe reden aldus te beſluyten, gelijck als hy dan ergens ſeyt: *De Schilder-konſt moeſte eertijts wel een gantſch Edele Konſt weſen, gemerckt de Koninghen en Vorſten der Aerden daer mede ſoo veel op hadden,* *en*

Exempelen hoedanigh die by d'Oude Volcken ſijn geagt.

Die van Theben jaghen de Brodders de Stadt uyt.

en met een ſonderlinge begeerte daer na verlangden. Gewiſſelijck heeft dit tot voortſettingh van die Conſt niet weynigh konnen te weegh brengen: want de gunſt der Groote vermach hier omtrent ſeer veele, gelijck wy in een Exempel van *Plutarchus* dat ſeer levend afgeſchildert ſien, daer hy ons ſeght, dat de Conſten ten tijde van den grooten *Alexander* dapper hebben toe-ghenomen, vermidts de gaeuwe Verſtanden der groote Meeſters voorſagen, dat hun 't gunſtighe Oordeel van ſoodanighen Vorſt niet en ſoude ontbreken, indien ſy ſleghts yets konden uyt-wercken, 't welk d'eere van ſijn geſigt alleen verdienen moght. Gelijck wy dan oock verſcheyden Exempelen vinden, dat ſelfs Coningen dickwils met een gantſche ſtoet van hunne begunſtighſte Hovelinghen, de Winckels der Conſtenaren met hare tegen-woordigheyt vereerden. Men ſouw hier niet te onrecht mogen by voegen een menigte van Exempelen, die *Franciſcus Iunius* in ſijn tweede Boeck op't Negende Capittel op-haelt, daer in hy toont den overgrooten Prys die voor de Wercken van deftige Meeſters betaelt wiert; 't gene de groot-achtinghe vande Schilderkonſt niet duyſterlijck te kennen geeft. Wy moghen niet wel voorby gaen hier te verhalen, dat wanneer als de Stadt *Rhodis* vanden Coninck *Demetrius* Belegert was, die van binnen hem quamen verſoecken, dat hy doch de Stadt wilde verſchoonen, om het deftigh ſtuck Schilderye wille dat op de Mueren ſtondt, en van *Protogenes* geſchildert was: Waer op den Conſt-beminnenden Demetrius

De liefde van groote Vorſten maeckt de Geeſten ſchrander, om diep tot de Konſten in te booren.

De grooten Prys geeft de hooghachtingh der oude, tot de Konſt te kennen.

Demetrius verſchoont Rhodis om een Schilderie.

ſijn

ſijn Volck dede op-breecken ende aftrecken, ſeggende *ick voere geen Oorlogh tegen de Konſten.* Veele onder de aenſienlijcke Steden plegen oock ſeer geerne te laten blijcken dat ſy dapper de oeffening van alle geachte Conſten voorſtonden, en ſochten te koeſteren, waerom ſy hare Stads Poorten met de Beeltniſſen van *Minerva* en *Mars* niet te vergeefts en Lieten beſchilderen, als een teycken dat de Conſten en Wetenſchappen daer ghequeeckt, ende gehuyſveſt wierden, en datſe geſint waren die met de Wapenen van *Mars* te beſchermen.

Wat Mars en Minerva op de Staets Poorten verbeelt te beer yden heeft.

Heel anders is doen de Schilder-konſt, als een vrye Conſt in eeren ghehouden, als nu onder veele in onſe dagen, want (niet tegenſtaende ſy in eenige rijcken, ende brave Steden noch bloeyt ende by na tot den hoogſten trap van volmaecktheydt gekomen is) ſoo wert deſelve by veele groote verachtinge aengedaen ende met andere gemeene Hantwercken of Ambachten gelijck geſtelt. Sy heeft by veelen moeten lijden datter door de kleene kennis diemen vanden aert der Conſten heeft, ende de kleyne eerbiedigheyt die men haer toedraegt van tijt tot tijt onredelijke Wetten tegen haer ſijn ingeſlopen, die onder ſchijn van een eyghen Burger-Recht veel breecke-beenen de handt bovent hooft hout, of liever in hare onwetende leuyheyt ſtijven: doende de roem-ruchtige Schilderkonſt die anderſins vry in haer nature, en ſoo vol van hooghe ſtudien ende wetenſchappen ſteeckt, datſe alle wijſheyt als in een bundel komt ſamen te vatten; als het Hantwerck

De Schilder-Konſt door verachtingh onder een Handtwerck of Ambacht gerekent.

werck van Snyers ende Schoen-makers, on der dwangh van een Gilde ſtaen; ende men wil dat aen yeder ende een yeghelijck toe paſſen, ſelfs oock aen Jonghe Diſcipulen ofte die nu eerſt willen beproeven offe op haer eygen beenen konnen beſtaen, en inden eerſten op-ganck van hare ſtudien zijn, die door het reyſen ende beſichtigen van verſcheyde aenſienlijcke Steden wat ſoecken te leeren; onder welcke het ſommige gebeurt datſe ergens voor weynige weecken of maenden hun verblijf nemen, en voor d'een of d'ander voorſtander der Conſt een Tafereel op hun verſoeck aenſmeeren, dat oock ſomtijts geſchiet om dat de Inwoonderen geen vernoeghen met hun wercken en gheven, 't welck (indien niet mach geſchieden, maer aenſtonts door de Op-ſienders van ſoodanigen Gilde verboden wort) doet volgen, dat dan een yeder ſich moet vernoegen met die krepels die binnen ſijne wallen wonen, uyt oorſaeck datſer daer gheen beter en hebben: dat ſelfs teghen de reden ende alghemeene Vryheyt van een wel-geſtelde Staets-beſtieringe ſchijnt te ſtrijden.

Schilder-Konſt en d'Oeffenaers daer van t'onrecht onder een Gilde gebracht.

Wy weten wel datter in vele fraye Steden verſcheyde Gilden zijn, by welcke de Inwoonderen een byſonder voor-recht genieten: Maer dat heeft by alle verſtandige Regeerders altijt ſijn opſicht meeſt gehadt omtrent de vaſte ende neergeſetene Burgeren, die onder hare ſoort een menighte van eenerley Hant-werck ofte Coophandel deden, op dat deſelve alſoo yeder in 't ſijne ſonder onder den anderen te verwarren, in vryheydt

Gilden onder wie nootſaeckelijck.

moghten

moghten bewaert worden ; ende niet soo seer op de vrye Const oeffeningh als de Schilder-konst is, die selfs uyt Liefde ende lust tot verposinge van een ander Ampt aen yeder vrystaet te Oeffenen. Maer niet tegenstaende dit soo wel de waerheyt is, soo sijn doch de Gilden en Broederschappen, insonderheydt ontrent de Schilder-konst gansch onnoodigh, soo wanneer (gelijck het meest alsoo gebeurt) dat soodanige Penningen daer voor men de Vrijheyt van sulcken Gilde of Broederschap Coopt, ende Jaerlicx moet op-brengen, niet en worden aengheleydt tot dien eynde, tot welcke die van outs her zijn in gestelt: namentlijck om in een Schat-kist opgeleyt te werden, ten eynde men des noot zijnde, de verarmde, siecke, ende ellendige Gilde-Broeders hun weecklijck onderhout daer van soude konnen uytreycken, ofte hunne nagelatene Weesen op-queecken, een Gilde-kamer op te rechten; ofte soomen die door de mildadige voorsorge der achtbare Magistraet quame te verkrijgen, die met allerley Const-stucken, soo van Tafereelen, Beelden, Teyckeningen ende Const-Boecken te vervullen, Oeffen-Scholen op te rechten en wat meer tot voortsettinghe en Luyster der algemeene Teycken-kunde kon bedagt werden: Alsdan soude sulcke Steden toe-loop krijgen, den yver sou ontvoncken ende de Const tot op den hooghsten top gebracht en staende gehouden worden. Doch men brengt hier tegen in, dat sonder de Gilden, en bewaringe van haer voorrechten, de In-geboorne ofte vrye niet aen den kost en souden komen, noch

Tot wät eynde een Gilde behoorde te wesen.

En hoedanig onder de Schilder-Konst.

Of d'In-woonders sonder Gilde konnen bestaen.

noch bestaen konnen; daer op men tot antwoorde moet weten, dat die schult niet en moet geleyt worden, op de gene die van buyten komen, maer veel eer op de leuyheyt ofte onkunde vande Ingesetene self, welcke dickwils niets van hare hant voor een kundige ooge en konnen aenden dagh brenghen, ofte het wordt veelmael van een ghemeenen uytlander beschaemt. Maer indien aen alle Geesten vryheydt gegeven wiert, daer ware in 't algemeen groote kans om fraye Basen aen te queecken, en alsoo noch andere van gemeene Steden in te locken; want dat schijnen immers onnatuerlijcke wetten, datmen knoeyers en broddelaers met bysonder voor-rechten wil beschermen, op datse niet t'eeniger tijt van Gaeuwer of neerstiger overtroffen en souden worden. Voorwaer heel anders als d'Oude tijden getuygen, in welckmen Prijsen ende geschencken plaght op te hangen, om die, welcke een ander in Consten ende wetenschappen te boven ginck daer mede te vereeren. Met welck doen de grootste Constenaers in aensien quamen, en de Leuye wierden op-geweckt, of moesten de Const de sack geven. d'Overigheden lieten haer oock weynigh gelegen wesen of 'er eenige Knoeyers minder de Const hanteerden; ende schoon sy bleven martelen, soo quamen de groote Meesters des te meer in heerlijckheyt uyt te blijncken. Het schijnt oock dat de Ingesetenen traegh ende yverloos worden, om door neerstigheyt ende study tot inde verborgentheyt der Consten in te booren, wanneerse versekert zijn datter

Vryheyt geeft occasie om Konsten op te queecken en in de Steden te locken.

d'Oude plagten Prijsen voor yder een op te hangen.

Wat voordeel daer van inde Kost-oeffenaer veroorsaeckte.

Voorrechten maken d'Inwoonders traegh.

ter geen van buyten mogen in komen om hun licht te betimmeren. *De Landen* (seght den schrijver van het *Hollants Intrest*,) *en konnen niet wel varen dan met die gene welcke best roeyt.* Wy weten wel datmen de Wetten moet vinden ende niet selfs maecken; ende dat wy slaven vande Wetten moeten worden op dat wy souden vry zijn, gelijck *Cicero* dat wel heeft geseyt: Maer men moet oock weten dat dewijl de Wetten aen niemant als aen de Menschen en worden gegeven, datse dan oock by ghevolgh Menschelijck, na de ware redelijckheyt, en Bouwingh der Wetenschappen en Consten, waer door de Menschelijcke ghemeenschap bevordert wort, gherichet moet wesen; een voor-beeldt nemende van andere Volcken, Steden, ende ervarene Overheden, ende aenmercken hoe het hen geluckt is; Maer en blijven niet soo stip hangen aen gewoonten, Previlegien en anders die door de onwetentheyt der Tijden (als de Consten begonden te vervallen,) zijn ingevoert, om die als een strenge beul ende Const-moorder te doen heerschen.

Beschcydentheyt in 't geven der Wetten.

Het tweede Capittel.

OP dat wy tot het gene alreede geseyt is, noch yets mogten toevoegen dat tot een verstandelijcke grootachtingh van de Schilder-Const konde dienen, soo moetmen aenmercken datse een volstreckte navolghster is vande volmaeckte natuer, aen welcke sy soo vast geschakelt is, datse vanden anderen niet

Schilder-Konst volght de nature.

en mach gescheyden worden. En gelijck al God in alle de geschapene dingen Wis-kunstige Wetten heeft geleyt, volgens welck de nature als na seeckere regulen, hare wercken voortbrenght, onderhout, ende weder om doet vergaen; soo heeft de goetheyd van dien selven Schepper, den Mensche met een soodanigen vernuft begaeft, dat hy sich selven onfeylbare regulen heeft gevonden om de nature in veelen na te botsen; want men bemerckt dat het geene niet na gewisse orden gedaen en wort, seer ydel voor den dagh komt, ende geen vermogen heeft, om een ge-oeffende ooge als yets natuerlijcks te behagen. De natuer is onnaspeurlijck rijck in menigerley van yeder soort voort te brengen, waer van wy een Exempel hebben aen soo veel duysent Menschen, Dieren, ende Gewassen, die, al-hoe-wel sy van een geslachte zijn, echter malkander niet juyst gelijckstaltigh en zijn; hier in kan de Const geseyt worden deselve volmaecktheyt te besitten, voor soo veel sy in 't navolgen soo menigerley form alse wil voortbrenght. Ja sy kan dingen voortbrengen die de natuere onmogelijck schijnen, ten opsicht van dingen die wy noyt soodanigh vande natuere en hebben sien ter Werelt brengen. Doch de wijle de Const sijn oorspronck heeft genomen uyt de natuere ende de natuere niet uyt de Const, maer alleen van Godt op een onverstanelijcke wijse, alsoo in een geduerige order ghestelt is, en onderhouden wort, soo moetmen aenmercken, dat alle 't gene de Const boven de natuere komt te doen, geen macht

Uyt de regelen vande natuer zijn de regelen in de Konsten gevonden.

Rijckheyt der natuer

Daer de Konst in navolght.

Oock buyten de gemeene loop der natuer.

macht maer een onvermogenis; om dat de natuere niet onnatuerlicx natuerlijck, dat is ftrijdigh met haer felven voortbrenght; of 't wert oock voor een Wangeftalte gehouden: Derhalven moet men weten, dat alles wat boven den algemeenen loop der natuere door de Conft gemaeckt kan worden, niets nieuw van gheflachte en is, maer dat het Monfters zijn die de natuer niet als haer eygen en erkent; ende alles met ftucken ende brocken van haer is ontleent ende t'famen gevoeght. Wijft ons een fodanigen vremden gril, door de Schilder-konft ge-inventeert, als ghy wilt, men fal u feer haeft konnen toonen, waer de deelen uyt welck het is t'faem gefet, geftolen zijn. Wie en fou niet konnen fien, uyt wat deelen het vliegent Paert van *Pegus*, des *Phinxfen* en diergelijcke gevormt zijn? Uyt dit gene dan gefeyt is, blijckt dat het fpreeck-woort (wanneer wy yets aerdighs in 't natuerlijck leven befchouwen) *dat is Schilderachtigh*, qualijck gebruyckt wort, ende op-genomen wert, als of de Schepfelen maer ten naeften by foo Geeftigh, Cierlijck ende Playfant en waren, als de Gefchilderde dingen, dat eenen grooten miflagh is, ten ware men het foo wilde nemen, *dat is Schilderachtigh*, (te weten) waerdigh om fijn playfantie, aerdige verkiefinghe, ende grootfheyt Gefchildert te werden. Want anderfins gelijck het gemeenlijck genomen wort, foo foude de Schilderye het Principael, ende de volmaeckte natuer flechts een Copy wefen. Gelijck dat van den Geeftigen Heer *Conftantijn Huygens*, in

Wat buyten natuerlick is is Wanftalligh.

Inventien buyten de natuer, zijn met ftucken en brocken van haer geleent.

't Woort Schilderachtigh qualijck gebruyckt.

in ſijn OOGEN-TROOST met deſe Verſſen aerdigh wederleyt is.

Van Huygens wederleyt.

Wat wil m' ons meenen leeren ?
Twee droppen zijn niet eens, twee eyren, twee Peeren,
Twee aengeſichten min. De trotſſe mogentheyt
Van d'eerſte Schepper blijckt in 't eeuwigh onderſcheyt
Van al dat was en is, en werden ſal na deſen;
En is 't laet-duncken van een Menſch ſoo hoogh gereſen,
Dat Menſchen konnen, daer toe God, in allen ſchijn
Niet Konſtenaers genoegh, niet Scheppers wilde zijn?
Siet hoe verr' 't ſoete Volck in deſe blintheydt dwalen:
Gaet met haer wandelen, door Boomen Bergh en Dalen,
Dat's, ſeggens', een geſicht dat Schilderachtigh ſtaet.
'k Kan 't niet ontſchuldigen, 't is derteltjes gepraet:
My dunckt ſy ſeggen, God maeckt kunſtighe Copyen
Van ons oorſpronckelijck, en mach ſich wel verblyen
In 't Meeſterlijck Patroon, alwaert van onſe handt,
Ten kon niet ſchoonder zijn, in Zee en Locht en Landt, &c.

Ten is oock niet onwaerſchijnlijck of de Beelt-houwerye ende Giet-kunſte, heeft occaſie

occasie van Jalours over de Schilder-konst zijn, ghenomen, siende datse door haer groot vermoghen alles dede, ende daerom in groot achtingh ende aensien quam, ghemerckt sy hare wercken met eygen ende natuerlijcke Verwen seer levendigh te voorschijn brachte. Niet te min soo hebben de Beelde-formers dickwils getracht hun boven de Schilder-Konst te verheffen, waer toe onder de Voorstanders van beyde dickwils is getwist-redent wiens haen in desen behoorde boven te krayen, de Beelt-houwers gaven voor dat de Schilder-Konst maer Sophistisch, waerschijnigh of toonschijnigh en was, overmits sy aenmerckten dat de dingen in een Tafereel alleen scheenen te wesen, maer datser in waerheyt niet en waren, en dat in tegendeel de dingen inde Beelt-houwerye, waerlijck, uytwendigh verheven, bevattelijck ende tastelijck waren, soo in hare lenghde als breete ende dickte. Doch om dese questie effen te maecken en in 't gelijck te spreecken, soo moetmen onderscheyt maecken tusschen 't gene de natuere ontrent een saecke verschaft, ende tusschen 't geen alleen ende enckel door de Konst moet voort gebracht werden, dies soo salmen lichtelijck bevatten, dat alles wat de Beelt-houwerye in 't voort-bringhen van haer Konst in Lichaemelijck omvattinge ende tastelijckheyt, boven de Schilder-konst besit, sy dat niet en verkrijght door yets dat inde Konst leyt, maer door de natuere van de stoffe op welcke den Werck-meester zijn Konst oeffent, aengesien een Boom, Block of een Steen,

Schilder-Konst verweckt andere Konsten tot jaloersheyt.

Wat de Beelt-houwers by brengen om boven de Schilder-Konst te vliegen.

Beelt-houwers wedersproken.

dese tastelijcke uytwendighe lichamelijckheyt, soo wel heeft eer den Constenaer daer een Beytel heeft aengeleyt als wanneer hy sich, daer op al dapper heeft uytgeslooft.

Hoedanig dit geschil door eenen blinden is neergeleyt

Twee van dese Konsten hier over eens in geduerige twist zijnde, vonden eyndelingh geraden, om in 't bywesen van goede Mannen yeder een stuck wercks voorden dagh te brenghen, ende souden 't Oordeel van welcke het Constigste was, aen eenen Blindeman stellen, op dat hy immers onpartydig mochte zijn, 't geen den Beelt-houwer wel geviel, meenende den Schilder hier door een voordeel af te sien: De wercken voor den dagh gebracht zijnde, stelden yeder 't sijne ten toon; den Blinden wiert voor eerst aen 't Beelt vanden Beelt-houwer gebracht betastende het selve over al, van 't hooft tot de voeten, noemende t'elckens dat deel welck hy gevoelde, seggende, die handt is waerlijck natuerlijck als een hant gemaeckt, ick voele niet datter eenigh lit of gedeelte aen manqueert, ende bemercke waer ick taste een volkomen Beelt. Doen leyde men hem aen het Tafereel op 't welck een diergelijck Beelt geschildert was, den Blindeman dat betastende seyde wat is dit? ick voel hier niets dan een platte gront, waer ben ick met mijn handt? d'Omstaenders seyden daer zijt ghy aen het hooft, daer voelt ghy nu de neus, nu de ooghen, dat is de borst, ende diergelijcke, waer op den blinden met verwonderingh aldus uytvoer, kunt ghy een ront hooft, een verheven neus, holle oogkuylen, losse handen sien ter plaetse daer

ickse

ickſe niet voelen kan, ſoo moet dit wel een verwonderens waerdigh Konſt-ſtuck bovent andere weſen. Met welck oprecht oordeel des blinden, het verſchil ge-effent was, ende de Schilder-konſt zijn eygen lof behielr.

Men ſoude hier oock tot voordeel vande Schilder-konſt konnen bydoen, datſe ſich veel algemeener tot het navolgen van alle natuerlijcke dingen uytſtreckt dan de Beelden vorming, inſonderheyt door de Verwen ende eyge Colorijten; ſoo datmen ſeggen mach datſe alles verrichten kan: Ja datſe levende Tafereelen ſoude konnen te voorſchijn brenghen, by aldien de Zielen oock ſienelijcke voorwerpſelen voor de oogen waren. Maer dan ſoumen het Schilderen een ſcheppende natuere konnen noemen, die haer nu met den naem van een uytnemende Kunſt en algemeene Moeder van veel andere, moet te Vreden houden.

Schilder-Konſt ſou levende Beelden maken indien de Zielen ſienelicke voorwerpſelen waren.

Wy noemenſe algemeen om datſe waerlijck algemeen is, en dat ſoo wel ten op-ſigte van haer vermogen, als ten aenſien van haer algemeene nuttigheyt omtrent het gantſche Menſchdom. Ick en kan geen Denck-beeldt van ſoodanigen krijghen, welcke de Noodtſaek vande Teycken-kunde ontkennen ſouw; gemerckt ſonder haer de Inwoonderen der Aerde in een dicke Nevel van onwetentheyt ſouden gebleven zijn. Laet de Tegen-ſprekers deſe Konſt ſoo verwerpen als ſy willen, wy bemercken ſelfs terwyl wy dit ſchryven, dat de Letter-makingh vande Schilder-konſt ontleent is. By d' Oude Volcken en pleegtmen de Woorden niet door Syllaben van Letteren

Waerom men de Schilder-Konſt algemeen noemt.

Schilder-Konſt nuttigh aen het Menſdom.

Schrijf-Konst vande Schilder-Konst af-komstigh. teren als nu ter tijt te maken, maer door sekere Af-beeldtsels, welckers beduydinghe door 't gebruyck verstaen ende onderhouden wierde. Onder dese schynen de Egiptenaren wel de Eerste geweest te zijn, die door de Beeldnissen van verscheyde Dieren en Snaeckse Grillen, haere meeninghe hebben uyt-gedruckt; gelijcker oock van haer veel

Exempel hoedanig. groote en hoogh op-gereghte Steenen van Pyramiden en Spitsen met dus danighe Hierogliphice Beeldt-Letteren zijn gemaeckt, daer van by *Athanasius Kircherus* in sijn Boeck genaemt *Oedipus Egiptiacus*, (dat is soo veel als *Egiptischen Raetsel-beduyder*,) verscheydene af-geteeckent en uyt-geleyt te vinden zijn. Ja 't gene te verwonderen is de *Iaponesers*, *Chinesen*, ende die van *Corea*, al-hoe-wel onderscheyden in spraecke die d'een den anderen niet en kan verstaen, wanneer sy tot elkander spreken, nochtans soo weten sy in hare Brieven soodanigen Schrift van Mannekens, Beestjens, ende Krulletjes te maken, datse elkander daer in volkomen konnen verstaen. In Sina verscheelt

Schaep-waghters Almanacken worden door Beeldt Letters verstaen. selfs de Tael van d'eene Provency veel van den anderen, nochtans lesense alle een en de selve Boecken en Caracters. En om de Bewysen niet van vremde Volcken te ontleenen, soo laet ons maer acht geven op de Boere en Schaep-wachters Almanacken.

Hier op hebben oock ongetwijffelt de Regeerders van 't Roomsche gebiedt gesien, so wanneer sy goetvonden dat *Q. Pedius* (die

Schoon Exempel. stom geboren was) de Schilder-kunde soude leeren, ten eynde hy hem (als 't noodt soude

de

de doen) door de Teycken-kunst, aen andere soude doen verstaen.

Soo staet oock aen te mercken dat sich de Schilder-Konst tot veele dinghen uytstreckt; en selfs de alder-naeuwkeurighste Natuyr-beschryvers noodigh werdt. En wy sien hoe dickwils de Leer-Meesters die moeten te hulpe roepen, en hoese om de Natuer der dinghen te beschryven, sijn ghedwonghen tot de af-teyckeningh van Menschen, Vogelen, Visschen, ende kruypende Gedierten te komen: Want als haer geleerde Pen alles heeft uyt-geseyt, soo beroepen sy sich eyndelingh op de Schilderyen. *Plinius* getuyght al van sijnen tijt, dat de Medicyns gewoon waren, soo ontrent het Lede-Snyden als in het Kruydt-kennen, de gedeelten der Lichamen ende d'af-beeldinghen der Kruyden in hare Boecken af-te-malen.

Schilder-Konst noodigh aen de natuer beschrijvers.

De Bouw-Meesters seght *Vitruvius* moeten seer wel inde Teycken-kunde ervaren wesen, op dat sy de hoedanigheyt van haer voorgenomen Werk, met alle sijn omslagh en Ornamenten, te gemackelijcker in een Vertoogh-Schets, souden konnen voor-stellen.

Aende Bouw-Meesters.

De Landt-Meters, Wereldt-Beschryvers en Sterre-Konstenaers, hebben van outs het door de Teycken-kunde alles geestigh weten Af-te-beelden. *Lactantius* getuyght van *Archimedes*, dat hy de heele Wereldt in't holle Koper hadde af-gebeeldt, ende de Gesternten daer in geschildert hadt. Dus sietmen oock dat de Landt-Beschryvers de Werelt niet als in een af-geteyckende Kaert en konnen vertoonen: Ja het schynt de Bereysde

Aende Landt-beschrijvers en Sterre-Konstenaers.

reysde

reysde een sonderlingh vermaeck, wanneer-se in hare Vertellinge, selfs voor d'ooghen vande Toe-hoorders, eenighe Schetsen van hare Voyagie mogen maken. Een Krijghs-Overste en kan hem in het Af-trecken van Bolwercken, Batterien, Vestinghen, ende andere Leger-metinghe, niet als door de Teycken-konst behelpen, sijn Legher in bequame Quartieren, Benden, en Slagh-ordens Af-te-schetsen, en alsoo aenwysen hoedanigh hy 't selve wil geformeert hebben; dat al van Outs onder de Helden is in oeffeningh geweest, gelijck ons *Virgilius* dat ook te verstaen geeft, als hy seght, dat *Eneas* de gantsche Belegeringh van Troyen met een Rysken in't Zant Af-teyckende.

Aende Krijgh-Overste.

De History-beschryvers, wanneerse de Daden der groote Mannen beschreven, plagten al van Outs, even als men ten huydigen dage doet, de Beeldnissen der selve daer by te voeghen, op dat de gedachtenisse vande braefste Mannen, door den Arbeydt der Konstenaren in het beschouwen van hare Gedaente, soude verlenght worden.

Aende History-schryvers.

Hier in hebben de Romeynen seer vlytigh geweest, datse de Voorname Personagien lieten Conterfeyten, ten eynde sy namaels de Na-komelingen altijt souden konnen toonen wie hare Voor-Ouderen ende Vrienden waren geweest, op datse uyt aensien van de selve, en goet gherughte van haer Leven, moghten aengezet worden, om de selve Voetstappen na te volgen: Welcke gebruycken der Af-beeldingen der Verstorvene, men oock by verscheyden andere Volcken schijnt ge-

Waerom de Romeynen voorname Mannen lieten uyt-schilderen

Dat oock by veel andere gemeen is weest.

gehadt te hebben; en is seer wel te vermoeden, datmen daer door tot den Afgoden-dienst is gekomen, en de Beeldnissen der Overledene inde Tempelen ghebracht, geeert, ende Feest-daghen toe-gewyt heeft; Gelijck wy daer van in't Boeck der Wijsheyt aen het 14. Capittel een aerdigh Exempel lesen, als hy aen't 15. veers aldus seght: Afgoden-dienst hier door veelligt ingekomen.

,, Want eenen Vader, door ontijdige Rouwe
,, over sijnen Sone die hem haestelijck was
,, af-gehaelt, uyt-geteert zijnde; maeckte
,, een Beeldt: ende de Mensche die doe
,, Doodt was, Eert hy nu als een God; en
,, ordineerden den genen die onder sijn Ge-
,, biet waren, Gods-dienstigheden en Offe-
,, randen te plegen, &c. En aen het 18. vers wyst hy ons aen, dat de voortsettinge vande Af-goderie door de Konstenaers groot deele is te weghe gebracht, in dese woorden:

,, Ende de Eergierigheyt des Konstenaers
,, heeft oock de onwetende aengedreven, tot
,, voortsettingh van desen Dienst der Beel-
,, den: Want dese misschien willende den
,, Prinse behaghen, heeft sijn beste gedaen
,, om door sijne Konst de gelijckheyt op't
,, schoonst uyt te drucken. Ende het gemee-
,, ne Volck door de aengenaemheydt des
,, Wercks aen-gelockt zijnde, hieldt dien
,, voor God, welcke een weynigh tijts te
,, voren als een Mensche was ge-eert gewor-
,, den.

Hoedanig voort geset.

Soo verciertmen oock noch, als voor henen, de Geschiedenis-Boecken, met de Af-beeldinghen der voornaemste Historyen, om dat de Schilderyen een groote verlichtinghe

Wat de Schilderyen ontrent het bevatten van een geschiedenis doen.

tinghe aen het begryp des Verstandts, om den Inhoudt van een Historye beter te bevatten, konnen verschaffen. In soodanighen sin verheft St. *Basilius* de Moghentheydt der Schilder-konst boven de kracht sijner welsprekentheyt, soo wanneer hy haer te hulpe roept, om de Martelisatie van *Baarlam*, op het volmaeckste Af-te-beelden, als hy daer

Schilder-Konst van Basilius boven de welsprekentheyt gestelt.

„ toe aldus uyt-barst: ô Gy doorluchtighe
„ Schilders, die de voortreffelijcke Daden
„ der Onwinb're Campioenen Af-beeldet!
„ tSa, sta nu op, Verheerlijckt nu door uwe
„ Konst 't verminckte Beeldt des Opper-
„ Heers! verlicht door de geleerde Coleu-
„ ren uwer Wijsheyt, de vrome Daden des
„ gekroonden Heldts, die ick al te duyster-
„ lijck met mijne Reden Af-gemaelt hebbe;
„ ick ga mijnes weeghs; en ben van u Over-
„ wonnen inde kloecke Daden des Marte-
„ laers, en ick verheughe my daer in: want
„ ick sie de Handen omtrent het Vyer, ende
„ den gantschen Strydt, met t'samen den
„ grooten Worstelaer, in u Beeldt veel Net-
„ ter en bequamer, dan't mijne Af-geschil-
„ dert, &c.

Schilderyen sienelijcke lessen.

Hierom plegen oock selfs de Philosophen hare Discipulen door af-beeldingen, ende Schilderyen van Deughden ende Ondeughden, inde Zede-kunst te onderwijsen, ghelijckmen dat by *D. Laertius* in 't leven van *Menedemus* ende andere kan na lesen.

d'Uytleggers der Bybelschriften nemen de

De Uytleggers vande Heylighe Bijbelschriften selfs, nemen de Teycken-kunst te bate, soo wanneer sy tot verstant der Oude Ceremonien, den Tabernakel, den Tempel

Che-

Cherubinen, priesterlijcke Kleedingh en andere ornamenten vanden Gods-dienst, duydelijck willen voor oogen stellen. Waer uyt by gevolgh blijckt hoe noodigh dat de professooren, ende Geleerde Mannen, oock dienden inde Teycken-kunde, Bouw-kunde, ende perspectijf ervaren te wesen, ten eynde sy in 't beschrijven eeniger, soo schriftuerlijcke, als Mathematische, ende Philosophische dingen, niet door den Bril van een ander Man, maer door haer eygen Oogen siende, hunne wercken door een eygen geoeffent verstant uytvoeren souden. Ende soo doende souden sy hare bedenckingen en nieu gevonde dingen nader konnen uyt-drucken, ende verhoeden datter niet soo veel onkundige af-beeltsels ter Werelt quamen.

Schilder-Konst te bate.

Waerom de Geleerde Mannen de Schilder-Konst moesten verstaen.

Men bevint oock dagelijcks dat door dese Konst met gheheele Print-Boecken alle de Historyen vanden gantschen Bijbel, selfs aende jonge Kinderen verstanelijck werden gemaeckt. Ja wy souden oock noch vorder konnen toonen, dat haere hulpe tot de aldergeringhste Hant-wercken van nooden zijn, sonder nochtans van de Beelt-houwers, Giet-kundigers, Silversmeden, Glas-schrijvers ende diergelijcke, die buyten alle bedencken de Teycken-konst als hare rechter hant besitten moeten, eenigh ghewagh te maecken.

Maer laet ons eens sien wat nuttigheyt de Schilder-konst, door hare Wercken, op de gedachten, ende gemoederen der Menschen konnen te weghe brengen. Hier van hebben wy een aerdigh proefken by *Virgilius*, daer hy

De Schilderyen hebben oock hare wercking

op de gemoederen der Menschen.

hy *Eneas* (als hy na veel omsuckelens, de gansche Troyaensen Oorlogh inden Tempe binnen Carthago af-gheschildert sagh) sich selfts overdenckende, aldus sijn Gemoe „ doet uytstorten. O! *Achates*, wat plaets „ wat Landtschap is daer op den ganschen „ Aertbodem niet vervult met de Fame van „ ons verdriet. Sie hier is *Priamus*; aenschou „ hier de belooningh van 't gene prijselick is, „ d'ellendigheyt der sterftelijcke Menschen „ wert hier met ware klachten beschreyt. „ Vreest niet, de Faem is onse behoudenis-„ se, &c. Soo spreeckende bevochtighde „ hy sijn aenghesichte met overvloeyende „ Tranen.

Soodanigen kracht had oock de Schildery van den Grooten *Alexander* op het gemoet van *Iulius Cæsar*, wanneer hy die te *Gades* in den Tempel van *Hercules* aensagh, dat hy aldus met een Zuchtende Stemme uyt-barste: *Wat is 'et doch dat ick gedaen hebbe in vergelijckingh van de Daden Alexanders? &c.* Van gelijcken sach *Cassander* oock eens de Beeltenis van den Grooten *Alexander* binnen *Delphos*, van welck hem noch in geheugen was, seer mishandelt te zijn, 't geen *Cassander* soo dapperen Schrick door al de Leden joegh, dat hy als voor Doodt ter Aerden viel.

Oock op de inbeeldingh der menschen.

De Schilderyen hebben oock kracht op de Inbeeldinghen der Menschen, die door het Aensien, hare Werckingh ons seer diepe kan In-drucken. De Oude hebben met een sonderlinghe op-merckingh, hare Zin-spelingh hier omtrent dickwils ge-oeffent, insonderheyt, om door Schoone en juyst gevormde Beelden,

Beelden, ende welgemaeckte Schilderyen, de natuere inde generatie der Menschen te hulpe te komen; dat oock ontrent de Dieren welgeoeffent wiert. Waer van wy een Exempel hebben in 't Boeck der Schepping, aen het 30. Capittel, daer Jacob, roeden van Populieren hout, Haselaer ende Castanien nam, ende schelde dat met witte strie-pen, leggende 't selve inden drinck-back daer de Lammer-kudde haren dorst quam lessen, ter tijde als sy toghtigh was, waer door het is geschiet dat de Kudde door 't tussen komendt middel van de gestriepte Roeden in hare backen te sien, gesprenckelde, ende gepleckte Lammeren heeft voort gebracht.

Men leest van die van *Lacedemonien*, datse seer groote vlijdt hebben aengewendt om schoone Kinderen voort te brengen, ende datse onder alle middelen geen bequamer en konden uytvinden, dan eenighe schoone Beeltenissen van *Apollo*, *Castor* ende *Pollux*, *Nigeus*, *Hyacintus* en den schoonen *Narcissus*, hare swangere Vrouwen van 't begin harer ontfanckenisse geduerigh voor oogen te stellen. *Camerarius* verhaeldt dat *Persina* een Swarte, ende Coninginne van Moorenlandt door middel van een blanck gheschilderde Vrouw die by haer Leger-stede hinck, een schoon wit Kint baerde. In 't tegendeel soo hadt seecker Vrouw, een Schildery van een Moor in haer slaep-kamer hangen, die door 't aensien vande selve een Jonck Moortje ter Wereldt bracht.

Door middel van Schilderyen schoone kinderen geteelt.

Soo moeste *Hippocrates*, oock eens een be-

schuldighde Vrouw vry pleyten, die van haren jaloerssen Man verdacht wiert gehouden, om datse een Kint hadde voort gebracht dat den Vader niet en geleeck: Vertoonende een Schilderye omtrent haer Beddeleger, na welcke het Kint op 't alderjuyste quam te gelijcken.

Dat de Schilderyen goede Leeringen geven.

Men kan de Schilderyen oock toeschrijven datse veele goede Leeringhen, oock selfs aende Christenen konnen geven, gelijck het oock al van over lange onder de verschillende Kercken Leerraers in dispuyt is geweest, of die inde Christen Tempelen niet en souden mogen gebruyckt werden *als Boecken der leecken.* Ten anderen, of niet en volght, soo wanneer als men stelt dat quade Schilderyen konnen onstighten, dat als dan de goede, stichtige, Christelijcke en zedelijcke Leeringen geven konnen. Ten derden, of de goede gedachten die ons door het beschouwen van een Geschilderde schriftuerlijcke Historye, of Heylighe Vertooningh wort ingeworpen, van een goet Christen, met stightelijcke Meditatien niet en mach opgevolght worden, en profijt daer mede doen; dan of men die soo wel als erghelijcke en quaet-verlockende denck-beelden moeten tegen gaen, ende uyt onse gedachten bannen. Ten vierden, of 'er wel soo grooten onderscheyt is, (als sommige meenen) tusschen de denck-beelden die wy in het Lesen van een saeck selfs bevatten, ende maecken konnen, ende tusschen de af-geschilderde Beeltnissen die wy in een Tafereel beschouwen, dan of het selve alleens is hoe die tot ons

Of men die inde Christen Tempelen mach stellen.

Bedenckingen daer over.

ons inkomen; wel te verstaen sulcke dingen van welcke men geen speciael verbodt en heeft. En veel sulcke sin-speelige questien meer, die wy met voordacht voorby gaen, ende onnoodigh achten ons gevoelen daer van te openbaren, op dat wy d'een noch d'ander party en mochten tegenvallen, maer yeder sijn vryheydt liever daer van behouden laten. Niet opgelost om reden.

Maer alsoo wy hier vooren (alhoewel niet sonder reden) ghefeyt hebben, dat het vermogen der Schilder-Konst algemeen is, om alles, behalven levende Zielen inde Beelden voort te brengen, soo hebben sommige evenwel in twijffel getrocken, of men oock wel levenloose dingen die in haer bewegingh zijn kan uytbeelden: 't geen wy (schoon by weynighe geobserveert) hier rondt uyt van Ja willen staende houden; want niemant en sal konnen tegen-spreecken, dat de Konst de natuere in allen navolght, voornamentlijck in het gene welcke in een verblijf van tijdt met na-dencken kan gesien werden: 't welck soo zijnde, soo kan niemant tegen spreken, dat het snel omloopendt Rat van een Spinnewiel, ofte yets gelijckx, van ons gesien zijnde, een andere ghedaente aenneemt als het heeft wanneer 't stil staet, in-voeghen dat het draeyende gansch onseecker, ende twijffelachtigh van Teyckeningh in alle sijn leden schijne, ende dat alle de gedraeyde randekens van de sport-houten in flaeuwe ende ront-gaende cirkels veranderen: 't welck, soo wanneer 't van een goet Schilder soo juyst wert nagevolght, oock natuerlijck sal

Of men dingen die in beweging schijnen te zijn kan verbeelden.

Wort bewesen.

Misslagen van veele ontdeckt.

schijnen te draeyen, waer door dan de misslagh van veele openbaer wert, soo wanneer sy een loopent ende een stilstaende wi op een en de selve wijse vertoonen. D oock in veele voorvallen moet waergenome worden; Ja selfs oock in Beelden moeten d beweginghen van loopen, springen, gaen torssen ende alles wat een Beeldt doen kan duydelijck gesien worden, waer van wy i ons Groot Werck, onder de handelingh de Mensch-kunde breedelijck sullen spreecken Doch eer wy hier af-scheyden, moetenw noch yets tot Exempel by brengen, hoeda nigh de Schilderyen konnen stichten, of ont stichten. *Cedrenus* een out Kercklijck Histo ry-schrijver, verhaelt ons onder ander fraeye voor-beelden, dat *Bogaris* een Vors der *Bulgaren*, eens aen een Schilder belast hadde, de Wandel-sale van sijn Paleys, rontsom met allerley yssselijcke gedroghten, ende wreede Monsters te vertoonen; den Schilder, die een Christen was, sijn kans hier schoon siende, om de Const als een Christen Leeraer te doen dienen, schilderde voor eerst en al, het laetste Oordeel, vertoonende de Zalighe inden Hemel, maer onder aen hadde hy een brandenden Gloet van een Helle gemaeckt, vol van asschuwelijcke Duyvelen, die de verdoemde op menigerley wijse, onbarmhertigh, ende jammerlijck mishandelden: *Bogaris*, dit Tafereel siende wilde flucx den Uytlegh daer van hebben, en als den Schilder hem alles verstandelijck hadde beduyt, soo is den Heydenschen Vorst daer over soo verschrickt geworden, dat hy

Exempel van stichtinge die eertijts de Schilderyen hebben gegeven.

Bogaris door een Schilderye tot een Christen geworden.

dooryets meer als krachtige reden beweegt, en aengeſet wiert het Heydendom te verlaten, doende hem Doopen en nam vorders het ganſche Chriſten Geloove aen. Uyt deſe ende diergelijcke Exempelen kan dan oock lichtelijck afgenomen worden, hoe ganſch ongeoorlooft en ſchandelijck dat het is, de Achtbaerheyt van ſoodanighen heerlijcken Conſt, aen de dienſtbaerheydt van allerley ſchandelijckheden te verhangen, ende alſoo de Conſt tot aenſtoockingh van ondeughden te ſtellen; even als eertijts de ontuchtige Heydenen deden, die de Conſtenaers daerom alleen in aenſien hielden, om datſe hunne Drinck-vaten, en Bachus Kroeſen, (daerſe doch wonder veel mede op hadden) met allerley geyle en onkuyſſche Beelden wiſten te graveren ende te beſchilderen. *Gelijck als of* (ſeght *Plinius*) *den Dranck niet ſmaecks genoegh hebben ſou, ten waere datmenſe malkander in Bordeel-Bekers toe dronck.* Soo ſietmen oock dat te dier tijt, veel Conſtenaers de toomelooſe wulpſheyt der Heydenen hebben ingevolght, ende ſoo verre zijn vervallen dat eenen *Dedalus* ten believe vande raſende *Paſiphe*, een houte Koe beſton te ſnijden, op dat ſy hare Beeſtelijcke luſten daer door ſoude konnen op-volgen.

Verachtingh van het miſbruyck der Schilder-konſt.

Miſbruyk deſer konſt onder de Heydenen gemeen.

Maer gemerckt dit vande beſcheydenſte Heydenen, ſelfs inde Heydenen is beriſpelijck geweeſt, ſoo betaemt het veel min een wijs en Chriſten Conſtenaer, dat hy eenige ſondige feyten, en ſchandaleuſe Vertooningen al te bot, naeckt, en ergelijck voorſtelle, ofte afſchrickelijcke dingen te vervaerlijck

Schandelijcke dingen moetmen vermijden of ſeer beſcheyden weten te vertoonen.

lijck afbeelt. Hier op siet den Poët *Horatius*, als hy in sijn Boeck vande Dicht-Kunst de Tooneel-speelders dese lesse geeft, ende aen de Schilder-Konst oock seer wel kan toe-gepast werden. Daer hy seyt, *het is gansch onbetamelijck dat Medea in het bywesen van al het omstaende Volck haer Kinderen den hals af soude snijden, &c.* Voeght hier by dat het oock onder de Christenen niet en behoorde te geschieden, dat door haer eenige Goddelijcke dingen te naeu bepaelt ende afgebeelt wierden, insonderheyt van welck men geen gedaente sien noch recht bevatten kan, noch veel min eenige schriftuerlijcke dingen met voordacht, bespottelijck voor stellen; vermengende Heylige Historyen met Heydensche Grouwelen: invoegen het den Christenen niet genoeg en moet wesen yets geestigs en Constigs te konnen uytvoeren, maer ydere Konst moet oock na de Deught en betamelijckheyt afgemeten worden: Op dat het niemandt en ga gelijck het *Theopompus* een Schilder van *Constantinopelen* eens rechtvaerdelijck verginck, doe hy als een profaen Mensch, onsen Heere *Christus* inde gedaente van eenen afgodischen Jupiter hadde afgebeelt; want sijn handt (seght *Sigonius*) met welck hy het lasterlijck Pinceel gevoert hadde, die verdorde in weynigh dagen daer na.

Geen Heylige dingen met profane vermengen.

Rechtvaerdige straffe aen Theopompus uytgevoert.

Meer en sullen wy tot dese stoffe niet ophalen, maer besluyten dit Capittel met de woorden vanden Geleerden *Iunius*, daer hy een verstandigh Constenaer onder dese volgende woorden aldus beschrijft. *Een Eerlijck Werck-meester* (seyt hy) *behoorde altijdt goede achtingh*

Beschrijvingh van een eerlijk Constenaer.

achtingh daer op te nemen, dat hy d'aenſienelijkheyt van ſijnen naem door het op-volgen van dertelmoedige boeveryen in ſijn Schilderyen te vertoonen, niet en kome te verlieſen. Voeghter by, dat hy noyt ſich en verſtoute als een onredelijcken hont in ſpot van Heylige dingen tegen den Hemel te blaffen. *Ofte* (ſeght den ſelven *Iunius*) *dat hy door ſijn vuyle Konſtſtucken de Lodderſieckte van geyle Venus-Ianckers niet als een onbeteugelt Paert aen 't Hollen en helpe, &c.*

Het derde Capittel.

TOt hier toe geſproocken hebbende van den oorſpronck, achtbaerheydt, ende nuttigheyt der Schilder-Konſt, ſoo komen wy nu tot de eerſte aenleydingh deſer Konſt, dieſe ſoo uyt de aengheboorne natuere als door de Konſt Wetten ſelver verkrijghen moet, ten eynde ſy in het betrachten van ſoodanigen oeffeningh een wel-bereyt naturel ontmoete. Want gelijck het van outſher onder de wijſen is aenghemerckt, dat die dingen doorgaens wel gelucken, tot welck ons de nature ſelfs aenleydt, ende dat in tegendeel die dingen gemeenlijck qualijck ſloegen van welckmen een natuerlijcken afkeer heeft; Soo machmen oock met recht ſeggen, dat het onmogelijck is tot de Schilder-Konſt te komen ten ſy ſaecke datmen door een welgeſteltheyt der natuer daer toe gebooren is. *Het is het geraetſaemſte* (ſeght den welſpreeckenden Romeyn *Cicero*) *dat wy*

Een welgeſtelde natuere tot het leeren van een Konſt het grootſte voordeel.

wy de leydinge onser eygene natuere volgen, en dat wy de betrachtingh der Konsten t'eenemael na den regel der natuere richten: Verstaende soodanigen natuere, die na het voor-schrift der Konst-regulen luystert, ten eynde de Konst sigh na de aendryvingen onser natuere behoorlijcke schicke: *Want dan konnen de Konsten* (seght *F. Iunius*) *eerst volkomen worden uytgevroght, wanneerse met alle hare regulen een bequame natuere ontmoeten.* Ongetwijffelt hebben de Wet-gevers van *Athenen* hier op gesien, soo wanneer alsse wilden, datmen de Iongers van thien of twaelf Jaren out (als wanneermense tot de Konsten leyde) haer de Werck-tuygen van verscheyde Konsten ende Hantwercken voorleggen sou, op datmen alsdan siende na welck instrument sy eerst grepen, ofte met welck sy in het aenvatten, yets knaphandigh met een noeste besigheyt quam uyt te voeren, de sodanige, tot die Konst affonderen mochte.

Wat die van Athenen deden alse de Jonckheyt tot de Konsten aenleyden souden.

'tIs dan een Gift der natuere, die als een Zaet der Konste, de eerste beginselen instort, en den Constenaers bequaem maeckt: Waerom vele onder de Oude wijsen twijffelden, of de Konst grooter baet vande natuere, dan vande leeringh hadt. Maer gemerckt datse geen van beyden missen en kan, soo is light te gelooven dat de natuere veele vermagh, ende datse haere levende kracht daer in duydelijck kan doen uytblincken, selfs tot de neygingh van dees of gene bysondere verkiesinge van study; gelijck dat by *Franciscus Iunius*, in 't vierde Capittel van sijn eerste Boeck, seer geleerdelijck getoont wert.

Soo

Soo kan men oock uyt het gene alreede geseyt is, sich versekeren, hoedanigh de leersame onderwijsingen, de natueren moeten te bate komen, om daer door, met alles wat tot een volkomen Konstenaer vereyst wert, de Natuerlijcke toe-genegentheydt te voltoyen; 't gene seer vroegh, en in het eerste zaeysoen der Iaren moet aengevangen worden, als wanneer de gemoederen der Jeught noch teer zijnde, tot de ondeughden ende mis bruyck van hare eygene Vryheyt ongefatsoeneert zijn: Want alsdan laten sy haer beter leyden vande gene die haer langhs de beste leerweghen soecken te onderwijsen. Insghelijcks moeten oock de Jonghelinghen (van welckmen sich yets goets beloven mag) van een seer neerstigen ende arbeytsamen Geest zijn, opmerckende ende sinspeligh van gedachten, vol van fraye inbeeldingen ende fantasien.

d'Onderwijsingh moet de Natuere leyden en stieren.

Wanneer de Jonckheyt bequaemst is.

Sy moeten arbeytsaem ende neerstigh wesen, om dieswille dat soodanige Konst noch om Gout noch Silver kan verkregen werden, maer alleen door een wercksame oeffeninge; voor welcke d'Oude plegen te seggen dat de Goden alle dingh verkoopen. Opmercksaemheyt van gedachten moetense hebben, om door ghewoonte van die daghelijcks te oeffenen, sterck van inbeeldinge te werden; ten eynde sy die allengskens tot het uytvoeren van hare hooghverhevene fantasien souden leeren in 't werck stellen. Hierom wil *L. Davincy*, dat een Jongh Schilder gheen dingen en mach versuymen, soo in het beschouwen der natuerlijcke voorwerpselen,

Hoedanig een Jongelingh van naturel moet wesen.

Watmen doen moet om sijn ghesteltheyt te verbeteren.

ende byſondere voorvallen, als in het onderſoecken en overleggen van fraye Hiſtoryen, Poëtiſche verdichtſelen, ende outheden, als anders; daer uyt hy niet yets en ſoude vinden, dat tot ſijne ſtudy dienſtig mogte zijn, om daer aen te gedencken: Gemerckt de inbeeldingen ende fantaſien in ons geſtelt zijn, als een Regiſter, ofte aenwijſer van 't geen wy oyt met onſe oogen geſien, ende met ons verſtant begrepen hebben.

Middel om rijck en ſterck van inbeeldingh te worden.

Men kan oock neffens het ſpeculeeren op de natuerlijcke dingen, geen beter middel den Jonghelinghen aenwijſen, waer doorſe ſterck van inbeeldingh en groots van gedachten mochten werden, dan het veele ende verſtandigh doorleſen van fraye Boecken, verſcheyden in Hiſtoryen, Konſten en Leerſtoffen: Want gelijck het de weelige Ackers niet en verergert, datmenſe nu met eene, ende dan wederom met het andere Zaet bezaeye, ſoo wort oock ons gemoet ſomtijdts door d'eene, ſomtijts door d'andere bedenckingh vernieuwt.

Weynige wordender (met eenigh Oordeel begaeft zijnde) ghevonden, die vande inbeeldinghs kracht ſoodanigh zijn miſgedeelt, offe ſullen in het leſen der Verhael-ſchriften en Vertellingen, d'eene of d'andere goede Denck-beelden by haer ſelven gewaer worden. Laet een aendachtigh Jongelingh de Troyaenſe Oorlogen inde Boecken *Æneas*, door den vermaerden *Maro* Gedicht, eens met opmerckingh door-leſen, ick houde my verſeeckert, dat hy ſijn gedachten met wonderlijcke bedenckingen vervult, ſijn fantaſie

vol

vol groote inventien afgescherst, ende sijn gemoet tot de uytdruckingh van menigerley hartstoghten aengeprickelt vinden sal; ghelijck wy dat in het volgende Capittel breeder sullen aenwijsen.

De Boecken nu aengaende welcke een Weet-gierigh Konstenaer behoorde te doorsnuffelen, bestaen voornamentlijck in vier onderscheydene soorten: namentlijck in verhael ende geheugh schriften, soo van Heylighe, als Heydense ende Weereltse Historyen, der Griecken, Romeynen ende andere machtige Volcken. Ten tweeden in verdichte en opgepronkte vertellingen, so van Poëten als Philosophen en diergelijcke. Ten derden in die vande Antique zeden, gebruyken en Konsten der oude Volcken spreecken. En ten vierden, in alle goede Autheuren die van eenighe noodige Konst, of geachte wetenschap geschreven hebben. Wat Boecken men behoorde te lesen.

Waerom het oock seer voordeeligh is, in eenige vremde Tael; als Latijn, Frans en Italiaens ervaren te wesen, om beter eenige schrijvers, die noch niet in onse Moederspraeck overgeset zijn, te konnen verstaen. Dan hier in zijn onse tijden vry geluckiger, nu dagelijcx veel fraye dinghen uytkomen, danse wel eertijts hebben geweest.

Wat belanght de Historyen, der aeloude schryvers; daer van ondervintmen, datse ons veel heerlijcke geschichten in hare Boecken, als op een Tooneel vertoonen; invoegen het niet wel anders wesen kan, of de ghedachten van een opmerckent ende Leersaem Mensche, moeten met veelderley Denck- Wat de Historyen doen.

ſchetſen vervult werden, want den Geeſt kan door d'inbeeldingen van verheve ſtoffen, levendige ende ſtatelijcke Vertooningen in ons gemoet verwecken. Daerom *Cicero* de nuttigheyt en 't gebruyck der Hiſtoryen, ons onder deſe gedaente niet onwaerachtig heeft afgeſchildert, als hy daer van ſijne beſchetſingh aldus maeckt. *De Hiſtoryen* (ſeyt hy) *zijn de getuygen der tijden, het licht der waerheyt, het leven vande Memorye, en de meeſterſſe van alle onſen handel en wandel, &c.*

Wat de Poëten.

Aengaende de Poëten, ſoo is ſeecker, dat men door het leſen der ſelve veel cierlijcke inventeringen komt te begrijpen, gelijck dat oock al van overlangh in menigh Conſtenaer is gebleecken, datſe de meeſte magnificentie van haere wercken uyt haere Verdighſelen gehaelt hebben. Soo vertelt ons *Valerius Maximus*, dat *Phidias* ſeer geerne bekende dat hy het Model van ſijnen *Eliaenſchen Iupiter* by den Poët *Homerus* gevonden hadde: van gelijcke betuygen eenige ſchrijvers dat *Thimantes* en *Praxiteles* veele van haere aerdigheden uyt den Poët *Euripides* ontleent hadden.

Wat nut het onderſoeck der antique dingen geeft.

Indien ſelven ſin konnenwe oock niet loochenen, dat de ſtudy der Outheden den Schilder op een uytnemende wijſe van nooden is; welcke, niet teghenſtaende ſy inde Oude Hiſtoryen ende Poëten eenighſins gevonden wort, nochtans uyt de Antiquary, ofte die alleen haer werck vande outheden op te halen, komen te maecken, moeten gevonden werden: ſy en konnen nerghens beter door betracht noch beweſen worden,

dan

dan uyt de afbeeldingen ende beschrijvingh der overblijfselen, soo van gebouwen, gesnede Colommen, Triumph-bogen, Friesen, Altaren ende oude Penningen selfs: In welke men klaerlijck kan sien hoedanigh de Goden, Godinnen, en Statue-beelden waren. Hoedanigh de Tempels, de Altaren, de Priesters, de Vaten, de Offeranden, en Feest-dagen waren. Hoedanigh de Antique Gebouwen, van Amphiteatren, Panden, Renbanen, Scheeps-havens, Bruggen, Graven, Spitsen en Zuylen waren. Hoedanigh de toestelsels van Kleedingen, en Verciersels der Volcken waren. Hoedanigh de Trouwleydingen, de Gast-malen, de Triumphrijdingen, de Vecht-spelen, de Reygangen, de Vergodingen, de Begravinghen, de Justitien en diergelijcke in ghebruyck waren. Hoedanigh de Wapen-rustingh, de Krijghsteeckenen, de Wagen-zetels, de Krijghsknechten, de geschencken, Kroonen ende Lauren waren. 't Gene alles seer fraey tot bysondere nuttigheyt met vermaeck daer in kan ondersocht werden.

Noodigh gebruyck der Konst-Boecken.

De Boecken die van de verscheydene Konsten ende Handt-grepen handelen, konnen oock alsoo weynigh als eenighe vande voorgaende, by een Weet-gierigh Konst-Oeffenaer ontbeert worden, want daer in moeten de Fondamenten van de Wetenschappen gesocht werden, gelijcker veel neerstige ende gaeuwe verstanden hun hebben afgeslooft, om vande Bouw-kunde, Meet-kunde, Reken-kunde, Doorsicht-kunde, sterckten Bou, Water-wercken, Fonteynerien, Hemels-loop,

loop, ende andere ſoo Wis-kundige als Natuer-kundige dinghen meer te ſchrijven, die niet ſchaers, maer overvloedigh in onderſcheydene Talen te bekomen zijn.

Nut van het leven en Print-Kunſt.

Hier by ſouden wy noch bequamelijck konnen toe voegen, het ſtudeeren na het Natuerlijck leven, ende het beſchouwen van fraeye Print-Konſt, ſoo van Oude als hedendaeghſe vermaerde Meeſters: maer alſoo wy de nuttigheyt van die ſtudy, neffens alle andere Oeffeningen inde volgende Capittelen ſullen verhandelen, ſoo willen wy hier alleen tot aenleydinge der Study, den Leerlinghen aenwijſen, wat goede Autheuren voorhanden ende dienſtigh zijn, om met voordeel tot verſcheyde Kuntſchappen geleſen ende onderſocht te werden. Gelijck als daer voor eerſt tot de kennis der algemeene geſchiedeniſſen, dienen, de Hiſtoriſche Bybel-ſchriften. *Ioſephi* Joodtſche Hiſtoryen; *Titus Livius*, *Tacitus*, *Seutonius*, *Quintus Curtius*, *Plutarchus*, *Valerius Maximus*, *Coffeteau, de Griexſen en Romeynſchen Adelaer*, *Camerary* Hiſtoriſche Betrachtinghen, *Herodotus*, *Godtfriets* Hiſtoryen vande vier Monarchien, *Acerra Philologica*, ofte 600. Hiſtoryen. *Diogenes Laertius* van 't leven der Philoſophen. *Palefatus* vande ongelooflijcke Hiſtoryen. Ende andere meer.

Hiſtory-ſchrijvers.

Poëten.

Soo heeftmen onder de Poëten, *Homerus*, *Virgilius*, *Ovidius*, *Horatius*, ende vele die van dien aenhangh zijn, als *Prudentius*, *Lucretius*, *Statius Papinus*, ende den Satijriſchen *Petronius*, ghelijck oock daer by den Goden-beſpotter *Lucianus*, mach toeghe-

ghevoeght werden; als oock *Philostrate.*

Tot de Outheden kan men sich laten dienen van dese verscheyde Autheuren, als met namen *Rosinus. Vegetius. Bayfius. Histoire de la Religion des anciens Romains par du Choul. Trezor des antiquitez Romains par du Boullaye. Augustinus vande Stadt Gods, Ferrarius* en *Reubenius de re Vestiaria. Schefferus de Militia Navali. Lipsius. Oudaens Roomsche Mogentheyt. Beschryvingh van out ende nieuw Roomen. Boyssardi Topographia Romana.* De schriften van *Onuphrius Panuvinus. 's Werelts verscheyde Gods-diensten door Ross.* Ende noch veel andere die wy voorby gaen, om datter niets van in onse Tael is overgeset, gelijck daer zijn *Stuckii antiquitates Convivales, Saubertus de Sacrificys veterum, Kirckmannus de funeribus Romanorum, Quenstett de Sepultura Veterum. Ciaconius. Fulvius Vrsinus.* En soo voorts. Outheden

Belangende de algemeene kennis van verscheyde dingen, die als nutte wetenschappen in ende ontrent de Konsten dienen konnen, daer toe vintmen mede eenige brave schriften: Namentlijck *Polydorus Virgilius, Vande eerste vinders der Konsten* de *Iconologia of uytbeeldingh des verstants door Cæsar Ripa. Piéry Hierogliphica. Heydtfeldi Sphinx of wetsteen des Deughs. Iunius vande Schilder-Konst der Ouden. C. Vermander van 't leven der doorluchte Schilders. Characteres des Passions, & l'art de Connoistre les Hommes, par Mr. de la Chambre. Agrippa vande ydelheydt der wetenschappen.* En soodanige meer. Algemeene dingen.

Nu tot de bysondere Konst-werckingen, als

als Architecture, Perſpectijve, en diergelijc-
Wiskundige ſchriften. ke wiskundige grepen, daer van ſoo vindt men (om voor eerſt vande Bouw-kunſt te ſpreecken) verſcheyde ſoo oude als nieuwe Autheuren, ghelijck daer is *Vitruvius. Sebaſtiaen Serlius. Vincent Schammozzius. Palladio. Vignola. Hans Bloem. Marolois. Martinus van Anhalt. Boſboom. Vinckeboons* en *Vermaes.* Welcke wel de voornaemſte zijn die hier te Lande gebruyckt werden.

Inde Perſpective, daer van vintmen *Vredeman de Vries, Maroloys, Hondius,* en die van *Des Argues* door *A. Boſſe* uytgegeven, benefſens noch eenige in 't Frans en Latijn, als *perſpective ſpeculative* en *Perſpectiva horaria. Guido Baldi.* Ende diergelijcke.

Tot onderwijſinge inden Sterckten-bouw ofte Fortificatien, hebben geſchreven, *Maroloys, Freytagh, Dogen, Goldman, Cellarius, Fournier, Melder, Ruſe, Perret,* en noch meer andere die daer by eenighſins konnen getrocken worden, tracterende van Wapen-handelinge, Boſſchietery, Vyer-wercken en ſoo voorts.

Wilmen oock eenige hebben tot de aenleydinghe der Mathematiſche Studien, als Meten, Cijfferen, Hemels-loop en Werelt-beſchrijvinge, &c. Men gebruycke de Boecken van *Euclides*, de Aritmetiſche Fondamenten van *Sybrant Hanſſen* en andere. De Wis-kundige Wercken van *Symon Stevijn*, en het *Philoſoophs bedrijf* van ſijnen Soon. De Practijck des Landt-metens door *Douw. Ludolf van Keulen. Mathematiſche vermaeckelijckheyt.* De dingen van *Stampioen. Kinckhuyſen.*

huysen. Lansbergen. Blauw. Rembrant van Nierop. Schooten. Ritters. Schottus ende andere. Later ons eenige tot de Natuer-kunde der dingen by-vogen, als *Plinius*, *Ionston*, ende andere vande Natuere der Beesten; de Philosophische schriften, van *R. Descartes*, *Hobbes*, *Regius*, *Berlicom*, en diergelijcke, als oock verscheyde die vande Mensch-kunde of *Anatomie* ghe schreven hebben, als *Vesalius*, *Spiegelius*, *Veslingius*, *vander Gracht*, en *Thomas Bartholinus*, welcke wy alle de gemeenste ende noodighste achten te wesen, om sich heerlijck ende braef te konnen oeffenen: Waer van de stoffe die sy verhandelen, veel te lang soude zijnalle te verhalen. Maer wy sullen evenwel daer yets van ten toone stellen, op dat wy de Leesgierigheyt der gene die na geleertheyt dingen, eenighsins mochten opwecken.

Natuer-Kundige.

Weynighe zijnder offe weten lichtelijck dat den ganschen Bybel vol schoone, rijckelijcke, grootse, modeste of zedighe, en Heylige Historyen vervult is, soo van den handel ende wandel der eerste Vaderen, als vande uyt-toghten der Israëliten; haere stammen, tellingen, plagen, wonderdaden, Gods-diensten en Ioodsche Ceremonien, Priesterdommen, tabernakulen, offeranden, ampten der Richteren, Koningen ende hare groote daden, Velt-oversten, Reusen, Batallien, verwoestingen van Steden ende Volcken; uytdeelingen der Lantschappen, Gevanckenissen, 't leven der Koningen van Israël, verlossinghen, herbouwinghen, en andere seer wonderlijcke ghe schiedenissen,

Bybel-schriften wat die verhandelen.

als oock het gansche wonderlijcke leven Christi ende sijn Apostelen, in welcke ontelbare stoffen van inventien, en fraye vertooningen te vinden zijn.

Lof van Herodoot.

Onder de Wereltse Historie-schrijvers is *Herodotus van Halicarnassen*, een vande vermaerste Autheuren, gelijck veel Geleerde Mannen als *Longinus*, *Cicero*, *Aulus Gellius*, *Camerarius*, *Stephanus*, *Schaliger* en *Vossius*, van hem ghetuygen, dat hy den Outsten en besten Heydenschen Griexsen schrijver is, die noyt van Geleerde behoorde uyt de hant geleyt te worden. Waerom *David Cytreus* in sijn Tijt-reeckeningh over *Herodoot*, aldus gewaeght: Het schijnt (seyt hy) door
,, de oneyndige goetheyt Gods geschiet te
,, zijn, dat *Herodoot* den *Halicarnasser* die
,, omtrent 420 Jaren voor Christi geboorte
,, bloeyde, by na inde selfde oogenblick des
,, tijts sijne Historie begint, daer de Prophe-
,, ten hunne Historyen tot aen het rijck van
,, *Cyrus* eyndigen. Hy heeft niet alleen de
,, daden van *Cyrus*, ende de *Persiaensche* heer-
,, schappye (van welckers begintselen inden
,, Bybel gesproocken wort) tot aenden Oor-
,, logh van *Xerxes*, maer oock wijt-loopigh,
,, de Lydische ende Medische ghesschiede-
,, nissen, en insonderheyt die van Egypten,
,, Ionien, Athenen, en de Lakonische en
,, Korintische Koninghen in 't Griecx be-
,, schreven, &c. welck oock nu in Nederlants
is overgeset.

Wat hy in sijn negen Boecken verhandelt.

Hy noemt de Boecken van sijne Historye yeder na een vande negen Muysen; in *Clio* beschrijft hy de geboorte, wonderlijcke behoudenis,

houdenis, opvoedinge, ende droeve doodt van *Cyrus*. In *Euterp*, de zeden, gewoonten, 't Landt, ende alle de Koninghen van Egypten. In *Thalia*, 't bedrijf van *Kambyses*, hoe *Smerdis* seven Maenden op *Cÿri* Naem regeerde, &c. en oock de veroveringh van Babel. In *Melpomene* de beschrijvingh der *Schÿten*, en Velt-toght tegen *Darius*, Item de beschrijvingh vande *Cyreners* en *Lybische* Volcken. In *Terpsichore*, de Persiaensche besendinge aen den Koningh van *Macedonien*, wraecken ende muyterien, en oock den Staet van *Athenen*, *Lacedemon* en *Korinthen*. In *Erato* verhaelt hy de straffe vanden muytmaecker *Histeus* : *Darius* Oorlogh tegen de Griecken, en een dappere Batalje, daer inde Persianen verslaegen worden. In *Polÿmnie*, de raetspleгingh van Xerxes, de Velt-toght tegen de Griecken, en den slagh by *Thermopÿlen*. In *Vranie*, het machtige gevecht dat onder het Eylandt *Salamis* gheschiede. En in *Kalliope*, zijnde het negende ende laetste, beschrijft hy de straffe van *Lycidis*, verscheyde gevechten, den onderganck vande Persianen, en eyndelijck de schandelijcke vlucht van Xerxes uyt Grieckelant, &c.

Wat Camerarius en andere voor dingen beschryven.

Camerarius in sijn Boeck ghenaemt *Historische betrachtingen*, handelt beneffens eenige Gedenckwaerdige Exempelen ende Leeringen, van verscheydene geschiedenissen, zeden en voorvallen, als vande schoonheydt des Menschen, wonderlijcke Begravingen, vande Inventien, aenleydingen vande Jonckheyt tot goede Oeffeningen, vande Batstoven der Heydenen, vande Romeynse Deug-

den ende Ondeughden, Mannelijcke dapperheyt, kracht der Inbeeldingh; vande offerande der Heydenen en verſcheyde Religien, vande Huyſgoden, Beelden en Schilderyen, vande Koninckliijcke verciersſelen, vande *Satyren* ende *Sphijngen*, vande Reuſen, vande kracht der Oogen, vande volmaecktheyt der Natuere, vande Wapenen ende Krijghs-inſtrumenten, vande Kleedingen en 't Hair-ſcheeren, ende hoedanigh de Konſten door eere gevoet konnen worden, &c.

Laurenbergh in ſijn *Acerra Philologica*, ofte 600. verſcheyde, ſoo Heydenſe, Wereltſe, als Fabeleuſe vertellingen, beſchrijft mede veel fraye dingen, als onder andere, vande ſeven Wonderen des Werelts, van Troyens Palladium, t'Samen-ſpreeckingen van Hercules met de Deught; vande Sybillen, geſchiedenis van *Mutius Scevola*, *Marcus Curtius*, *Horatius Cocles*, 't Leven en Doot van *Nero* en van *Diogenes*; van Coſtelijcke Maeltijden, d'Hiſtorye van *Theſeus* ende *Ariandne*, *Solon* en *Cröeſus*; van eenige Tyrannen, op ende onderganck van *Cyrus* ende andere groote Mannen: Overwinningen van verſcheyde Volcken; vande Monarchien, van ongemeene Liefde en Vrientſchap, vande Romeynſche en Egiptiſche Gaſt-malen, Begravingen, Kamp-vechten der Griecken; van beroemde antique Schilders, Raetſels, vande Goden en Godinnen, vande triumphen, vande Troyaenſche Helden, Konſtſtucken der Oude, van Croonen en Kranſſen, Romeynſche Juſtitien, en van grootſe gebouwen, &c. Tref-

Treffelijcke dinghen beſchrijft oock *Auguſtinus*, in ſijn Boeck *de Stadt Gods genaemt*; vande dwaeſheydt der Romeynen ontrent haren Gods-dienſt, vande Begravinghe der Heyligen, van 't Maeghde ſchenden, vande inſtellingen der Tooneel-Spelen, vande Vryheyt der Poëten, vande roof der Sabijnſche Vrouwen, vande Spelen die de Goden waren toe-geheylight; van Troyens Verwoeſtingh, vande Burgemeeſterlijcke regeeringe der Romeynen, vande Deughden welcke de Heydenen met Tempelen ge-eert hebben, vande eerſte Houwelijcken der Romeynen, vande bedieningen der Goden, vande Namen ende By-namen eeniger Goden ende Godinnen, van verſcheyde Philoſophen, vande Geeſten, Engelen, Duyvelen, ende Toveryen, beneffens veel andere aerdighe dingen meer; die oock hier ende daer onder heerlijcke Hiſtoryen by *Livius*, *Suetonius*, *Curtius*, *Plutarchus*, *&c.* gevonden werden.

Virgilius (als een vande deftighſte Poëten) verhaelt ons wonderlijcke, dingen, en ſinght met hooghdravende en ſchilderachte veerſſen den onderganck van Troyen; wil men grootſe Kleedingen, Batallien, Offranden, Wapenen, Kamp-vechtingen, Gebouwen, Tournoyen, Maeltijden, wreede Moorden, ende treurige Schou-ſpelen van ghevallen, ghy vintſe by deſen Dichter niet mager, maer rijckelijck, ende ganſch levendigh afgheſchildert. Soo vintmen by Ovidius ende andere aerdighe herſcheppingen, zin-ſpelige gevallen, en een overvloedige fonteyne van Verdichtſelen ende Poëtiſche aerdigheden,

Virgilius een Schilderachtigh Poët.

uyt welckers verſtant wy aenleydinge konnen krijghen, om geeſtighe gelijckeniſſen, ende Zinne-beelden ter Leeringhe af te beelden.

De Ael-outheyt beſchrijvers, als *Boulaye*, *Roſinus*, *du Choul*, beſchrijven ons Roomen en haer voornaemſte Gebouwen, haer manieren ende zeden, Goden ende Tempelen, Coloſſen ende Pyramijden, hare Autaren, Offeranden, Prieſters ende Veſtaelſe Maegden; hare Kleedingen, Feeſt-dagen, Bachinalen, Reygangen, ende andere antiquiteyten meer.

Hier toe is oock de *Roomſche Mogentheydt van Oudaens* een byſonder aerdig Boeck voor een Schilder ende Liefhebber der Oude dingen; deſelve verhandelt daer in de daden der Roomſche Keyſeren, ſoo in hare Staets-bekleedingh, Oorloghen, bemachtighen van Rijcken en Hant-havingh van Godendommen, &c. Item verbeeldingh van Zededeughden, Vertooningen van Schou-Spelen, Triumphen, Bouw-pralen, ende veel andere ſeer aerdige gebruycken en mannieren, die daer in ſeer Schilderachtigh, uyt de Authoriteyt vande Oude Penningen, en overblijfſelen beveſtight zijn: Tot welcken eynde men oock de beſchrijvingh van Out ende Nieuw Roomen, *Roſinus* en andere hier vooren genoemt, met nuttigheydt kan gebruycken.

In het Boeck van *Polidorus Virgilius* ſpreeckende vande eerſte vinders der Konſten, Wetenſchappen, Handtwercken ende ghebruycken; daer in wert ons getoont, den

oorſpronck der Goden, Houwelijcken, en verſcheyde manieren daer van; vande Poëzy, Comedien ende Tragedien, 't gebruyck der Trompetten, Trommelen, en andere Oorloghs-tuygen; vande Camp-vechten ende Olympien, Crans-vleghtingen, Oorſprongh der Pronck-beelden, Schilderyen en Verwen, Kleedingen, Gebouwen, Obeliſcen, Pyramyden, Amphiteatren, Dool-hooven, Badt-ſtooven, ende oude Graven.

Wat belanght het Werck van *Ceſar Ripa*, welck in het Italiaenſch van hem geſchreven, ende naderhandt door *D. P. Pers* in Duyts is overgheſet, 't mach voorwaer een defrigh Boeck genaemt werden: Seer dienſtigh zijnde, (gelijck ſijn Tijtel-bladt uytwijſt) voor alle Liefhebbers der Wetenſchappen, als Redenaers, Poëten, Schilders, Beeldt-houwers, Teyckenaers, ende andere Zinſpelge geeſten meer; Dienende om door Sinne-beelden, allerley verſtandige invallen, ende inventien uyt te beelden: gelijck hy dan daer in de Deughden, Ondeughden, Konſten, genegentheden, hertstoghten ende andere zinnelijckheden, met kennis leert uyt-drucken; als daer is (op dat wy eenighe noemen) de Gods-dienſt, Kuyſheyt, Zedigheyt, Wijſheyt, Geloove, Liefde, Hoope, Stantvaſtigheyt, Barmhertigheyt, Beſcheydentheyt, Beleeftheyt, Matigheydt, Afgoderye, Wanhoop, Gheveynſtheyt, Gulſigheyt, Leuyheyt, Dieverye, Dronckenſchap, Doot-ſlagh, Boeverye, Banckeroetier, Achter-klap, Geylheyt, Gramſchap, Grootſheydt, Hovaerdye, Ja-

 loerſheyt,

loerſheyt, Ketterye, Raſernie; De Letter-konſt, Dicht-kunſt, Wis-kunſt, Sterre-kunſt, Teycken-kunſt, Schilder-kunſt, Natuer-kunſt, Meet-kunſt, Bouw-kunſt, Genees-kunſt, Boeck-Druckerye, Beelt-houwerye, Comedye, Philoſophiæ, Wereldt-beſchrijvinge, Landt-bouw; ende voorts alles dat eenighſins in de ghedachten der Menſchen vallen kan, wert daer in zinrijck, met goede reden, vanden oorſpronck ende out gebruyck der Beeltniſſen, in verghelijckingh vande Beelden diemen te pas wil brenghen, ſeer geleerdelijck aengewefen; ghelijcker oock eenige by na op duſdanige wijſe uyt de *Sphinx* van *Heydfeldus*, *Pierius Valerianus*, en andere konnen opgeviſt werden.

Junius vande Schilder-Konſt der Oude een deftigh Boeck.

Doch wat aengaet *Franciſcus Iunius*, *ſijn Schilder-Konſt der Ouden*, 't ſelve behoorde van alle Voor-ſtanders der algemeene Konſten dickwils doorleſen te werden; Ja (om de overgroote nuttigheden die'er in ſteecken) nimmer uyt de handen van een braef Schilder geleyt te werden. 't Soude vry te langh vallen, alle de aenmerckingen, Hiſtoryen en leerſame onderwijſingen die hy uyt de outheden wegen d'algemeene Schilder-konſt bybrenght, te verhalen; als namentlijck, het Conſt-gebruyck der oude Volcken, wat de antique Meeſters tot de Schilder-konſt gevonden hebben, het leven, zeden ende fraye Wercken der oude Meeſters, hoeſe ſtudeerden, wat in haer te prijſen ende te miſprijſen is geweeſt, waer in de oude verſtandige, de Deugt van een Tafereel ſtelden, verhael van eenige Conſt-ſtucken met leerſa-

me

me aenmerckingen daer op; wat geleertheyt onder de antique Schilders is geweest, ende menighte van andere seer aerdige dingen, die hy doorgaens met seer heerlijcke Sententien, uyt de aensienelijckste Autheuren doorspect ende aengenaem te passe ghebracht heeft: waerom wy hem meer dan vijfmael met aendacht doorlesen, en t'elckens een bysonder vermaeck daer in gevonden hebben.

Belangende *Carel Vermander*, daer van is by velen bekent, datmen daer in het leven ende doen, soo der antique, als moderne Schilders seer naeukeurigh beschreven vint: Hy heeft daer in de op-komste, study, wercken ende Fortuyne van veele der vermaerste Schilders aerdigh by een gestelt, ende wijst van eenige, verscheyde stucken aen, waer sy als noch te sien zijn. Daer-en-boven verhaelt hy de Ordinantien, de goede Teyckeningen ende maniere van Schilderen, de Deughden ende Ondeughden van verscheyde Meesters hare stucken; welcke alle ontrent de Leerlingen (Ja oock aen ervaerne Meesters) groote nuttigheydt ende narichtinge in hare study gheven kan. Oock heeft den selven *Vermander*, een uytlegginghe op de *Metamorphosis* of herscheppingh van *Ovidius* gemaeckt, die mede tot het verstant der Poëtische fabulen dienen konnen, ten eynde men sich daer na in het ordineeren van sijne inventien, niet onverstandigh aenstelle, maer die schicke naer de algemeene uytleggers van dusdanige inventien; ende oock om die by dese of gene voorvallen geestigh ende geleerdelijck toe te passen.

Wy hebben oock verſcheyde Autheuren opgeſtelt, die ſoo vande *Bouw-Kunſt*, *Perſpectyf* als *Anatomie* ſchrijven; welcke den Conſtenaer niet vremt moet duncken, dat wy die aenprijſen te doorſoecken, gemerckt wy voor hebben in 't derde, vierde, ende vijfde Boeck van ons Groot Werck tot genoeghſame kennis, na de beſt-gevondene ende hedendaeghs geoeffende regulen, onderwijſingh te geven; en daer in noch verſcheyde greepen ende nieuwe op-merckingen, tot nader betoogingh vande Konſten aen te wijſen: Doch daer uyt ſal de Leſer gelieven te weten, dat het onſe meeninge ganſch niet en is, dat alle andere Autheuren en goede Boecken ſouden uyt de handen geſmeten worden: Maer dat wy in tegendeel aenraden, geen koſten noch moeyten te ſpåren, om alles te doorſoecken wat onderſocht kan worden, op datmen door de onderſcheyden ſchrijvers, de ganſche verborgentheydt van een Wetenſchap, volkomen leere uytvinden; Want yeder doet t'elkens yets nieuws daer by, dat te vooren van een ander niet bedacht noch verſtaen en was: Waer uytmen dan oock kan bemercken, wat verbeteringh daghelijcks aende Conſten worden toe-gebracht. Niet te min, ſoo is geraden datmen de gronden van deſe of gene Meeſter, alleen eerſt moet leeren verſtaen, eermen veel wercks van andere over hoop haelt. Nu, gelijckmen hem ontrent deſe moet dragen, ſoo moetmen oock ontrent de andere voornoemde Mathematiſche ende Natuer-kundige Boecken doen; invoeghen daer alſoo

Dat ons voornemen niet is d'ander goede Boecken te verwerpen.

geen

geen wetenschap en sy, daer in den Schilder onwetende bevonden werde.

Het vierde Capittel.

MEn leest by *Titus Livius*, van *Philopoëmen* den Krijghs-Oversten, dat hy sich soo wel in Vrede dan in Oorlogh geduerigh inde Crijghs-oeffeningen besich hieldt, op dat hy door dese neerstigheyt, wijsheyt soude in voorraet bekomen; invoeghen het hem als 't noot soude doen, aen geen Wijse Raetsmannen ontbreecken moght. Even soo moet eenen Jongen Schilder van den beginne aen, door geduerige oeffeningen van Lesen, Teyckenen, Speculeeren, Copiëren, ondervragen, practiseeren ende uytvorssen, sijn gemoet met wijsheyt soecken te vervullen, op dat hy namaels uyt die opgeleyde schatten eens heerlijcke dingen aen de Wereldt soude konnen ten toone stellen. De middelen nu, welcke (om dit te bekomen) voorhanden zijn, hebben wy in 't voorgaende Capittel aenghewesen; staet ons nu vorder aen te mercken, de nuttigheden ende gebruycken, diemen uyt het ondersoecken der geschrevene Boecken, het beschouwen der Printen, het navorssen der Antiquiteyten, ende studeeren na 't leven ende diergelijcke meer, komt te genieten.

Datmen sich van wijsheyt en wetenschap in voorraet moet sien te versorgen.

Wanneer yemandt veele dingen met neerstigheyt heeft doorsocht, ende wel belesen is, soo kan hy met meerder verseeckertheyt buyten de berispingh der verstandighe, Ja oock

Dat de Schilderyen het algemeen oordeel

der Menschen onderworpen zijn.

oock der onverſtandige oordeelders, ſijn inventien aenden dagh brenghen. Want de wijle deTafereelen onder verſcheydene uy leggers dickwils dapper door de Pijcke danſſen, ende lijden moeten dat de gedach ten, en 't voornemen vanden Schilder, d'uyt legh ende waerheyt der Hiſtorye, de rede vande plaets, d'Ordinantie der inventy mogelijckheyt der doeningen, ware propor tionele Teyckeningh, Kleedingen ende toe ſtelſelen, ende andere behoorlijcke hoeda nigheden meer, ge-examineert, en bediſ puteert wert; dat menighmael occaſie ver ſchaft, om de groote of kleyne ervarenthey van een Meeſter uyt te vinden, 'tgeen dikwil in eenige kleynigheden ontdeckt wert, Ja in ſoodanighe daer een omſichtighen Meeſter nimmer op ghedacht en heeft, veel min een ſlecht hooft.

Geeſtigh Exempel.

't Sal deſwegen niet ondienſtigh zijn, om alle andere bewyſen voor by te gaen, waer door wy 't gene geſeyt is mochten vaſt-maken, een Exempel hier by te voeghen: Seker Schrander en wel geoeffent Schilder, had op eenen tijt (ten verſoecke van een geleert Man) een Tafereel vande Cananeeſche Bruloft gemaeckt, in welcke hy hadde vertoont dat Chriſtus het Water in Wijn veranderde; en hadt met voordacht en byſonder ooghmerck (om de waerheyt vande Hiſtorie en wonderdaet, nader als andere wel deden, uyt te drucken,) geen Witte maer Rooden Wijn ghemaeckt: den Schrift-gheleerden Doctor dit Stuck beſiende, viel juyſt met ſijn oogh en begrijp op den Rooden Wijn,

en

en vroegh terstont aenden Schilder, waer hy gelesen hadde datter Rooden Wijn in de Bruyloft van Canaa in Galilea geweest was? den Schilder vroegher met het andere woort wederom op, waer het stondt datter Witte Wijn geweest is? Ondertussen sochtmen den Text *Ioannis* aen't tweede Capittel eens op, om te sien offer uyt d'omstandigheyt vande Historie, niet eenighe gissingh tot voordeel van d'een of d'andere kon gemaeckt werden: doch niets vindende, wilde den Doctor evenwel weten, waerom hy niet soo ligt den Witten als den Rooden Wijn en hadde verkoren, en of hy dat met Study of by gevalle gedaen had? Den Schilder merckende dat sijn Verstandt hier van een geleert Man op den Toet-steen gezet wierdt, antwoorde, dat hy vele waerschijnelijcke Reden hadde, die hem om by de waerheyt te blijven, daer toe genoodtsaeckten, en dat oock selfs de Schriftuere hem aenleyding gegeven hadde: want voor eerst (seyde hy) soo en is het niet onwaerschijnelijck, of Christus heeft het Water in soodanighen Wijn herschapen alsser in Galilea groeyde, en vande In-woonders gedroncken wiert, vermidts Hem by de Joden alles wel geviel: Want haer Eten en Drincken en stondt Hem niet qualijck aen, gelijckmen oock nerghens en vindt dat Hy voor Sijn eyghen Hooft eenigh bysonder Kocket of Dranck genuttigt, noch veel min aen Sijn Vrienden verschaft heeft: Dierhalven soo besluyt ick, dat Hy het Water in Wijn verandert heeft, die men te dier tijdt, en te voren, en oock op Hoogh-tijden was ge-

gewoon te drincken. Dat dit nu geen Witte maer Rooden Wijn is geweest, konnen wy hier uyt af-nemen: Ten eersten, om dat alle wat in de Schriftuere vanden Wijn is aengeteeckent, van Rooden Wijn dient verstaen te werden; nu, soo en handelt de Schrift van anders geen Wijn dan die by de Joden in gebruyck is geweest. Soo staetter by *Iesaia* 63 aen 't 2. vers, *Waerom zijt ghy Root aen u gewaet? en uwe Kleederen als eenes die de Wyn-Persse treet?* En by *Salomon* in sijne Spreucken, Capittel 23. vers 31. *En siet den Wijn niet aen als hy hem Root vertoont, als hy in den Beker sijne Verwe geeft.* Soo seght oock *Iesus Syrach* elders. *Hy streckte sijn handt uyt, en Offerde den Rooden Wijn, &c.* Doet 'er by dat den Wijn doorgaens inden Bybel Druyven-Bloet van wegen haer Coleur genaemt wert. Lesen wy niet Eerste Boeck *Mosis*, Cap. 49. vers 11. *Hy wast sijn Kleet in den Wijn, ende sijnen Mantel in Wyn-druyven Bloet.* Ende *Ioannis* in sijn Openbaringhe neemt een ghelijckenisse van den Rooden Wijn, als hy segt *Ende de Wyn-pers-back wierdt buyten de Stadt getreden, ende daer is Bloet uyt den Wyn-pers-back gekomen, &c.* 't Welck alles noch verder soude konnen bewesen werden, wanneer men de Historien der Oude, de Cruydt en Landt-beschrijvers daer oock by wilde ophalen: In welcke goede Redenen den Geleerden Man, groot genoegen nam, hem verwonderende over het wel-geoeffent verstant van den Schilder, hem daer in prysende, dat hy sijn doen met goede en gesonde Reden konde bevestighen. Uyt alle welcke men

klaer-

klaerlijck kan af-nemen, dat by aldien desen Constenaer niet wel belesen en hadde geweest, ende sijne Historie met overdacht doorsien hadde, dat hy seer weynigh Reden van sijne Inventy soude hebben konnen geven, maer dat hy als een onwetenden Domme-kracht by sijn Werck soude staen kijcken hebben.

Soo sijn oock de Meditatien en Bedenckingen diemen in het beschouwen der Printkonst heeft, een bysonder krachtigh Middel om alles (de Konst betreffende) te leeren verstaen; niet tegenstaende bevonden wordt datter sommige, een af-keer van hebben, meenende door een opgeraepte Schijn-deugt van Meesterschap, datse terstont onder het getal van Copieisten en Brekebeenen souden geteldt werden, om datter sommighe Crampoenen gevonden worden, die anders niet en doen dan Printen, Teyckeningen, Ja oock Schilderyen na Schilderen: Maer dese betoonen metter daet datse noch het rechte gebruyck vande Print-kunst niet en verstaen, veel min die oyt beseten hebben; ghelijck daer oock weynige van die soort gevonden werden, die yets bysonders doen konnen, dan met lange blocken ende knoeyen, 't welk noch ten laetsten naeulijcks het ooge van een onkundige voldoen kan; maer het examen van een ervaren verstandt niet verdraghen mach.

't Beschouwen van Print-Kunst een middel om geoeffent verstant te krijgen.

Misverstant van sommige hier in.

De Teyckeningen, Schetsen, ende Printen, moetmen in 't sien met het verstant, ende niet met handt ende ooge gebruycken om daer stucken ende brocken uyt te stelen, veel min

Recht gebruyck der Print-Konst.

min om die geheel na te apen (al-hoe-wel dat oock zijn nuttigheyt heeft wanneer 't wel wort aengeleyt, gelijckw' in onse Teycken-Konst leeren,) ende blijven alsoo geduerlijck door den Bril van een ander kijcken. Maer neen, men moet alleen de deughden, als fraye maniere van ordineeringhe Teyckeningh, geestige gedachten ende verstandighe opmerckingen, door het besien, hersien, bedencken, overleggen ende herkauwen, trachten in sijn gemoet te drucken, ende daer in, met dickwils daer aen te dencken, bewaren; invoegen sy door het toedoen van uwen Geest, niet meer eenes anderen, maer in U eygen vindingen verandert worden: Ten eynde sy oock in het ordineeren, t'samen stellen, ende vercieringen van uwe inventien als wijse Raets-mannen souden konnen dienen. Ende op dese maniere salmen vol van gedachten, vlugge van ordinantie, rijp ende overvloedigh van Schilderachtige stoffe werden: Daermen andersins nimmer een eygen Erf-goet en kan te boven winnen, maer sich altijt met leenen, stelen, ende rapen behelpen, of besitten een eygen study op sijn selven, en vroeten daer mede alleen inde Werelt om, welcke men niet t'onrecht naeckte en arme Eremijten inde Konst soude mogen noemen. Doet hier noch by, dat by aldien het bespeculeeren, ende ghesicht oeffeningh van Print-kunst, geen andere nuttigheydt en hadde, dan dat het de lust van een yverigh Constenaer geduerigh opweckt, Aest, onderhout en gaende maeckt, den tijt, ende kosten die daer aen verspilt

wort,

wort, onnoodigh is te beklagen. Vele zijnder die gansche Cabinetten ende groote legger-Boecken vol schoone Printen ende Teyckeningen hebben, die de selve in een Jaer naeulicks eens doorsien; of soose by geval daer al eens in komen, soo kijckense daer in als een Os inden Bijbel; want die wederom uyt de handen geleyt zijnde, weten soo veel als te vooren, en hebben niets meer geleert, als niet te weten, en hunnen ouden wegh te volgen.

Dat de Konst vry wat bysonder fraeys uyt de antique study kan halen, daer aen mach van niemandt getwijffelt werden. Want de Exempelen konnen daer van getuygenis geven hoe gansch geacht die van Eeu tot Eeuw geweest is, ende hoe neerstigh de Vermaerde Meesters hebben geweest, om de antique dinghen, soo van schoone statue Beelden, Kleedingen, Zeden ende gebruycken, met een onvermoeylijcken yver te ondersoecken, ende de nuttigheyt daer van te kennen. Dit geeft ons onder allen den braven Teyckenaer *Franciscus Perrier* door een stilswijgent sinnebeelt te kennen, soo wanneer hy op het Voorhooft van sijn *Bas relief*, of leegh verheven Marbre antique Konst-stucken, (die hy na de Sny-wercken vande Eerboogh *Constantini*, *Vespasiani* en andere gheteyckent ende uyt-ghegeven heeft,) de Roomsche Outheyt onder de voet gevallen uytgebeelt, welcke van *Pallas* de handt geboden, ende vande Schilder ende Bouw-konst opgheholpen wort: Besiet de Print selfs ende ghy sult veel beter invallen daer over in u gedach-

Nuttigheyt der antique Studye.

E ten

ten vinden, dan of ick het u hier met veel woorden in een ruyge ſchets beſtont aen t wijſen.

Laet ons hier by oock aenmercken dat d antique Beelden welcke inden bloyende tijt, als wanneer de Konſt onder de Oud op het hooghſte was, gemaeckt zijn, voo de beſte Modellen ende voorbeelden aen d Jonge Schilders ende Teyckenaers verſtrec ken konnen: Gelijck den Heer *I. de Biſſcho* inde Voor-reden van ſijne vijftigh nieuw Ge Etſte ſtatue Beelden aen den Heer *Conſtantijn Hugens*, dat niet onwaerachtig en toont, ſoo wanneer hy ſeght. Daer in is ons gevoe-
,, len eenſtemmigh, dat de oude overblijfſels
,, van Beelden ende halfronden zijn vande
,, grootſte volmaecktheyt inde Konſt, ende
,, voor de Leerlingen het beſte voorbeeldt.
,, Welck gevoelen gelijck het by my out is,
,, en door verloop vanden tijdt ſeer vaſt ge-
,, wortelt, alſoo oock van tijt tot tijt waer-
,, achtiger ten ſeeckerder heeft toegheſche-
,, nen: Het ſy eens ander oordeel, ende
,, begrijp, of 't mijne dien aengaende wer-
,, de overwoghen. In dienmen andere haer
,, oordeel onderſoecke, ſoo komt te vooren
,, niet alleen den grooten Prijs ende waerde
,, die deſe dingen altijts by de kenders in
,, oude tijden gehadt hebben, en oock nu
,, ter tijt noch hebben; als 't eerſte wert ge-
,, tuyght van *Cicero*, *Plinius*, ende andere
,, ſchrijvers van geloof, door 't verhael van
,, dinghen by na ongheloofflijck, ende het
,, tweede leert de dagelijckſe ervarentheyt:
,, Maer komt daer toe oock de eenparighe
,, toe-

,, toestemmingh van *Raphel d'Vrbijn*, *Michiel*
,, *angelo Bonarotti*, en al de treffelijcke
,, Meesters: die als bekent is, dit niet alleen
,, met woorden rondelijck verklaert, maer
,, oock metter daet betoont hebben; haer
,, heele werck stellende na desen richt-snoer:
,, Ja soo verre, datse dickwils niet ontsien-
,, de, heele stucken in hun wercken in te
,, voegen, by na Roovers zijn geworden in
,, plaets van navolgers. En van geen ander
,, verstant zijn de Liefhebbers; als die ge-
,, meenlijck voor 't beste van hun wercken
,, dat oordeelen, het welck meest heeft van
,, die oude Voor-beelden. Selfs die van
,, *Venetien*, die nochtans altijdt meest in 't
,, Coloreren ende meesterlijckheydt van 't
,, Pinceel als inde Teyckeningh hebben uyt-
,, ghemunt, konnen hier toe strecken voor
,, ghetuyghen; aenghesien *Mategna*, *Palma*
,, hier uyt geseyt werden, veel geleert en
,, gevordert te hebben. Maer soo men dalen
,, wil tot de later tijden; is dit niet wel het
,, eenige, 't welck *Vranckrijck* nu inder daet
,, de kroon spannende, soo verre inde Konst
,, gebracht heeft, dat het tot *Roomen* met
,, naeuw opmerck de oude Beelden wel
,, doorsien, ende der selver navolger *Poussijn*,
,, met veel eer ontfanghen, en seer hoogh
,, geacht heeft? Vorder mijn eygen oordeel
,, ondersoeckende, hoewel swack zijnde,
,, ende naeuwelijcks machtigh een gedeelte
,, van die Konst te doorgronden, ende als
,, door een nevel siende, echter mijn sche-
,, merende ooghen omslaende, bespeuren
,, in 't Beelt van *Hercules* de gewrichten van

,, meer dan Menschelijcke sterckte. Ind
,, *Worstelaers* ende *Schermers* de krachten dae
,, vereyst, in *Laocoön* een vasten ouderdom
,, in *Antinous* een swacke swier van Lichaem
,, by na Vrouwelijck; in *Apollo* een wel-ge-
,, maeckten Jongelinck, in *Bachus* ront ge-
,, draeyde leden, in *Satyrs* en *Faunen* be-
,, klonckenheyt van vlees, ende inde Vrou-
,, wen nu een tenger, ende dan een wel-ge-
,, voet en poesel Lichaem uytgebeelt; swij-
,, ghende vande verscheyden Ouderdom,
,, stant, gebaer, wesen, kleedingh en meer
,, sulcks, kan niet genoegh verwonderen de
,, groote schoonheyt in yder en soo wel on-
,, derscheydentheyt in allen, met de meeste
,, eenvoudigheydt ende veel meer andere
,, deughden vergeselschapt: De welcke hoe
,, groot ende hoe veel die zijn daer uyt te
,, gissen is, dat de grootste Meesters in 't
,, maken van 't een of 't ander lit, tot herstel-
,, lingh van eenigh gebroocken Beelt, soo
,, selden, of sigh selfs of anderen voldaen
,, hebben, en seer beswaerlijck sich dit on-
,, derwonden. Echter en wert hier door niet
,, verworpen, 't gevoelen der gener die drij-
,, ven, dat het leven selfs is het beste voor-
,, beelt ende noodighst na te volgen; als
,, waer uyt die groote volmaecktheydt der
,, ouden zijn oorspronck heeft, ende oock
,, nu alsoo staet daer uyt te soecken: Maer
,, daer de oude seer keurlijck in soo veel ver-
,, scheydentheyt van 't leven, daer 't schoon
,, met het onprijselijck vermenght is, dick-
,, mael in een Lichaem, het schoonst hebben
,, uyt gesocht, mach dit met recht de beste
Leyts-

,, Leytsman wel genoemt werden: Niet tot
,, dien eynde, om opgetrocken inde Deug-
,, den der Ouden, in 't beveſtigen van 't le-
,, ven blint te zijn, maer om door behulp van
,, deſen wegh-wijſer, na 't voorbeelt vande
,, oude het ſchoonſte te verkieſen, en 't ge-
,, heele leven loffelijck tot ſijn ghebruyck
,, brengen; dat anderſins ſeer ſwaer is ende
,, onſeker. Dus verre de Voorreden vanden
gemelden Heer *Biſſchop*.

Hier toe ſtaet ons noch vorder aen te mercken, de menighvuldige behulp middelen die voorhanden zijn, om ſich na de ſchoonheyt der antique ſtatue-Beelden, te oeffenen; gemerckt daer van verſcheyden afteyckeninghen, door de neerſtigheydt van brave Teyckenaers zijn in Print gekomen, als oock veele andere antique toeſtellen, offeranden, gebruycken, kleedingen, gebouwen en diergelijcke.

Onder anderen ſoo vintmen veel fraye Beelden door *Franciſcus Perrier*, te Roomen geteyckent; die hy in hondert verſcheyde ſtucken in 't Koper ge-Etſt, ende uytgegeven heeft, die oock naderhandt twee-mael zijn gecopieert, een door *van Dalen* geſneden, d'ander is in Italien met ſtarck Water gebeten, doch moetmen weten dat de eerſte door hem ſelfs te Parijs gemaeckt, principael zijn, ende vry meerder loſſigheyt, geeſtigheydt en vaſter omtreck dan d'ander twee Copyen behouden hebben. Noch ſoo zijn vanden ſelven *F. Perrier* ettelijcke ſtucken uytgegeven, dien hy na de Triumph-boogh van *Conſtantinus* en andere Arcken gheteyckent

Antique dingen die in Print uytgaen van Perrier.

kent heeft, in 't gemeen *Bas relief* of hal ront genaemt, om datſe leegh verheven, en maer half uyt den gront zijn uytgehouwen in welcke veel antique Beelden, Ordinantien, Kleedinghen, Wapenen, Hulſels Mantels ende dier ſoorte meer, ſeer los en welgeteyckent te ſien zijn.

Van verſcheyde. Van gelijcken gaen oock verſcheyde ſtatuen uyt, welcke na eenige Beelden en Tronyen geteyckent zijn, die gevonden worden tot *Amſterdam*, in het Cabinet van de Heer *Reynſt*. Doch zijn meeſt Tronyen en Borſtbeelden, by na op deſelve wijſe als *P. P. Rubens*, ſijn twaelf antiquen, na de oude marbre ſteenen geteeckent, ende uyt laten gaen heeft. Soo vintmen mede verſcheyde ſeer oude ſtatuen, onder de antiquiteyten, die *Boyſſardus* en *Onuphrius Pannuvinus* hebben beſchreven, daer onder oock ſeer veel, Altaren, Sepulturen, Gedenck-ſteenen, Opſchriften ende diergelijcke getoont worden: Doch en zijn de Beelden alle ſoo wel als die van *Perrier* niet geteyckent, maer meeſt bemint om dat ſommige by andere niet of weynigh gevonden worden. Veel antique Beelden ende geſnede Wercken ſietmen oock afgeteyckent in het Boeck van 't onderaertſe Roomen, in welcke meeſt alle de Sepulturen of Tomben der eerſte Chriſtenen, in verſcheyde holle Speloncken onder de Aerde Gebouwt, met wonderlijcke Hiſtoryen en Beelden, Potten, Lampen, ende andere outheden meer te ſien zijn.

Borſt beelden van Rubens.

Van Boyſſardus.

Te Roomen zijn oock (niet langh geleden) twee verſcheydene Langhwerpighe

Boeck-

Boeckjens uytgegeven van eenen de *Rubeus*, in welcke veel grootse Beeldekens, ende antique toetakelingh zijn aengewesen. Insgelijcks gaen oock uyt alle de Sny-wercken der vermaerde *Colommen* van *Trajanus*, *Antoninus* ende andere. Men vint oock noch een Boeck met Beelden dat na de afdrucken van eenige oude Ingesnede zegelen, steenen of Gemme geteyckent, en in Italien uytgegeven is, in deselve zijn veel fraye Beeldekens, soo verstandigh geteyckent datmen genoeghsaem bekennen kan dat de oude Meesters oock wat geweten ende gedaen hebben, dat voor de nakomelingen weerdigh is na-gevolght te werden. Vande Rubeus. Van verscheyde andere.

Wy en willen oock niet vergeten de seer fraye en uytgelesene statuen, ende aeloude rompen, die nu onlanghs door den Kunstlievenden Heer *Ian de Bisschop* in 's Gravenhage uytgegeven zijn, in welcke hy na de beste afteyckeningen, soo van hem, als dien hy uyt handen van andere Liefhebbers der Teycken-kunde, bekomen, herteyckent en op 't Koper ge-Etst heeft, van welcke sommige oock onder de antique van *Perrier*, en andere by *Boyssardus* gevonden worden. Van eenige vertoont hy verscheyde standen, ende verkiesingen om de schoonheden der selver Beelden niet verduyster te laten. Men siet daer inde statue van *Faunus* met Speeltuygh inde handt op dryderley Vertooningen, dat by veelen voor een seer fraey ende actieus Beelt gehouden wert, gelijck het oock by *Rubenius de re Vestiaria* bedacht wort. Na de afteyckeningh van *Doudyns* heeft hy oock Van Jan de Bisschop. Wat Beelden dat zijn.

twee verkiesingen van *Apollo Phytius*, welcke te Roomen in Belvidere staet. Inde sevende ende achste Plaet vertoont hy een vluchtenden en eenen doot-leggenden Soone van *Niobe*, die seer out ende schoon zijn, van welcke *Plinius* schrijvende, twijffelt, offe van *Scopas* ofte van *Praxiteles* gemaeckt zijn, uyt reden dat bekent is, dat *Praxiteles* soodanigen *Niobe* met hare Sonen gemaeckt heeft. Soo zijnder oock vier gesichten van *Hercules*, die in 't Huys *Fernese* staet, ende by andere statue-beschrijvers gemeen is, als oock de statue van den schoonen Jongelinck *Milo*, by de meeste voor *Antinous* gehouden, van welcke geseght wort datse by de Badt-stoven van *Titus* gevonden is. Van ghelijcken vertoont hy oock twee verscheydene afteyckeningen vanden *Laocoön*, en sijne Soonen, een beelt van soodanige vastigheyt dat *Michiel Angelo* daer van dickwils seyde dat het inde Weerelt was overghebleven tot verwonderingh der aenschouwers, om het vermoghen der oude Constenaers, te stellen tot een Exemplaer om na te volgen. De romp van *Hercules* die daer onder oock worden gesien, ende van *Apollonis*, Soon van *Nestor* ghemaeckt zijn, daer van ghetuyght *Boyssardus*, dat dit van *Michiel Angelo* voor het aldervolmaeckste Werck-stuck gehouden wiert. Soo vertoont hy oock in twee verscheyde sieninghen een Romp van een gekleet Man, dat met een seer antycq ende aerdig opgeschort Romeyns Kleet omhangen is. Vorders hebt ghy de Beeltenis van *Musa Vrania*, d'een van *Wielingen* d'ander van *Doudijns* geteyckent. Een

ves-

vestaelsche Maeght in grootse Kleedinghe, staende om te Offeren. Oock een Amasone op tweederley standt, de armen verbroocken zijnde, welck van *Michiel Angelo*, seer konstigh geacht wiert. De Beeltnissen van Flora zijn oock seer fraey, insonderheyt de verkiesinge die inde 40ste. en 42ste. Plaet gesien wiert. Noch is'er een fraey gekleede Beeltenis van een *Sybille*, ende *Agrippina* die na de afteyckeningen van de *Ionge Backer* komen. Gelijck oock verscheyde gesichten na diversche Teyckeninghen van de Griecxse Venus, welcke men meent datse van *Cleomenes* den Soon van *Apollodorus* gemaeckt is, als uyt het Griecx Letter-schrift bewesen wert. Het soude te langh vallen alle de andere statuen en pronck-beelden, diemen by *Perrier*, *Boyssardus* ende andere beschreven vint, hier te verhalen: Van welcke door het geduerigh na-maken, Teyckenen, Schilderen, Boetseeren, Afgieten ende soo voorts, veele seer gemeen zijn geworden.

Men vindt oock verscheyde Boecken, die soo te Roomen als elders sijn uyt-gegeven, vol af-teyckeninghen van meest alle de vermaerde Gebouwen der oude Romeynen: gelijck oock *Sadelaer* ettelijcke Ruynen en Antique Overblijfselen van Tempels, Amphiteaters, Boghen, ende andere Majestueuse Gebouwen heeft laten maken. Maer gelijckmen doorgaens in de Beschrijvinghe der Oude Paleysen bevint, dat de selve met groote Costen, swaren Arbeydt, en veel in den Const-bloeyen tijt zijn gebouwt, soo is licht af-te-nemen datter noch vele Antique

Afteyckeningen van d'overblijfsels eeniger bouwpralen.

Overblijfſelen, ſoo van Pronck-beelden, Gedenck-ſteenen, ende andere Konſt ſtucken zijn overgebleven; die vele van Marber geſneden, andere van Koper gegoten, tegen 't knagen vanden tijt al vry veel Eeuwen konden uythouden; welcke nu noch heden ten dage binnen *Roomen* en elders in de Luſthoven, Konſt-kamers en Cabinetten bewaert worden. Want gelijck alſſer vele van deſe Beelden door d'Oorlogen en Gelt-gierigen tijt, inde welcke men geen ſorge meer voor de Conſtighe Wercken en heeft begonnen te draghen, zijn verbroken, verſtroyt, en tot niet gekomen; ſoo zijnder oock wederom andere tot geluck der Na-komelingen inde Aerde, en onder de oude Puyn-hoopen, wonderlijck bewaert geworden, die namaels gevonden ende met groote ſorghe behouden zijn. Het ware ten grooten ſchade geweeſt, datter van alle die menichte ſchoone Beelen, daer mede de *Schouwburgen, Batſtoven*, ende diergelijcke Gebouwen verçiert waren geweeſt, geen Zaet voor de Konſtlievende en ſoude overgebleven zijn. Het is wonderens waerdigh wanneer men leeſt in hoe menichten getal de Statuen gemaeckt wierden. Daer wordt getuyght dat aen het Schouwburgh van *Titus* over de dry duyſent Pronck-beelden tuſſen de Colommen ſtonden. Miſſchien wierdt oock om de menichte Copere Statuen die te *Roomen* op de Marct ſtonden, geſeydt datter meer Doode als Levende waren.

Gelijcker door ſorgeloosheyt veele dingen zijn vergaen ſoo zijn wederom andere gevonden en met vlijt voor de nakomelingen bewaert.

Op wat wijſe de Wereldt vol Beelden is gekomen.

In dien Beelt-formerenden tijt wierden oock dickwils beloften gedaen, die met het

vereeren van een Statue voldaen wierdt. Soo Leestmen van *Ladice*, de Vrouw van *Amasis*, datse een Beeldt aen *Venus* beloofde, by aldien dat haren Man haer konde Bekennen; gelijck sy oock namaels een Beelt na *Cyrenen* sondt: Van welck Beeldt *Herodotus* getuygt dat het in sijnen tijt (dat is 420. Jaer voor Christi Geboorte) noch ongeschonden buyten de Cyrenische Poort gestaen heeft. Soo sondt oock *Amasis* volghens sijn Offer-Beloftc, een Vergulde *Minervaes* Beeldt na *Cyrenen*, en sijn eyghen Af-beeldtsel na *Lindos*; ende oock twee vande selve na *Samos*, aen *Iuno*: Welcke ten tijde vanden voornoemden *Herodoot* besyden de deur van den grooten Tempel gestaen hebben. Uyt alle welcke niet en is te verwonderen hoe de Werelt soo vol Beelden is gekomen, insonderheyt wanneermen op d'ontallijck Goden en Godinnen, die yeder Volck onder veranderde Namen gemaeckt en gedient hebben, wil by-voegen, maer wel datter niet meer van soo veel Constighe Wercken behouden zijn. Dan 't is wel te gelooven datter noch vele Outheden hier en daer onder de Aerde verborghen legghen, die door de verhoopingh van d'af-gevalle Puyn der Bouw-wercken, Vloeden, ende Overstolpingh van Steden, Landen en Duynen, voor eenen tijt verduystert blijven, die misschien soo nu als dan eens wederom sullen te voorschijn komen, als meer mael is ghe-schiet; gelijck wy daer van oock met onse Kindtsche Oogen een Exempel hebben ghesien in 't Jaer 1647. aen den Oever van het Eylandt van *Walcheren*, omtrent de Oude Stadt

Antique dingen blijven veele eeuwen onder den puyn verborgen.

Exempel hoe die weer te voorschijn konnen komen.

Stadt *Domburgh*, alwaer eenighe Antique Steenen, met op-ſchriften en verſcheyden Beeldtniſſen, beneffens eenighe Vaſen en Penninghen, door het wellen van het Duyn-zant zijn op-geworpen; onder welcke (beneffens eenighe andere Goden) oock 't Af-beeldtſel van een onbekende Af-godinne NEHALENNIA genaemt, gevonden wierdt; gelijck de Steenen daer van noch in die Plaets te ſien zijn. Van welck *Boxhorn* een Tractaet met verſcheyde Af-beeldingen heeft in't Licht laten komen. Omtrent onderhalf Jaer geleden wiert op de ſelve plaets noch een Boven-ſtuck van een Colom op-geworpen; welcke Witte Steen, even als de voornoemde Beloft-ſteenen aen *Nehalennia* zijn: het Capiteel wyſt na mijn onthout een Tuſcaenſe Order uyt, en is de Schaght by giſſingh omtrent 12. voet hoogh geweeſt; gelijck wy dickwils voorgenomen hebben om die eens Correct te meten, want dat genoeg kan gedaen worden, datw' in nader occaſie evenwel meenen te doen, alſoo 't hier buyten onſe Intentie gaet.

Ware nuttigheyt der outheyt. Laet ons hier by-voeghen de byſondere Nuttigheyt diemen uyt de algemeene kennis der Outheden heeft: want die in allen als een Waerachtighe getuyghe van 't gene wy daer na komen te bedencken, kan dienen om de Waerheyt daer van te bewyſen; wilmen oude ghebruycken, Gebouwen, Beelden, Kleedingen en andere vercieringen (welcke vande oude gemaeckt zijn ſoo alſe doen in gewoonten waren, gelijck oock de Oude Schrijvers daer mede over een komen) men

vintſe

vintse doorgaens in Penningen, Statuen, Altaren, Colommen, Vasen ende antique steenen afgebeelt, gelijck als alle die dingen in het sesde Boeck van ons groot Werck breeder sullen verhandelt werden.

Maer hier komt noch in bedencken of de Konstige Wercken van Schilders ende Beeldevormers onder de Oude zijn in achting geweest, om de deught en ware konst die 'er mochte insteecken, dan alleen om dat die tijden noch onwetende inde Konsten waren, gelijck sommige dat willen drijven; en meenen selfs dat indien *Apelles*, *Xeuxis*, *Protogenes* ende andere, heden ten dage leefden en hare Const Oeffenden, datmen hare stucken niet eens en soude willen aensien; Ja dat *Apelles* selfs de kost in onse dagen met Schilderen niet en soude verdienen. Maer gemerckt wy het tegendeel uyt de nette beschrijvinge dieder de oude Autheuren van doen, konnen besluyten, soo en willen wy aen soodanigen Vonnis niet schuldigh staen. Wy bemercken doorgaens dat wanneer eenige der Poëten of andere Schrijvers de schoonheyt van een Mensche beschrijven, datse desulke altijt by de statue-beelden ende Schilderyen vergelijcken. Gelijck daer uyt oock het spreeck-woordt, *Hy, of Sy is soo schoon als een Beeldt*, onder ons schijnt overgebleven te zijn. By aldien nu in hare Schilderyen en Beelden een groote onvolmaecktheyt, of mismaecktheydt ware gheweest, 't soude sottelijck van geleerde Mannen ghedaen zijn geweest, Menschen die een natuerlijcke rechtschapentheydt hadden, by mis-

Ofte de Konst der Oude soo volmaeckt sy geweest als 'er van getuyght wert.

Sommige meenen neen.

De Waerheyt daer van bevestight.

misſchepſels van nagebootſte afbeeldingen te vergelijcken, of hare ſchoonheyt na die der Beelden af te meten. Doch de woorden die *Iunius* uyt *Caſſiodorus* bybrenght zijn genoegſaem om de waerheyt van 't gene wy ſeggen

Bewijs uyt Caſſiodorus.

„ te beveſtighen. Het ſchijnt onmogelijck „ (ſeyt hy) dat yemandt ſijn oogen op de „ noch ovrige oude Beelden ſoude ſlaen, of „ hy ſal veel beter dingen ſien dan hem in 't „ leſen voor quamen; hy ſal ſchoonder din- „ gen be-oogen dan hem oyt inden ſin ſchoo- „ ten; de ſtatuen namentlijck, die de deug- „ den van haren Werck-meeſters tot op den „ huydighen dagh toe melden. Hy ſal met „ groote verwonderingh beſchouwen hoe „ d'Aderen in het Coper ſpelen, hoe de Hy- „ ſen door de ernſtige gepoogh ſwellen, hoe „ de Senuen in het gaen geſpannen ſtaen, Ja „ den gegoten Menſche ſal ſich ſelven in ſoo „ veele gelijkeniſſen aen hem vertoonen, dat „ hy den nageboetſten Man, licht voor een „ natuerlijck Menſche houden ſal. Deſe ver- „ wonderinge ſal hem noch vorder tot d'aen- „ merckinge vande Paerden aenleyden; ver- „ mits hy niet en kan verſinnen hoe het by „ komt datmen in de moedige Beeſten, ſulc- „ ken levenden vierigheydt ſpeurt, ja hy „ maeckt uyt hare ronde gefronſte neuſgaten, „ uyt hare t'ſaem gedronge ledematen, ende „ uyt hare nedergedruckte ooren een vaſt be- „ ſluyt, dat ſy het geerne aen het loopen „ ſouden ſtellen, al is het hem genoegh- „ ſaemlijck bekent dat het Metael een on- „ roerlijcke ſtijvigheyt heeft.

Hier by ſal, oock eyndelingh, een ver-

ſtandigh

ſtandigh Konſt-oeffenaer moeten weten, dat hy hem boven de ſtudy van alle de voorgemelde dingen, ſeer neerſtigh beſich houdt omtrent het beſchouwen van het natuerlijck leven, ende dat in alle voorvallen daer 't mogelijck is ghebruycken, want datmen ſich ſoude willen laten voorſtaen, ſoo raſmen eenige trappen vande Konſt te boven is geklommen, datmen alle de formen, en doeningen van het leven in ſijn memorye kan houden, ende te voorſchijn brenghen, ſoo wanneermen die aen zijn inventien wil toepaſſen, die ſoude ſich ſeer dickwils bedrogen vinden; alwaert ſaecke yemant in alle de voorige ſtudien ſich al heel wel geoeffent had: Want het natuerlijck leven is in alles ſoo rijck, overvloedigh, konſtigh en geleert, dat onſe geheughnis op verr' na niet machtig is die geheel te bevatten veel min te behouden: Invoegen men noch Wercks genoegh vint om de gedachten beſich te houden ontrent de menighte der ſaecken, diemen in 't leven niet altijdt en kan bekomen, ten ſy ſlechts in een ſchemerent oogenblick, of anderſins door een krachtighe verbeeldens kracht, die door het ſien van veele ſaecken ende verſtandigh begrijp der dingen op-gekoeſtert ende onderſteunt wort: Welck ontrent het uytſtorten van Geeſtige fantaſien, veele vermach; en deſwegen niet t'onrecht aengeraden daer na te trachten, want door de inbeeldinge ſoo konnen wy d'afweſende dingen ons ſoo gemeen maecken als ofmen die tegenwoordich by ſich hadde; invoegen daer niet anders dan de handt des Conſtenaers

By alles watmen na vorſt moet ook voor al het leven gekent worden.

Wat d'inbeeldingh vermagh.

naers van nooden is om die op den Schilder-doeck te brenghen; waerom oock eenighe de In-beeldinghen by waeckende Droomen vergeleken hebben: Ja men ſoude moghen ſegghen dat de In-beeldingh noch verder gaet, en dinghen leert maecken diemen niet geſien en heeft, gelijck uyt de woorden van *Seneca* wel kan afgenomen werden, die daer op ſien, ſoo wanneer hy ſeyt *Als dan kan de Majeſteyt der Goden eerſt wel getroffen worden, ſoo wanneer 't gemoet de wercken wel heeft overſlagen.* Te kennen gevende dat het den Conſtenaer onmogelijck is ten Hemel te klimmen, om de gedaenten der Goden na 't leven te volgen, gelijck als *Theſpeſion* by *Philoſtrate* van *Phidias* en *Praxiteles* dat alſoo komt te vragen.

Hoedanig onſe Inbeeldingh van vermogen moeten zijn.

Men ſoude niet te onpaſſe de Leſſe van *Iunius* hier konnen byvoeghen, namentlijck datmen ſich daer toe moet ghewennen, dat onſe Inbeeldingen en Bedenckinghen ſoo ſterck worden, datſe alderhande verhinderinghen konnen overwinnen, en ſijn gemoet ſoo vaſt op de bedachte dinghen zetten, datter van al't gene datmen buyten dat komt te hooren of te ſien, niets daer van tot in het Gemoet en laet door-ſluypen; maer datmen in allerley gewoel, ſijn gedachten als in een heymelijcke Vertreck-plaets houde. Welcke mogelijck was, indien men hem van Jonghs aen daer na wilde voeghen; want het gemoet der Menſchen kan tot aller weghen Aengeleyt en om-gevoert worden: gelijck *Ovidius* daer over den Hemel danckte. Soo dat alle de gene, welcke in dit ſtuck niet nalatigh

Mogelickheyt daer van.

latigh en zijn, gewaer worden hoe grooten voordeel het hun komt te verſchaffen, ſoo wanneer een ſchielijck voorval, haer de een of d'ander inventy of levende verbeeldingh af vordert: maer d'ander daer en tegen vinden haer ſeer ontbloot, ende verlegen, gemerckt (ſeght *Iunius*) ſy geen voorraet van eygen Erfgoet en beſitten, haer alſdan met ſtelen en rooven, rapen ende ſchrapen, ſeer armmelijck moeten behelpen.

Het vijfde Capittel.

DE woorden die *Franciſcus Iunius* uyt *Fulgentio* by brenght, zijn waerdigh om hare ſoete toepaſſingen nagelesen te werden; vergelijckende daer den geheelen yver van een Leergierigh Konſtenaer, (die hy in negen dingen ſeght te beſtaen,) by de negen *Muſen* of Sangh-Godinnen, die hy volgens de eygenſchappen harer namen aerdigh toepaſt: 't geen ons, dat t'elckens leſende, by na inde Pen leyde, dat het niet ongevoegelijck en ſoude weſen eens de ganſche Schilderkonſt, beſtaende in algemeene kennis, en in Teycken-kunde, Bouw-kunde, Doorſicht-kunde, Anatomie, Ordineringh, en Coloreringh, in ſeven Boecken te verhandelen, en die in deſe Inleydingh, aen de ſeven Vrye Konſten, als Grammatica, Dialectica, Rethorica, Muſica, Arithmetica, Geometria, en Aſtronomia toe te paſſen; ghelijck alſſe dat eenighſins lijden konnen, en wy oock voor hebben 't ſelve alſoo in ons groot Werck

Siet ſijn eerſte Boeck, t'eynde van 't eerſte Capittel.

De Schilder-konſt by de ſeven vrye Konſten vergeleecken.

te verhandelen, waer van dit alleen een voorlooper is, alſwe in onſe voorreden hebben bekent gemaeckt.

d'Algemeene kennis by de Grammatica.

d'Algemeene kennis der Schilder-konſt gelijcken wy by de Grammatica, om dat even als ſy leert de algemeene Letter-kunde, ſonder welcke kennis men niet tot het onderſoecken van eenige geſchreven dinghen gaen en kan, ſoo ſullen wy oock ons eerſte Boeck tot een noodige voor afgaende kennis vande gheheele Schilder-konſt ſtellen; op datmen wete wat vooorraet tot de volgende van nooden is.

Teycken-konſt by de Dialectica.

De Teycken-kunde by de Dialectica; om dat even als de Dialectica in 't ſpreecken alles leert onderſcheyden ende 't valſe van 't waerachtige in Diſtincte order ſtellen; men door de Teycken-kunſt alle voorwerpen kennelijck in haer juyſte form kan afbeelden.

Bouw-Konſt by de Rethorica.

De Bouw-kunſt by de Rethorica, om dat ſy, even als de Poëzy, door 't geſagh der outheyt, grootſe en cierlijcke ordineringen na gewiſſe Maet-regels, Werckt ende uytvoert.

De doorſicht-kunde by de Muſica.

De Doorſicht-kunde by de Muſica, om dat even als de Maetſangh door haer juyſte ſtelſels van toonen, onſe ooren met een aengenaem geluyt ſtreelt ende onſen Geeſt gelijck als buyten ons ſelven wegh voert: Sy oock door haer gewiſſe ſtel-regels de aengenaemheyt van het leven vertoont, ende verruckt worden te gelooven, dat wy in een ſchoon Paleys, Landtſchap of Luſt-hof wandelen, niet teghenſtaende wy in een beſloten kamer zijn.

Anatomie by de Arithmetica.

De Anatomie by de Arithmetica, om dat gelijck alſmen door de Cijffer-kunſt den Inhout van ver-

verscheyde getallen kan vinden, ende die tot een Lichaem brengen, ende wederom in soo veel deelen onderscheyden alsmen wil, beneffens aenwijsinge doen hoe veel yeder getal tot volmaeckingh van soodanigen somme toebrenght, men oock door de Mensch-kundige ontledinge leert, uyt wat deelen den Mensche komt te bestaen, en die volghens haer Maet, Plaets ende werckelijcke beweging ontrent het geheel toe-eygenen, om den ganschen inhout van een volkomen Mensche, in allerley doeningen uyt te drucken. De ordineeringe der inventien by de Geometrie, niet soo seer om de juyste over een komingh van die beyde, als wel om dat de Wis-kundige meting sich na alle voorvallen, sy zijn dan soo alse willen, moet schicken en men uyt verwarde hoecken, of gegeven deelen een behoorlijck klomp van een vierkanten inhout t'samen brengen kan: Soo moetmen oock door de goede ordineeringen, de verwarde fantasien, soo van ons eygen bedenckingen, als ten believen van andere hare onordentelijcke invallen, in een cierlijke grootse ende welgeschickte ordinantie t'samen setten.

Ordeneringh by de Geometrie.

Het Coloreeren by de Astronomie, om dieswil dat gelijck als men in die Konst vele seeckere dingen door gissingen moet vast stellen, ende door ghesonde reden de Sonne, Mane ende Sterre-loop soo waerschijnigh beschrijft als ofmen dat alles met de ooghen gesien en met de handen getast hadde; men in het Coloreeren, de natuerlijcke loop en werckingh van licht en duysternisse, by wijse

De Coloreringh by d'Astronomiæ.

van giſſingh door de Verwen ſeeckerlijck kan bepalen, alſoo datmen de ruymte door de wijckinge ende houdinge, in een Plaets of Landtſchap ſoodanigh bemercke, als of men ſich ſelven daer midden in vont.

Hoedanig onſe onderwijſing ſal weſen.

Hierom zijn wy oock van voornemen geworden in alle onſe onderwijſingen, ſoodanigh van trap tot trap voort te gaen, dat de gedachten der Leerlingen door een vervolgh van aen een hanghende regulen, niet teffens overvallen, maer allenghskens bemachtight mochten worden, om alſoo langhs onſe aengeweſene Konſt-wegen, ſeeckerlijck op een effen en gemackelijck velt uyt te komen, op datmen daer de geheele Schilder-Konſt in zijn volkomentheyt ontmoeten ſoude: Gelijckw' oock om beter dat eynde te bereycken, geoordeelt hebben nuttigh te weſen eenige figuren ende vertoogh ſchetſen hier ende daer by te voegen: Achtende (gelijck *Seneca* dat aenmerckt) dat de Leerringen diemen door voorbeelden doet, korte ende krachtige onderwijſingen zijn.

Datmen eerſt de Theorie, en dan de Practijck moet oeffenen.

Vorder ſtaet ons hier in dit hooft-deel, oock te letten datmen ſich tot de werckelijcke oeffeningh van Schilderen niet licht en moet begeven, voor al eer datmen een goet begrijp der Theoretiſche kennis ſoo van Teyckenen, Bouwen, perſpectijf en diergheliicke, verſtandelijck beſitte. d'Oude Meeſters die na de volmaecktheyt ſtonden, en plaghten haer voor geen Conſtenaers uyt uyt te geven, ten ware dat ſy haer leerſaem gemoet met een algemeene kennis van verſcheyde Konſten en wetenſchappen die tot de

de Schilder-konst aenhoorigh zijn, hadden voorbereyt. Veele zijnder in tegendeel noch in dien verkeerden waen, datse meenen, dat alle andere wetenschappen, als de Architecture, de Doorsicht-kunde, en diergelijcke Wis-kundige grepen, niet grondigh voor een Schilder behoeven verstaen te wesen; latende hun genoegh zijn sleghts een kennis in 't hondert daer van te hebben, om dat sy haer misschien op den arbeyt van een ander konnen verlaten; die het haer beter hebben voor gedaen, als sy vreesen noyt te sullen na doen: Waerom sy die dingen soo veel in hare Wercken vermijden als 't doenlijck is. Doch dese zijn even als seecker Silver-smits Jongen, die geduerigh van sijnen Meester aengeport wiert tot het Teyckenen; ende versach hem dickwils met eenige fraye Printen, van Bloem en Loof-werck, Kinderkens ende diergelijcke, op dat hy hem tot neerstigheyt aenleyden mocht, maer den Jongen die geen sittende naers en hadt, en liever speelde en trijffelde, beelde sich in dat sijnen arbeyt die hy dede ontrent het na Teyckenen van die Printen vergeefs was, weynigh denckende dat het hem namaels tot de Drijf- en Sny-konst soo wonder wel te passe soude komen; Seyde eens met eenen korseligen kop, ront uyt tegen sijnen Meester, gelijck het hem op 't hart lagh, *Wats Meester hoe leghje my altijt aen de Ooren en lelt met Teyckenen, Teyckenen? Wat nut sal my het Teyckenen doch geven? Ick kan om een halve stuyver een Print Koopen die soo fray is, dat ick het mijn leven soo goet niet maecken*

Valsche meeninge van sommige.

Vergelijckingh van dese met seecker onverstandige Jongen.

ſal; 'k kan my ter naeuwer noot daer altij mede behelpen, ende ſoo voorts: Waer door hy wel te verſtaen gaf dat hy van onverſtandigh deegh gebacken was.

Beſchrijvingh van een waer Konſt-oeffenaer.

Heel anders beſchrijft ons *Iunius* een waren Coſtenaer, ſoo wanneer hy in deſe volgende woorden hem volkomen aldus afſchetſt. Een Conſtenaer moet een omſichtig, merckſaem, daetveerdigh en kloeck vernuftigh Menſche zijn, welcke door de kenniſſe van verſcheyde Wetenſchappen een groot begrijp van alles is ingeſtort; want het en is niet wel mogelick dat yemant een aenmerck waerdige inventy ſoude konnen te voorſchijn brengen, ten ſy ſaecke dat hem de voornaemſte gronden der rechtſinnige geleertheyt van Kints beenen af zijn ingeprent: Soo datter geenerley ſtudien of wetenſchappen een goet Meeſter behoorden vremt te weſen. Hy behoorde de ganſche outheyt, de Hiſtoriſche vertellingh, met alle de Poëtiſche verdichtſelen als op een Ry van buyten te weten, oock de formen en gedaenten aller ſchepſelen, de veelvoudige beroerlijckheden der leden en muſculen, de menigerhande actien, ende boven al de paſſien des Menſchelijken gemoets moeten wel verſtaen zijn, want inde levende uytdruckingh der ſelve, beſtaet de grootſte kracht der ganſche Schilder-kunde. Hy moet oock inde Geometriſe en andere Mathematiſe Conſten ervaren weſen, want daer in plachten groote Meeſters haer gheduerigh te oeffenen; en pickten den bequaemſten tijt uyt, om de Zede-kunſt, natuerlijcke Philoſophye ende wis-

Waer in een rechtſchapen Meeſter al behoorde geoeffent te weſen.

wis-konstige wetenschappen, Historyen en Poëtische versierselen te ondersoecken: want of schoon dese dingen alle niet machtig en zijn eenen goeden Schilder te maecken, soo geven sy nochtans eenigh optoysel tot de volmaecktheyt der selve. Wy sullen derhalven niet verre vande wegh afwijcken, soo wanneer wy hier eens in 't algemeen bestaen op te halen, wat noodighe wetenschappen een Schilder behoorde te verstaen, ende wat nuttigheyt hy uyt deselve door die wel aen te leggen, ontrent de Schilder-konst kan komen te genieten.

Het staet dan voor eerst by alle verstandige onfeylbaer vast, dat die een goet Schilder wil wesen, trachten moet een seecker ende volkomen Teyckenaer te zijn: Gelijck wy daer van in onse Teycken-konst verscheyden aenmerckingen, tot bewijs der nootsaecklijckheyt van die Const doen. Soo is 'et oock ten anderen noodigh dat den Schilder de Architecture ofte Bouw-kunde versta, volghens d'Exempelen van veel fraye en vermaerde Meesters die daer in hebben uytgebloncken, als in ons derde Boeck sal aengewesen werden. Want alsdan kan een verstandigh Man hem in alle voorval redden; en wat daer van gebouwen, als Tempels, Paleysen, Amphiteatren, Archen, Galleryen, Colommen en diergelijcke, oock alle vercieringen van Statue-beelden, Vasen, Pedestalen, Balonsters, en 't geen vorder aen Gebouwen kan bedacht werden, na de antique ende hedendaeghse mannier weten konstigh aenden dagh te brengen: ende dat alles

Een Schilder moet voor al een goet Teyckenaer zijn.

Moet d'Architecture verstaen.

alles na de vijf orders, onder de oude Bouw Meesters alsoo in gebruyck geweest, als me namen de Tuscaense, Dorische, Jonicæ Romanise ofte Composita, ende Korintische, yder na sijnen eygenschap, sterckte en cierlijckheyt, volgens de hoedanigheyt der Gebouwen diemen maken wil, toe-gepast: Tot het welcke men nootwendigh de juyste mate en verdeelingen weten moet. Daer en boven oock verstaen wat ontrent sulcken of soodanigen order mach geordineert werden, wat het rechte gebruyck of misbruyck is. Wat cieraet de Capiteelen, de Friezen ende Croon-lijsten hebben moeten, op datse groots, vast ende cierlijck mochten schijnen. Waer Pedestalen of geene mogen komen, wat hooghten, van boogen, poorten, deuren, stijl-koppen, lijsten, tusschen wijtten aen yeder werck behooren. Ja die neffens een bequame kennis vande Bouw-kunst soo veel sy tot de Schilder-konst moet verstaen zijn, een volkomen Architect soude willen wesen, moet oock wel inde Meet- en Reken- kunde ervaren zijn, hy moet de situatie des aertbodems, de Climaten onder welcke de Landen gelegen zijn, den Hemel-loop, en de nature der Winden verstaen. Ervaren wesen inde Costumen en voorrechten van Steden ende Landen daermen Bouwen sal. Goede kennis hebben vanden aert der Gronden ende Water-wellingen, sterckte wegingh ende wat meer de Fondament-legginghaengaet. Vol goede overlegginge om de Plaets en Erven wel te menageeren. Rijck ende veerdigh om gansche Gebouwen

van

van Thorens, Kercken, Paleysen, Hallen, Landt ende Stede-Huysen, en andere aensienlijcke Gebouwen met hare Keuckens, Cameren, Schoor-steenen, Zalen, Gewelven, Galleryen, Coupels, Daken, Gebinten, Kappen, Gevels; alle met bequame lichten, ruyme Trappen en Portalen, mackelijcke opganghen, drooghe Kelders ende diergelijcke bequaemheden meer wel te ordineeren, alsoo dat sy te gelijcke onkostelijck ende groots, Regulier ende playsant, gesont ende bequaem van hooghte, met genoeghsame Water-vangh, cierlijck komen te vertoonen, ende onverdrietigh met genoeghen der Timmer-Heers konnen bewoont werden.

De Schilders nu daer-en-tegen, die de Bouw-kunde noch geheel noch ten deele en verstaen, die sietmen datse haer seer dickwils tegens hare regelen komen te vergrijpen, makende hare stucken vol tegen-redige ende onmogelijcke dingen, ja menighmael soo bot en belachelijck, dat de Poorten en Deuren door welcke de Beelden van hun Tafereel moeten passeeren, kleynder zijn dan de Beelden selfs. *Ludovicus Davincy* getuygt, (als klaghende over dese onwetentheydt) Schilderyen gesien te hebben daer Galleryen met Colommen in quamen, die ten opsicht vande Menschen welcke boven over de Balonsters leunden, maer dunne stocken en geleecken te zijn.

Misslagh van d'Onkundige.

Klachte van Davincy.

Ten derden soo moet een Schilder volgens de alderseeckerste regelen, oock vast ende grondigh inde perspectijve ervaren zijn, en die

Ook grondigh de perspectijf verstaen.

die soo wis als sijn A. B. C. van buyten konnen, ten eynde hy alles wat hem inde Schilder-konst ontmoet, daer na richten moge. Hierom sal een Jongh Schilder, selfs vanden aenvangh dat hy de Schilder-konst ter handt neemt, groote vlijt aenwenden, om te weten wat de perspectijf is, hoe die inde nature gesien wort, en hoe dat deselve inde Konst, volgens de regulen die ons gesicht in 't sien vande natuerlijcke voorwerpen heeft, gegront is; gelijck die oock insonderheyt inde nieuw gevonde maniere die met de Meetkunde eens gesteltis, volkomentlijck kan uytgewerckt werden: Ende dat alles volgens een seer verstanelijcke maniere vande kleyne voet-maet, door den Heer *Desargues* uytgevorst; ghelijck wy dat in ons vierde Boeck met vertoogh-schetsen ende oplichtende Figuren klaerlijck verhopen aen te wijsen. Dusdoende salmen altijt na een gewisse regel arbeyden, ende sich verseeckeren konnen dat alles watmen komt te maecken, een goeden uytslach hebben sal; verstandigh voor de verstandige, ende natuerlijck voor 't ooge der Geleerde ende Ongeleerde. Ja oock tot volkomen gerustheydt van u selfs, om altijdt reeckenschap te konnen gheven vande hooghte, ruymte, lenghde, en grootheyt van 't eene voorwerp ten opsicht van 't andere. Oock selfs te konnen seggen hoe verre datmen vande voorwerpen af staet; hoe veel voeten en duymen al het Bouw-Werck van Palleysen, Salen, Galleryen, Pylaren, Vloeringen en diergelijcke, langh, hoogh en dick is, soo wel als ofmen alles in een ge-

geometrische gront vlackte sagh leggen, om 't selve met een passer na te meten; invoegen een Schilder hem voor een geduerige lesse moet voorstellen, dat by aldien hy sijn werck niet aen en vanght op een goet fondament vande Doorsicht-kunde, dat sijn Schip sonder roer zeylt, ende in een woeste zee vol onbekende klippen om dobbert.

Ten vierden moet een Schilder oock seer wel de Anatomie, ofte de uyt en inwendige gestalte, ende verdeelinge van 's Menschen beeldt verstaen: Hy moet daer van weten de juyste proportioneele Natuer-maet, en ontledinge van yder deel ten opsicht van 't geheel, gewicht en tegen-gewicht in 't bewegen. Veranderlijckheydt van alle soo natuerlijke als gemaeckte Actien, gelijck daer zijn gaende, staende, sprekende, wijsende, loopende, springende, werpende, torssende, treckende, slaende, buckende ende andere ontelbare doeninghen meer. Hoe die bewegingh door de Musculen of Spieren worden uytgevoert, en hoe die van gedaente en bysonder gebruyck zijn, waerse in dese of gene Actie het meeste gewelt doen, ende sich sien laten. Oock moet verstaen wesen, de form, getal, coppelingh, plaets ende gebruyck van alle de gebeenten, als zijnde de inwendige schets, of leest vanden Mensche; op datmen seker wete waer yder spier is vast ghehecht; en hoe alsoo yeder lit door hulp van dese of gene Muscul uytstrecken, buygen, aenhalen, om hoogh, om laegh en elders heen gevoert kan worden. Hier toe moet hy oock weten wat schoone ofte mis-

Oock in de Mensch kunde of Anatomie ervaren wesen.

Musculen.

Schoonheyt.

maeckte leden zijn, 't geen uyt d'aenmerckingh vande schoonheden inde antique statuen geobserveert, kan geschickt worden. Wat dat bevalligheyt, grootsheyt en welstant aen een Beelt te wege brenght, ende voorts de mogelijcke buygingen, uyterste vermogen ende gebruyck van alle de leden en gewrichten met goede reden verstaen. Voeghter by dat hy oock kennisse behoorde te hebben door wat trecken, teyckens, ende opsichten men alle de passien en tochtige genegentheden van 's Menschen herte, na de bysondere ontmoetinghe ende voorval kan uytdrucken; als daer zijn de gemeene lijdingen, van gramschap, toorn, blijdtschap, droefheydt, liefde, wanhoop, schaemte, vreese, edelmoedigheydt, trotsheydt, verwonderinghe, verschrickinghe, medogentheydt, jaloersheyt, geylheyt, zedigheydt, versmadinge, ende diergelijcke hartstogten meer, soo alsse oock veel malen uyt het aengesicht, ende opslagh der oogen konnen gesien werden, want dat is de perspectijve van 't gemoet, door welckmen met de oogen tot inde lijdingen van de ziel kan in-booren, om van een Mensche eenigsins te konnen oordeelen. Soo getuyght het eerste Boeck *Samuels* van *David*, dat sijn Vromigheyt hem ten aengesichte uytblonck. Ende *Mosis* in 't eerste Boeck der Scheppingh seght van *Kaïn* dat sijn aengesichte verviel, doe hy toornigh op sijnen Broeder *Abel* wiert, en veel andere Exempelen, die wy oock wel dagelicx komen te beschouwen. Op alle welcke den Schilder behoorde te letten, om die in sijn memorie

Herts-toghten.

Cap. 18.

memorie te printen: ten eynde hy alsoo met een goede kennis, dese dinghen aen sijne Beelden soude konnen toepassen.

Soo moetmen oock inde vijfde plaets, door het neerstigh ondersoecken vande outheden en Historyen alle de voornaemste geschiedenissen weten; op datmen wel vanden inhout verseeckert zijnde, soodanighe Beelden van Mannen, Vrouwen, Jongelingen, Maeghden, Knechjens, Meyskens, ende Kinderkens, als tot soodanigen geval betamelijck is, verkiese: ende die dan voorts na hun gesagh of Staets-bekleedingh, van Keysers, Coningen, Prinssen, Burgemeesteren, Velt-Oversten, Ridders, Raets-Heeren, Keurbendelingen, Dienaers, Soldaten, Slaven; oock Geestelijcke Ampten, als Priesters, Wichelaers, Vestaelse Maeghden, Sanghers, Trompetters ende andere meer, met hunne eygene Kleedingen, verciersel en ende toe-stellen uyt-rusten, en schicken na de verscheydentheyt der Natien, soo als die aen Joodtsche, Babylonische, Persiaensche, Egyptische, Griecxse, Romeynsche of andere vremde Volcken (onder welck een Historye diemen ordineeren wil geschiet is) eygen zijn. Tot welck oock bysonderlijck noodigh is datmen wete alle hare oude Zeden ende Manieren, soo van Gods-diensten, Goden, Offranden, Feestdagen, Vergoden, Inwyingen, 's Konings uytroepingh, Trouwen, Bedt-leydinghen, Maeghdoms beweeningh, Gast-malen, Oorloghs aensegginghh, Aenspraecken, Triumpheringen, Raetpleginghen, Soon aennemingh,

Den Schilder moet inde Historyen ervaren wesen, en d'oude zeden verstaen.

mingh, Baert en Hayr-scheringh, Vecht-speelen, Worstelinghen, Renloopinghen, Scheep-strijden, Jacht-speelen, Eeuw-speelen, Bloem-stroyingen, Bachanalen, Rey-gangen, Lijckstatien, Justitien, Besnijdingen, Doopingen, ende menighte van andere Schilderachtighe ende antique gebruycken meer. Oock alle Mannelijcke ende Vrouwe toetakelinghen, van Top-sleuyels, Tulle-banden, Gordels, Mutzen, Bonnetten, Hooft banden, Capsels, Hulsels, Broosen, Bant-wentels, Voet-soolen, Rijg-schoenen, Slotsen en Borsikijnen, Kovresols of Sonne-schermen, Kroonen, Voorhooft-Ciersels, Arm-ringhen, Peerel-snoeren, Kettinghen, Oor-ringen ende soo voorts. Item alle Oorloghs gereetschappen, als Storm-hoeden, Schilden, Swaerden, Spiessen, Rondassen, Pans-ysers, Kolders, Velt-rocken, Pyl-Koockers, Strijdt-hamers, Harnassen, Pin-Knodsen, Bogen, Heyr-bijlen, Muer-brekers, Rams-koppen, Vaendels, Standaerts, Trompetten, Basuynen, Houwers, Dolcken, Poocken, Zabels, Klingen, Ketel-trommen, Leger-trommen, Banieren, Blasoenen, Velt-teyckens, Strijdt-Wagens, Wagen-zetels, Gespen, Riemen, Slingers, Plumadien, Leger-tenten, Pavilioenen, en wat dies meer tot den krijgh van nooden is. Oock allerhande Antique Gebouwen, van Amphiteatren, Palleysen, Raet-Huysen, Vecht-percken, Ren-banen, Tempels, Bat-stoven, Gewelven, Trappen, Colommen, gesnedene Steenen, Pedestalen, Basementen, Pyramyden, Sepulturen, Vasen,

d'Antique Kleedingen en ornamenten verstaen.

Schou-

Schou-potten, Statue-beelden, Fonteynen, Lust-gaerden, Galleryen, Rotzen, Grotten, Geboomten, Struycken, Stammen, Bies-bossen, Klimom, Want-loof, Lis, Bloemen, Looven, Krans-vlechtinghen, Kurfkens, Bennekens ende dierghelijcke dingen volgens d'outheydt te inventeeren. Soo mede de Offer-gereetschappen, als Autaren, Slacht-messen, Bylen, Offer-banden, Deck-kleeden, Kranssen, Stieren, Koeyen, Bocken, &c. Gesnedene Vasen, Kruycken en Kannen, Lampen, Kandelaers, Schalen, Gebeelde Beeckers, Croesen en Drinck-hoornen, Beckens, Schotels, Wieroock-vaten, Vyer-potten, Koel-vaten, Toortsen, Flambeauwen, Dry-voeten en Nappen, als oock Schabellen, Bancken, Zit-stoelen, Troonen, Rust-bedden, Leger-steden, Banck-kussens, gesnede Tafels, Schat-kisten, Buffetten, Cabinetten, Gordijnen, Tapitseryen, Coorden, Quasten, Bonten, Leeuwe-huyden, en Tygers-vellen. Van gelijcke dientmen oock de gedaente en aert van verscheyde Beesten te verstaen, als voornamentlijck die veeltijts in de Konst van ordineeringh te passe komen; als daer zijn, Olyphanten, Paerden, Kameelen, Leeuwen, Beeren, Tygers, Luypaerts, Ossen, Stieren, Koeyen, Rammen, Geyten, Schapen, Herten, Honden, Wolven, Apen, Arenden, Pauwen, Swanen, Papegayen, oock andere verdichte Dieren en Monsters, van Satyrs, Tritons, Water-Nimphen, Meyr-Minnen, Zee-paerden, Hoornen en andere Zee-gewassen, Item alle andere tuygen

tuygen van Musijck instrumenten, Boecken, Ceedels, Rollen, Spheren, Globen, en wat meer tot vercieringe der inventien wort by gebracht en te passe komen kan: Welcke alles breeder in ons sesde Boeck verhandelt, ende aengewesen sal worden.

Aert der Verwen moet verstaen worden.

Eyndelingh soo moetmen neffens alle 't gene voorseyt is, voornamentlijck tot het Schilderen, arbeyden om grondigh den aert, kracht en vermogen der Verwen, Olyen en Vernissen, ontrent het Coloreeren te kennen, die oock wel ende veranderlijck te ordineeren, ende na vereys van saecken, aengenaem ende met modestie op sijn juyste plaets wel te schicken en natuerlijck aen yeder dingh toe te eygenen; ten eynde men niet en late blijcken, datmen sich op de schoone Coleuren verlaten, of de ware Deught van sijn Tafereel door een enckel Verwen gepronck gesocht heeft. Van gelijcken moetmen weten, hoemen de Verwen, soo in het Doodt-Verwen, als in 't Op-Schilderen sal temperen, handelen en aenleggen, en hoedanigh deselve helder, gloyent, ende schoon op den ander komen te decken, ende sich mackelijck Schilderen laten; invoeghen sy verstandigh ghehandelt en playsant gecololeert moghen schijnen. Daer-en-boven soo moet de eygenschap en kracht van dagh en schaduwe wel verstaen en geobserveert worden, op datmen die niet tegen-redigh van plaets, en figuer, of onnatuerlijck van Coleur en kracht kome te vertoonen, maer dat de selve na de evengelijckheyt van 't algemeene licht, het zy Somere dagen, Sonneschijnen,

Handelingen der Verwen moet verstaen worden.

Oock de dagen en schaduwen.

ſchijnen, Morghen ende Avont-ſtonden, Maneſchijn, Keers-lichten ende andere voorvallen of getempertheden des Luchts, geſchickt zijn: Op datter uyt het eene dingh ten opſicht van het andere een behoorlijcke uytheffingh en reddingh waergenomen zy. Uyt alle welcke volght de nootwendighe kenniſſe vande houdinge, welcke met recht de perſpective, ofte proportionele verflauwinge der Coleuren mach genoemt worden: En deſe niet verſtaen wordende, kan nimmer yets natuerlicks in een Schilderye gearbeyt werden, gemerckt de houdinge het ſelve gevoelen dat onſe oogen in 't beſchouwen van't leven komen te genieten, inde Schilderyen kan verſchaffen. Soo moetmen oock tot de Coloreeringe verſtaen de nature der Reflexien of weerſchijnen, waer en hoe die vallen of niet vallen konnen, wat koleuren ſy aennemen of verwiſſelen, ende diergelijcke dingen meer, gelijck wy in ons leſte Boeck ſullen toonen.

Houdinge

Reflexien

Maer eer wy dit Capittel beſluyten ſoo moetenwe evenwel met een Woordt noch aenraken, hoe voordeeligh het den Schilder is, dat hy een fixe handelingh hebbe om uyt Kley te boetſeeren, 't welck hem dickwils ſeer noodigh kan te pas komen, om hem by eenigh voorval fray te konnen behelpen, inſonderheyt wanneer hy het leven moet miſſen, het zy om vliegende Beelden, actien van onderen aen te ſien, ende ander verkortende dingen te inventeeren, op dat hy die dan ſetten, hangen ofte leggen magh, ſoo als hem tot ſijn voornemen beſt dienen kan.

Nuttigheyt van Boetſeeren.

Oock om ſomtijts yets fraeys datmen geinventeert heeft, in 't weſen te behouden ende als een Conſt-ſtuck na te laten: tot welckers eynde het Etzen ofte bijten in Koper, niet ondienſtigh voor een fray Meeſter verſtaen en wort; want dat een nutte Oeffeningh is, om ſomtijts een goede Ordinantie in Print uyt te geven, gelijck daer van de nuttigheyt op 't eynde van dit Boeck ſal geſeyt werden.

Oock van het Etzen.

Het ſeſde Capittel.

VErſtaen hebbende alle de noodige kenniſſen ende wetenſchappen die een verſtandigh Schilder moet trachten te beſitten, ende ſich eygen te maecken, ſoo kan nu wel eenighſins gegiſt werden, hoe het by komt datter ſoo weynige tot de Volmaecktheyt van een Univerſeel Meeſter konnen geraecken; gemerckt menige na veel arbeyts eerſt beginnen te ſien watter tot de Geleertheydt van een groot Meeſter in de Schilder-Konſt vereyſt wert; haer een oneyndigh getal van ſwarigheden omtrent de Konſt-regelen practiſeerende, die haer onmogelijck ſchijnen oyt te ſullen beſeffen, invoegen ſy al ſuchtende onder dien laſt, van vreeſe wederom te rugge loopen, of veranderen door 't beſchouwen van dit in-ghebeelde Meduſaes hooft, in een ſteen van wanhoop ende leuyheyt, alſoo datſe blijven dieſe zijn en waren, dervende uyt ſchrick voor de kennis, die de volmaecktheyt vereyſt niet een voet

Waerom ſo weynige groote Meeſters worden.

ver-

versetten, om een ander voorby te stappen. Doch dit alles en behoorde een verstandigh Constenaer niet af te weeren, of schoon vele de rechte Meesterschap niet en komen te treffen, maer veel eer aen te manen: want hoe de wetenschap eener Konst minder gemeen is, hoese heerlijcker inde oogen aller Menschen uytmunt; en ofwe schoon de volmaecktheyt van een Konst niet en konnen bekomen, soo isset niet te min loffelijck, een Trap of twee hooger gestegen te zijn dan een ander: Ja al wetenwe dat andere groote Reusen in Meesterschap zijn geweest ten opsicht dat wy maer kleyne Mannekens en zijn, en dat sy veele en verre dingen hebben konnen sien, soo moetmen evenwel door neerstigheyt op hare schouderen sien te klaveren, op datmen, ware het mogelijck, noch een weynigh verder moghte sien dan sy gesien hebben. De geduerige sorge moet meer waecken, om door een ghestadighe voortgangh niet alleen andere te achterhalen, maer oock voorby te stappen, dan sich aen de volmaecktheyt op eenen boff te vergapen: want dat is de rechte wegh, om de volmaecktheyt naest by te komen, soo wanneer men met de alderuytstekenste om prijs geduerigh daer naer trachtet. 't Blijckt hier uyt klaerlick, dat de lust ende geduerige naerstigheydt onmogelijcke dingen mogelijck kan maken; want, *daer en is niets*, seght *Maximus Tyrus*, *dat het Menschelijck gemoet niet en weet uyt te vinden, soo wanneer het slechts daer lust toe heeft, gemerckt het verstant der Menschen een groote kracht bezit, om alles wat*

Wat dit ontrent een Leergierigh gemoet behoorde te doen.

Door leerlust kan men groote dingen bekomen.

hertelijck bemint wort, te achterhalen. Soo sietmen oock dickwils met verwonderingh dat eenige Schilders in haren eersten yver een stercken voortganck inde konst doen, ende steecken soo 't schijnt na de Kroon van volmaecktheydt, welcke dan eens wederom gelijcklijck komen te steuyten, daer van de beste op eenen Boff blijven staen, d'andere gaen van die ure aen, wederom al soetjens te rugge. Het schijnt (seght *Vellejus Paterculus*) dat het swaer valt, by de volmaecktheyt diemen bekomen heeft te blijven, 't gaet met de dingen der natuer soodanigh, datse in haer loop te rugge deynsen wanneer datse niet meer voort en komen. Even gelijck als wy ons selven daerom in 't eerste yverigh aengeset vinden, om de gene t'achterhalen die ons den wegh leyden; soo begint desen ernst te gelijck met de hope allenghskens te verdwijnen, soo ras wy mercken dat het ons te swaer valt dese schichtige voorgangers voor by te stappen, of ten minsten voet te houden. 't Dunckt ons dan lauter dwaesheyt te zijn, lange te volgen 't gene men niet en meent te kunnen achterhalen. Verlatende daerom wat alreede by andere gheluckelijck begonnen is, soecken wy yets nieuws, daer inwe ons beste willen doen, welcke wispelturige veranderingh hindert, datmen tot de volmaecktheyt niet komen en kan.

Hoe sommige in haren loop komen te steuyten.

'T Is oock wel te gelooven dat de oorsaeck van dese te rughdeysingh hanght aen het wel of qualijck beginnen der studien, ende dat meer ten op-sicht van het wel-gestelt ende leersaem

Datter veel aen 't wel beginnen hangt.

leerſaem gemoet des Leerlinghs als wel ontrent de getrouwe onderwijſinge des onderwijſers. *Want dat is de Preuve van een overdeftigh verſtant* (ſeyt Seneca) *ſoo wanneer ſijn uytnementheyt gheen verleydinge geeft, om het qualijck aen te leggen.*

Dus hebben veele haer te vreden gehouden met het gene ſy alreede hadden aengenomen, daer nochtans de ware voortganck ende optoyingh van een Konſt beſtaet, in het verbeteren van 't gene andere noch onvolmaeckt gelaten hebben: door welcken Leer-yver men t'allen tijden heeft bevonden dat de Konſten hebben toegenomen, ende de Bouwers daer van, groote Meeſters gheworden zijn. Hier in ſietmen oock by vele een groote miſlagh, om hunne ſtudy wel aen te vangen, datſe die juyſt altijt op een ende de ſelve maniere na 't Exempel van dees of gene willen uytvoeren: Want dewijle het dickwils gebeurt dat het hunne gelegentheyt niet toe en laet, om alles ſijſje op zijn rijſje te doen, ſoo geven ſy de moet verloren, ende blijven (gelijckmen ſeyt) in haer Leerjaren ſteecken, klagende dat haren ſtaet niet ſoo veele koſten, als tot de Oeffeningh om een goet Schilder te worden van nooden is, en vermach, ende diergelijcke, welcke van *Ludovicus Davincy*, aldus werden tegen geſproken. De Schilders (ſeyt hy) welcke haer altijt verontſchuldigen, dat hun armoede niet toe en laet te ſtudeeren, ende dat ſy daer door belet worden eenen volmaeckten Schilder te worden, die dwalen grootelicks, gemerckt ſy die ſchuldt niet op hare

Miſſlagh van vele.

Van Davincy wederſproken.

„ armoede maer op haer moedeloosheydt
„ moesten leggen. Want de Deughdelijcke
„ Oeffeningen zijn altijt genoegh, niet al-
„ leen om den geest, maer oock om het Li-
„ chaem sijn voetsel te verschaffen. Hoe veel
„ Philosophen heeftmen wel gesien in 't mid-
„ den vande Rijckdommen gebooren, die
„ deselve hebben verlaten, op datse haer in
„ de wijsbegeerte, ende oeffeningh van de
„ Deught en wetenschappen, niet hinder-
„ lijck en souden zijn.

Maer gelijck het wel geraetsaem, ja oock seer noodigh is, datmen inden beginne van sijne Studien andere Brave Meesters navolgt, en tracht in dat gene, in welcke sy gedwaelt hebben, haer te overtreffen, soo moet geweten worden datmen daer ontrent niet alleen yver ende neerstigheyt moet aenwenden, maer oock voor al sich seer wijslijck dragen: Want het geleerdelijck navolgen van een groot Meester, vereyst vry wat anders, als het simpel Na-Copieeren, dat voor de Jongelingen wel een bequaem middel is, om voor eerst de Pinceel te leeren handelen, een maniere van Schilderen te krijgen, de Verwen ende Colorijten te leeren vinden, ende soo voorts: Maer in het Meesterlijck studeeren, ende navolgen, daer moet alleen het oordeel sich ontrent de Deughden vande alderbeste dingen oeffenen: ende dat met een sorghvuldige Naerstigheyt, om alles uyt te vorssen, 't geen daer vanden rechten aert der Konsten in is. Want inde beste Tafereelen, sitten de Deughden somtijts soo diepe verborgen, ende soo konste-

lijck

Watter in 't volgen van andere Meesters moet waergenomen worden.

Wat Meesterlijck Copieren is.

lijck door het geheele Werck ingewickelt, ende door-vlochten, dat den alderscherp-sinnighsten Meester de selve niet als na een lange opmerckingh en bestaet te vatten. Soo dat van een onkundige dickwils de fauten die daer noch in gebleven zijn, best van alles worden opgevolght en ingezogen; daerom datmen met een verstandigh en rechtsinnigh oordeel soodanige dingen bestudeeren sal, ende en etent niet al voor Suycker op wat van dese of gene groote Meesters voort komt, invoegen men de gebreecken soo wel als de volmaecktheden tot een wet van navolgingh komt te stellen, even ofse uyt respect van hare Meesterschap niet en hadden konnen dwalen: Maer dan kan het navolgen eerst prijswaerdigh en voordeeligh zijn, soo wanneer sy de volle kracht der Konst inde voornaemste dingen heeft getroffen. Aengaende nu de meeste nuttigheyt diemen uyt het navolgen ende bestudeeren van oude ende geleerde stucken moet halen, is, datmen de Konst ende kracht van soodanige Schildery, aen sijne eygen Wercken leert toepassen, en daer in als sijn eygen Werck vertoont, dat is datmen de Deught van een beroemt Meesters Wercken, ontrent ende in een Nieuwe Inventy geleerdelijck oeffent. Hierom is 'et datmen de Konst-stucken met geen losse, of loopende ooge en mach besichtigen; maer deselve wel nadencken, ende die bedenckingen andermael hervatten, de stucken in de handt nemen, en bespeculeeren die wel naeuwe door en door, op datmen alsoo na een veelvoudighe op-merckingh, de ware

Onkundige volgen de fauten in't Copieeren best na.

Gebruyck uyt het gene men in't Copieeren geleert heeft

Deught der Konste ende den geest door welke soodanigen Meester is geleyt geworden, verstaende, die ons selfs eygen kome te maken. Doet 'er by dat daerom eenen Jongelingh ontrent de Konst van soodanigen navolgingh, sich moeste versien, met de hulpe ende onderwijsinge van een getrouw Leer-Meester, op dat hy ontrent het gheseyde, sijne onervaerne sinnen ende handen geleerdelijck bestieren mocht.

Hoemen van verscheyde Meesters het beste moet kiesen ende t'samen voegen.

,, Ten is oock niet geraden, seght *Franciscus Iunius*, dat wy ons selven tot eenen ,, Meester alleen overgeven, om die in alle ,, dingen te volgen: *Apelles* was ongetwijf- ,, felt den aldervermaersten, nochtans heb- ,, ben hem wel eenige in 't een of 't ander ,, deel te boven gegaen: Hy wiert wel van ,, d'Oude Meesters gepresen, maer niet dat ,, hy alleen behoorde na-gevolght te worden. ,, 't Soude wel goet zijn als *Apelles* te wer- ,, den, maer wat kan 't schaden datmen tot ,, de bevalligheyt van *Apelles* toevoeght de ,, Geluck-stoutigheyt van *Zeuxis*, d'onver- ,, moeyde neerstigheydt van *Protogenes*, de ,, kloecke diepzinnigheydt van *Nicophanis*; ,, ende andere hare deughden meer aen te ,, nemen. Soo seggen wy nu oock, wat kan het hinderen soo wy *Raphel Vrbijn* als een lichtende Fackel in fraye ordineeringhe, zedige besigheyt der Beelden, ende grootse gedachten willen navolgen, dat wy daer by soecken te krijgen de wisse Teyckeningh en vaste omtrecken van *Carats*, *Testa* ende andere; de bevalligheydt, cierlijcke playsantie, ende rijcke Majesteyt van *Pietro de Cortone*, de

de verstandige waernemingh der vlacke schaduwen en dagen, Crokeringh ende natuerlijcke Coloreeringh van *Poussijn*, *Barotius*, *Symon Vouët*, ende watmen meer na sijn humeur en gave oordeelt, in andere Meesters, navolgens waerdigh te zijn. Want gelijck wy geseyt hebben dat de dingen best gelucken welcke met ons oordeel ende gesonde reden over een komen, soo vintmen oock selden alles dat ons behaeght in een dingh alleen: Daerom dat een Wijs Man behoorde van yeder het beste te ontleenen; ende dat soude dan om met een woort te seggen, een volmaeckt Konstenaer zijn, die alle het gene in andere gebreeckt, opmaeckt, ende besnoeyt dat in andere Wercken overtolligh is. Die daer na trachten hebben 't rechte wit in 't oogh, ende die 't bekomen, sullen seeckerlijck den naem van een groot Meester be-Erven, ende den roem van alle de voorige Eeuwen met de Deught van hare Wercken verdooven. Die gene daer-en-tegen, die andere navolgen ende blijven navolgen, zijn even als die, welcke langhs de grondt blijven kruypen, ende uyt vreese van te vallen niet op haer eyghen beenen derven staen, veel min haer selven aenporren om het gene, daer andere nalatigh in zijn geweest, te verbeteren, ofte yets toe te voegen. Vande sulcke seght *Davincy* datse geen Echte *Soonen*, maer alleen *Neven* vande Konst en mogen genoemt werden. Waerom oock *Iunius* seght dat sulcke navolgingh een slaesse Imitatie is, den aenkomelingen meer schadelijck dan profijtelijck; gelijck hy het quaet gebruyck daer

Wat Davincy seyde vande gene die nalatigh inde verbeteringh van haer doen waren.

van uyt *Quintiliano* aenwijst, daer hy dan
,, aldus seyt. Veele die in dese on-ontbinde-
,, lijcke stricken gevallen zijn, verliesen oock
,, met eenen den ernst der vrymoedighe be-
,, trachtinge, daer sy van natueren toegene-
,, gen waren; ja sy verlaten de natuere selfs,
,, den alderbesten Leytsman, dewijl sy na
,, ick en weet niet wat voor een Leer-Mee-
,, ster omsien. Want (seght hy op een andere
,, plaets) daer en is niets 't welck door de
,, enckele Imitatie toeneemt: Ende indien
,, het ongeoorloft waere gheweest, tot het
,, gene gevonden was, yets toe te voegen,
,, wy souden als noch anders geen Schilder-
,, Konst hebben, dan die d'uyterste Lynien
,, van de schaduwen der Lichamen na-
,, treckt.

Datmen uyt 't algemeen oordeel oock wat kan leeren

Vorder staet nu oock aen te mercken, datmen nessens de verstandige navolginge sich wijsselijck drage in het aenhooren van alle Mans oordeel, selfs oock vande onkundige, want daer met op-merckingh op te letten, kan men veeltijts wat goets daer uyt leeren: Men leest van seecker Schilder, die gevraegt wiert wie hem soo wel had leeren Schilderen? dat hy niemant en noemde, maer wees met sijn vinger op het omstaende Volck; te kennen willende geven, dat het oordeel vanden gemeenen Man, hem voorsichtigh hadde gemaeckt, om sijn Konst wel aen te leggen. Soo plegen oock in 't gemeen de Konstenaers in Grieckenlandt, welcke om prijs streden, hare Wercken, van die geen Constenaers en waren, te laten oordeelen. My is verhaelt van seecker geval, in welcke verscheyde

Geestigh voorval.

Lief-

Liefhebbers by een waren, om van een Tafereel, in welck de Offerande van Abraham geschildert was, te oordeelen; terwijl de Konst-kundige dat selve besagen, ende yeder sijn Lof ende goetduncken daer van seyde, quam een gheringh onkundigh Man daer by staen, ende hoorende dat dien Meester soo dapper gepresen wiert, voer hy aldus uyt: Prijst ghy-lieden dien Meester soo, my dunckt dat hy wel een groote onwetentheyt, of een kleyne sorghvuldigheyt ontrent het maecken van die Historye gebruyckt heeft; d'Omstaenders hier over gebelght, stieten hem aen een zijde, seggende schimpender wijs, wat wilt desen Lompert vande Konst oordeelen, maer hy drongh'er ander mael wederom op in, seggende, kom ick sal 't u toonen waer de bottigheyt vanden Schilder leyt, alleen met dese vrage te doen; wijst my eens (seyde hy) hoe Abraham, als hy sijn Soon sal geoffert hebben, dat swaert wederom in die scheede sal konnen steecken? De Konstenaers daer op aenstonts acht nemende, sagen dat den Schilder Abraham met een krommen houwer inde eene, en een rechte scheede in d'ander hant vertoont hadde, waer op den eenen den anderen aenkeeck, beschaemt wierden, ende al meesmuylende gingen doordruypen, voelende dat den eenvoudigen man beter de misslagen dan sy, ontdeckt hadde.

Hierom soo moet een verstandigh Schilder niemants oordeel verachten, maer met gedult over sijn Werck aenhooren en verdragen; want dat leert de ondervindinghe

datter

datter seer weynighe buyten de Schilder-konst zijn, of sy konnen de juyst-vormige gedaente van een Mensch of bekent Dier (in 't algemeen aengemerckt) seer wel onderscheyden, ende lichtelijck aenwijsen, of een Mensch gebult of gebogen is, of een dick been heeft, of sijn hant te groot is, of dat hy eenige diergelijcke gebreecken inde natuerlijcke gestalte heeft: Waer uyt men dan seer licht kan besluyten; dat de gene welcke de fauten inde nature weet te onderscheyden oock bequaemheyt heeft om vande misslagen der Konst-wercken te oordeelen. Het is den rechten aert (seght *Cicero* in sijn Boeck vande Officien) van goede Schilders, Beelt-snijders ende Poëten, datse hun daer in verblijden soo wanneer als de gansche menighte van 't Volck hare Wercken op het naeuwste ondersoecken, ten eynde dat sy verbeteren mogen 't geen by veelen berispt wort: Ja sy plachten daerom soo by haer selven, als met andere te overslaen, watter oock ergens in hare Wercken misprijselijck mochte wesen. Aenmerckt vorder datmen wel naeuwe moet ondersoecken, of de oordeelen van andere, ontrent u Werck op gesonde reden staen; op datmen haer noyt tegen en spreecke voor dat het wonder wel te pas komt, ende dat ghy met overtuygingh haer ongesont oordeel op een welgeboren uur ontdecken kunt. Soo wiste *Apelles* hem als een verstandigh Man vanden tijdt te dienen, doen *Alexander* 't Paert dat hy geschildert hadde niet veel en achte, want sijn levendt Paert eens by de Schilderie komende, be-

Wat het gemeen oordeel verstaen kan.

Een rechtschapen Constenaer stelt geerne sijn wercken in 't oordeel vande gansche Werelt.

Beproevingh van ander luyden oordeel.

begonde te brieſſen, *Apelles* daer op ſijn kans waernemende, ſeyde tegen *Alexander U Paert heeft beter oordeel vande Konſt, als ghy.* Inde Konſten en moetmen uyt aenſien van Perſoonen, het oordeel der Grooten niet meerder dan van den geringen betrouwen, want het gebeurt veel malen dat de machtige kleyne kennis vande Konſt hebben.

L. Mummius toonde in deſen wel te rechte ſijn onnooſelheyt, ſoo wanneer hy *Corinten* ingenomen hadde, ende meeſt alle de Schilderyen ende Pronck-beelden na *Roomen* liet brengen, belaſtende de Schippers ende Overſte, dat by aldien ſy eenige van die quamen te verlieſen of te breecken, dat ſy daer voor wederom nieuwe ſoude moeten laten maecken. Gewiſſelijck heeft deſe gemeent dat het maer met hermaecken genoegh was, ende dat alle Meeſters elkanderen in Konſt ghelijck waeren. Even ſoo wiert ſeecker aenſienlijck Duytſer (die te Roomen een deftige Schilderye van een oude Tronye ſagh) gevraeght wat hy ſoodanigen Stuck wel ſoude Extimeeren? Waer op hy uyt goeder meeninge antwoorden, *al was die Vent levendigh, ſoo wilde ick hem te geefts niet hebben.* Sich inbeeldende dat een Oude gerimpelde Tronye, geen Konſtige Schilderye konde weſen.

Groote hebben ſomtijts kleyne kennis vande Konſten.

Exempelen daer van.

Daer en is oock niets dat eer en meerder bedrieght dan het eyghen oordeel van een Menſche, die een groote achtinge van ſijn eygen wercken heeft: Selfs oock buyten deſe laetdunckentheyt; want het gene wy door onſen arbeyt beſuert hebben, ſchijnt

Laetdunckentheyt bedrieght.

ons

ons altijt seer fray, ende 't schijnt door een aengeboorne Liefde tot ons selven natuerlijck, datmen in sijn eyghen wercken het grootste behagen heeft, ende dat op soo een wonderlijcke ende verborgene wijse, dat *Cicero* selfs bekent, dat hy niet en kan begrijpen, hoe onse Wercken ons altijt schoon duncken; *en nochtans is 'et soo*, (seght hy) *want ick en kan anders niet dencken of myne Wercken zijn de beste, ende ghy daer en tegen laet u selven voorstaen dat de uwe de beste zijn.* Even soo is oock het oordeel van onse Vrienden dickwils schadelijck en verleydende, want door dien sy veeltijts met ons van eenen sin zijn, soo gebeurt het dat sy ons te gevalle pluym-strijcken; invoeghen dat het misprijsende oordeel van onsen vyant meerder voordeel kan verschaffen, dan het goet vinden van onsen toegenegen Vrient.

'tOordeel van Vrienden nadeeligh.

Hier uyt volgt klaerlijck, dat de Schilders, die hare Wercken niet altijdt in twijffel trecken, kleyne voortganck in hare study doen; om dat sy het alles voor goet keuren watse maecken, en duncken altijt dat hun voornemen wonderlijck wel geluckt is, in 't gene sy hebben voortgebracht: Maer die twijffelt soeckt altijt met sijn verstant boven sijn Werken te vliegen, de misslagen uyt te vorssen, te ondersoecken, waer en hoe hy dat verbeteren kan, op dat hy soo van trap tot trap wijser wordende, in de Konst mocht opklimmen. 't Gaet gemeenlijck seecker, dat wanneer als het oordeel vanden Schilder geheel accordeert met den uytslach van sijne Wercken, dat die dingen niet wel en komen uyt te

Datmen over sijn Wercken veel twijffelingen moet opnemen.

'tOordeel vanden Schilder moet boven 't Werck gaen.

te vallen; en noch hebbenſe een veel ſlimmer eynde, ſoo wanneer als het Werck het oordeel vanden Schilder te boven gaet: Doch wanneer het verſtandigh oordeel verder voor uyt loopt dan de Wercken, ende 't geen men daer in komt te ſien, ſoo ſtaet vande ſulcke noch een groot Meeſter te verwachten.

Soo plegen verſtandige Schilders haer in deſen, van eenige behulp-middelen te verſien, die haer in het oordeelen van hunne wercken eenighſins te bate mochten komen: Hier toe gebruyckten ſommige den Spiegel, in welcke ſy hare dingen als in een tegenſtrijdige ende omgekeerden ſtandt beſagen; invoegen ſy haer oordeel door het beſchouwen van twee onderſcheyde Vertooningen, op den Toetſteen brachten. 't Is niet ſonder reden datmen door dat middel de fauten zijner wercken kan na ſpeuren; want door dien de omkeeringh van ſtant, veroorſaeckt dat de eyge Liefde omtrent onſe Wercken niet in haer volle kracht en kan heerſchen, ſoo komen wy die aen te ſien als het Werck van eenen anderen Werck-Meeſter, in welckmen (gelijck d'ondervindinge leert) altijdt veel gebreecken vinden kan: gelijck wy dat noch verder in ons tweede Boeck ſullen aenraecken. Andere keeren hare ſtucken ſomtijts om, en ſien die t'onderſte boven, om alſoo uyt te vorſſen of hunne dingen haer behoorlijcke Teyckeningh ende kracht hebben, ende behouwen: Gelijck dat mede door de Lijſten aende ſtucken te doen dickwils ontdeckt wort; want dat is door ervarentheyt

Behulp-middelen om van ſijn dingen wel te oordeelen

rentheyt bekent geworden, dat de Lijſten een Schilderye beter of ſlechter konnen doen ſchijnen: en om te verhoeden dat de Tafereelen niet en mochten komen af te vallen, of ſlecht en krachteloos inde ſelve te worden, plegen ſommige hare ſtucken in ſwarte Lijſten te ſchilderen, welcke op ſoodanige wijſe gemaeckt waren datſe konden grooter en kleynder ingeſchoven worden, invoeghen ſy tot verſcheydene formen van Doecken ende Panneelen dienen konden: ende dat alles tot dien eynde, op datſe vanden beginne af, hare dingen daer na houden ende ſchicken mochten, ende verſeeckert blijven, dat hare Tafereelen nimmer door de Lijſten, voor de tweede mael ſoude gedoot-verft worden.

Lijſten doen aende Tafereelen deught of ondeught.

Inſgelijcks kan hier toe gemeenlijck veel helpen, dat men aen ſijne dingen, niet als aen een onverſettelijck pack en tilt, ofte te lange daer op ſit en blockt, ende ſich t'enden adem ſtudeert, maer datmen die met een verſſche oogh en ontlaſte ſinnen beſiet, ende met een wel gepoſeert gemoet doorwandelt en na-denckt; want dat vermach ontrent een Konſt-oeffeningh wonder veel; ſoo moetmen oock ſomtijdts om de verſtroyde ende afgeſloofde ſinnen wederom by den anderen te vergaderen, eenige vermaeckelijcke ruſte tot verpoſinge op ſoecken, gelijck die van een Menſch, die de leuyheyt ende ledigheyt haet, genoegh tot nuttigheyt te vinden zijn: alles ten eynde dat hy met meerder Vryheydt, als een vers en onbekommert Werck-man, den arbeydt wederom mochte

Een onvermoeyde ooge ontdeckt de fauten beter.

De verpoſingh nuttigh.

aen-

aenvaerden. 't Is ſoet, ende aenmerckens weerdigh van *Cicero* gheſproocken, als hy ſeer wel hier ten propooſte aldus komt te ſeggen; *Hy ſchijnt de Vryheydt van ſijn ſelven te derven, die ſijn Wercken niet al te mets en ſtaeckt: Want de ware Vreught van onſen onbekommerdeu ledigen tijt, beſtaet niet ſoo ſeer in het ſpannen, als in het ontſpannen van ons gemoet, &c.*

Hier-en-tegen ſtaet noch vorder aen te mercken, datter oock weynigh beteringhs te hopen is, ſoo wanneer alſwe onſe gebreeken alleenlijck niet ſien en konnen, noch onderſoecken willen; maer dan, alſſe ons als wat frays behaeghlijck beginnen te werden. De ſoodanige en konnen niet wel verdragen dat hunne wercken onder 't oordeel vande Menſchen komen, en by aldien ſy dat niet en konnen ontvlieden, ſoo bedecken ſy die veel liever, indienſe maer en konnen, dan dat ſy die ſouden trachten te verbeteren. *Dwaſe luyden (ſeght* Horatius*) plaghten hare verſeerde geſwellen door een quade ſchaemte te verheelen.* Soo verbergen oock ſommige Schilders alles watſe voor een kundige ooge van kant konnen maecken, dat maer eenige aenleydinge tot beriſpinge van hare wercken geven kan; alwarent maer Schetſen, Teyckeningen, Printen, Playſter-beelden, Kleedingen, Leede-mannen, of dierghelijcke Model-werck, datſe tot hare dingen gebeſicht hebben: Doende even als ick van ſeecker Schilder gheleſen heb, die al ſijn Hoenders buyten ſijn Huys liet brengen, op datmen de gebreecken van de Hoenders die

Miſſlagh van ſommige die hare fauten verbergen.

Snakigh exempel.

hy daer na Geſchildert hadde, niet bekennen ſou. *Zeuxis* was een groot Meeſter, maer konde ſijn eygen fauten door opmerckingh wel ſien, en woude die oock geern bekennen, want hy hadde eens eenen Jongen met Druyven inde handt gemaeckt, welcke ſoo natuerlijck geſchildert waren, dat de Vogelen daer op vlogen om die te eten; waer uyt X*euxis* oordeelde dat den Jongen niet wel en moeſte gheſchildert weſen, door dien de Vogelen die anderſins voor de Menſchen ſchuw zijn, op de Druyven dorſten komen, ſonder voor den Jongen vervaert te weſen.

Hoe Xeuxis ſijn misſlagen uytvont en bekende.

Eenige verſchoonen oock dickwils hare Wercken, met te ſeggen datſe daer niet lange aen geſchildert hebben (niet tegenſtaende ſy haer daer over na hun uyterſte vermogen hebben af-geſlooft,) op datmen alles daer in ſoo naeuw niet onderſoecken, noch examineeren en ſoude: Of gelijck ſeecker Schilder eens deed', ſoo wanneer hy aen een verſtandigh Meeſter een Tafereel liet ſien, by welcke hy ſeyde, dat hebbe ick ſoo maer ter vlucht in een dagh of ander-half aen geveeght; meenende over ſijn Kloeckheydt gepreſen te worden; maer dien Baes antwoorde heel buyten den anderen ſijn verwachtinge, ſeggende ick kan 't oock heel wel ſien datje niet veel tijdt daer toe ghebruyckt en hebt.

Wat ſommige tot verſchooningh van hare wercken bybrengen.

Reſteert nu noch, om dit Capittel te beſluyten, dat men wete hoemen ſich in het oordeelen en beſchouwen van andere Luyden Wercken moet dragen: en daer toe ſalmen

Hoemen hem in't beſien van andere Luyden

men

men kortelijck in 't algemeen aenmercken, datmen de kleyne gebreecken en pickediljes niet al te naeuw examineeren, noch te seer berispen en moet; noch de groote misslagen niet te licht door de Vingeren sien: Want soo een Schilder hem hier in onvoorsichtigh komt te dragen, soo loopt hy gevaer om by alle andere veracht, en seer gehaet te werden. Konst sal dragen om wel te oordeelen

---

Het sevende Capittel.

GElijck wy inde voorgaende Capittelen hebben verstaen, de bysonderste noodtwendigheyt die tot den algemeenen Schilder behoort, soo laet ons nu aenmercken, hoe een verstandigh Schilder hem in het begin, midden en eynde van sijn studieus leven sal draghen, op dat alles wat tot hier toe geseyt is, in dit Capittel mochte beslooten worden.

De gansche Pogingh van een Schilder die na een geluckigh eynde traght, kan bequamelijck in dry onderscheyde tijden van Doeningh afgedeelt worden. d'Eerste is de studie diemen moet aenwenden om te leeren; De tweede, geleert zijnde, te yveren na eenen grooten naem: De derde, te arbeyden om een eerlijcken Rijckdom te verkrijgen. 't Gansche leven van een verstandigh Schilder in 3 tijden onderscheyden.

Aengaende voor eerst de Leeringh, die moetmen vroegh beginnen, voorsichtigh aenleggen, ende van alles dat de algemeene Teycken-Konst, Bouw-konst, Perspectijf, Mensch-kunde, Ordineeringh ende Colo- 1. De Leer-tijt.

reeringh aengaet, neerstigh doorsoecken, ende arbeyden om van jonghs aen, sulcken fixen ende vaerdigen maniere aen te nemen, datmen in geene dingen verlegen en blijve; noch oyt een arbeytsame pijnlijckheyt in sijne Konst-Wercken en laet blijcken, maer de rechte eenvoudigheyt der nature kome te vertoonen; welcke alleen ende oock niet anders verkregen wort, dan, na datmen van alles goede fondamenten geleyt heeft, want die Jongelingen welcke vande voornaemste gronden der Konsten weynigh wercks maecken, geven weynigh hope van seer geleert daer in te werden. Veele raecken de fondamenten der Konsten wel eens aen; maer soo haest sy die begonnen hebben, stappen sy daer over heen, ende maecken daer na dingen die sonder gront-vest zijn, en dus komt het na de lesse van *Seneca* te geschieden, als hy seyt, *Wat geen fondament en heeft, moet inder haest Bouw-valligh worden.* Maer niet tegenstaende de gront-lessen ons inden beginne wat onsoet ja onnoodigh schijnen, soo moetmen weten dat de nuttigheyt en vermaeckelijckheyt van veele Leer-stucken alleen in hare uyt-eynden gelegen is. Hierom soo salmen trachten de noodige Kuntschappen door de ware maniere te bekomen, want het geen men geluckigh vinden wil, moetmen in sijnen eygen wegh soecken, ende soo doende looptmen 't gesochte recht inde mondt. Alsdan machmen hem begeven, om met een verlicht verstandt, brave dingen te dorven aenvangen, ende die regeeren na goede en welverstane gront-regulen, sonder sich met dese

Datmen de fondamenten in groot achting moet houden.

Nuttigheyt der Leer-stucken is in 't eynde gelegen.

dese of gene Krucken te behelpen. De
„ rechtsinnighe Konst (seght *Quintilianus*) Schoone lesse van Quintilianus.
„ wert dan eerst voor goet gekeurt, wanneerse hare meeste kracht op een seeckere
„ wijse, omtrent de aensienlijckste dinghen
„ bestaet aen te leggen; de by-weghen en
„ kromme sprongen daer-en-tegen die buyten de ware regulen loopen, zijn enckele
„ schuyl-wijnckels, ende sluyp-holen,
„ tot welcke die gene haren toe-vlucht nemen, die inde Konst niet seer vast en gaen;
„ even als de gene die niet wel te been zijn,
„ sich in het loopen, met keeren en wenden,
„ soecken te ontsluypen.

Soo moet oock een jongh Schilder in 't midden van sijnen voortgangh dickwils beproeven, en aen dees en gene dingen ondersoecken, hoe veel sijne schouderen beginnen te konnen dragen, ende verscheyde Iaren en Maenden van sijne studie teghen elkander overwegen, en opnemen hoe veel hy is gevordert, wat krachteu hy nu meer dan in die tijt heeft bekomen; met wat grondige kennis hy nu dit of dat beter als te vooren verstaet, en diergelijcke; op dat hy t'elckens sijn kracht overweghende, geen swaerder matery uyt en lese, als 't uyterste van sijn vermogen dragen kan. Want gelijck alswe de proef-stucken van onsen eersten stoutmoedigen Arbeydt, niet tot op het laetste van al onse doeninghe moeten uytstellen, soo moetmen de bloodigheyt der schaem-schoenen, oock niet te vroegh uyt trecken: Maer alsdan machmen sich eerst op sijne Konst beginnen te vertrouwen, soo wanneer datmen

Hoemen sijn voortgangh in 't leeren beproeven sal.

 hem

hem na lange ervarentheyt verseeckert vint, vande onfeylbare regulen, na welcke datmen zijn dingen weet te richten. Dan is 'et datmen sich mach verlaten, op de Deughden diemen seecker weet dat in sijne Taferee-len zijn; dewijl men bekent, hoedanigh, ende door wat wegh men die daer heeft weten in te brengen. Dan behoeftmen weynigh te vragen na de authoriteyt van die gene, welcke uwe Wercken siften sullen, want ghy zijt alreede verseeckert, dat het aldergheleerste oordeel u voordeel aen u eere toe-brenghen kan: Daer zijn weynigh „ sulcke schamige Menschen te vinden (seght „ *Quintilianus*,) die sich niet en verstouten „ op de kennis van haer eygen vermogen, soo „ wanneer hun ghemoet ghewisselijck ver-„ seeckert, dat het haer aen geen Kunst en „ ontbreeckt: Invoegen de schaemte alder-„ best verbetert wort, door 't vrymoedigh „ vertrouwen dat wy op ons selven heb-„ ben. Staet oock wel aen te mercken dat dese stoutmoedigheyt niet uyt sorgeloosheyt noch lossigheyt en moet voortkomen, want men staet geduerigh in perijckel van te vallen, waerom datmen oock met een gestadige sorge seer omsichtigh moet wesen; doch meer uyt een redelijck beseffen van de onheyllen tot welckmen sou konnen vervallen, als wel uyt een slaefachtige vreese voor de selve: Want *het schroomachtigh vermijden der gebreecken* (seght *Horatius* in sijn Boeck vande Dicht-Konst) *wort het grootste ghebreck, soo wanneer alsmen onaerdighlijck daer mede te Werck gaet.*

Wanneer-men op sijn Konst-regulen vertrouwen mach

Toeversicht in dese beproeving.

Nu

Nu soo staet inde tweede tijt te letten op de middelen diemen moet aenwenden, om eenen heerlijcken ende grooten naem te bekomen: Door de Eere (seght *Iunius*) wert de Schilder-Konst als door't rechte Lock-aes aengeset. Soo is oock de hope van een onsterffelijcken naem te bekomen, het eenigh oogh-merck der oude Vermaerde Konstenaers geweest; wetende dat indien sy dien konden bereycken, het haer aen geen winste ontbreecken soude. Men kan geen wegh, die daer op uytloopt nader practiseeren, dan te arbeyden om sich Universeel in de Konst te maecken, en gelijckmen seyt over al t'huys te zijn; invoegen men alle ende een yegelijck kome te voldoen. Hoe menighmael sietmen door gebreck van dese algemeenheyt dat fraye Meesters hare Tafereelen bederven met yets daer by te maecken, op welcke sy haer niet en verstaen; als by Exempel een Beeldt-Schilder, dat hy Lantschappen by sijn Historyen maeckt die niet en Deugen, of Gebouwen en anders tegen de order-maten ende perspectijf regels daer by ordineert, ende diergelijcke, als de verstandige genoegh sal vatten: In alle welcke misslagen een Schilder niet en sal vervallen, by aldien hy sich op de alghemeene wetenschappen verstaet.

2 Tijt om een grooten naem te bekomen.

Datmen moet soeken algemeen in de Konst te zijn.

Men soude hier tegen konnen inbrengen, datter Remedien zijn om in desen geholpen te werden, ende datmen, gelijck het veel geschiet, sijne stucken door andere kan laten op maecken, als by voorbeelt, dat een Beelde-Schilder sijne verschieten van een Landt-

Tegenwerpingh van sommige.

ſchap-Schilder laet maecken, of de Gebouwen van een die de Architecture ende perſpectijf verſtaet, ende ſoo voort: Waerom een Landtſchap-Schilder ſijn ſtucken door een Beeldenaer kan laten ſtoffeeren, gelijckmen dat ſoo noemt: Invoegen datter dickwils twee, dry, à vier Meeſters aen een Tafereel geſchildert hebben. Hier omtrent heeft de Ervarentheyt geleert, dat de Beelden in ſoodanige ſtucken dickwils worden ingelapt even offer uyt de Lucht ingevallen waren, of immers daer in niet en hoorden. Want menighmael en wert van de Stoffeerders het voornemen vanden Meeſter, noch de verkieſinghe van het Dagh-licht, noch de behoorlijcke wijckinge der gronden, de Perſpectijf, Ja den ganſchen aert van 't Landtſchap niet verſtaen; veel min dan datſe het in het toe-paſſen harer Beelden in acht ſouden nemen: invoegen dat ſy gantſch onge-aerde Beelden van eenen ſchoonen dag in een ſommer Landtſchap komen te maecken, en diergelijcke miſſlagen meer, die tegen de waerheyt der nature, en regelen vande Konſt ſtrijden. 'k Hebbe veelmael geobſerveert, dat de Beeleen ende Beeſten, die vanden Lantſchap-Schilder ſelfs daer in gemaeckt waren, die (hoe ſlecht ſy oock mogten geteykent weſen) nochtans beter uyt eenen aert na het Landtſchap geplaetſt, en Geſchildert waren, dan andere die al van een goet Meeſter daer waren by-geplanſt. Soo datter, (ſonder dat nochtans yemants doen in 't byſonder worde beriſpt) dit in 't korte kan toegheſeyt werden; datter weynighe van die

Haer misſlagh ontdeckt.

Door ervarentheyt van veel voorvallen wederleyt.

welcke

welcke andere in haer Werck moeten te hulpe roepen, gesien worden, die de naem van een groot Universeel Meester dragen, noch oock dat hare stucken in een ongemeene hoogh-achtingh zijn; en 't is niet vremt, want wat onghelijck soude men doen, datmen yemandt die van dry à vier Vaders was voort geteelt, den naem van een Hoere-Kint gaf.

Gelijckenis waerom sommige geen groot Meester konnen genaemt worden.

Soo weten wy oock wel, dat het niet mogelijck en is, alles door regulen van buyten te leeren, en datmen derhalven het leven in velen diende te gebruycken: maer alsoo het veelmalen gebeurt datmen het leven op die tijt als 't ons van nooden is, niet en kan bekomen, soo behoordemen neerstigh te wesen om in sijnen opgaenden tijt alle dingen te modellen, insonderheyt soo wanneer d'occasie presenteert, om wat ongemeens van fraye Lochten, Verschieten, Geboomten, Kruyden, Ossen, Koeyen, Schapen, Bocken, Honden, Swijnen, Paerden, Ezels, Gevogelte, Wapenen, Goude, Silvere en Kopere Geschirren, Vruchten, Bloemen, Aerd'-en Boom-gewassen; oock eenighe schoone Tronyen, ende Handen van Oude en Jonge Mannen en Vrouwen, Mooren en naeckte Kinderkens. Voornamentlijck moetmen sijn kans waernemen ontrent de vremdigheden, als van Leeuwen, Tygers, Beeren, Olyphanten, Kameelen ende diergelijcke wilde Dieren, diemen selden onder oogen krijght, en somtijts evenwel hebben moet om in sijn Inventien toe te passen; daerom datmen die in verscheyde opsichten en

Hoemen moet soecken veel dingen te modellen.

En welcke voornamentlijck.

verkiesingen moet sien te bekomen. Staet alleen hier in goede toeversicht te nemen, om die Meesterlijck ende niet Kinderachtigh te passe te brengen.

Men moet sich sien bemint te maken.

Insgelijcks moetmen sich oock by Groote ende Kleyne in allerley voorval soecken bemint te maecken, maer niet trachten om de domme menighte alleen te behagen, want dan soumen seeckerlijck de alderwijste mishagen.

Ludovicus Davincy willende sijn Descipulen leeren hoe sy hun wegen hare Schilder-Konst by yeder een aengenaem souden maecken, niet teghenstaende sy van bysondere smaecken mochten wesen, gaf haer dese Lesse: Namentlijck dat sy in een en de selve Ordinantie, sommighe dinghen souden brengen die sterck geschaduwt, ende andere wederom die veel sachter aengetast waren, doch in sulcker voegen datmen de reden en oorsaeck van waer de stercke ende flaeuwe schaduwen voortquamen, klaerlijck kon bekennen.

Gemeene opmerckingen om sich bemint te maken.

Soo zijnder noch verscheyden andere voorvallen, daer inden Schilder hem voorsichtigh moet draghen, wil hy inde gunste der Menschen komen. In 't gemeen willende Menschen altijt schoonder zijn dan sy inder daet ben; ghemerckt elck sich selven geerne behaeght: Hierom moet den Schilder in het Conterfeyten een betamelijke flateringh, die meer natuerlijck dan op-ghepronckt is, sich aenwennen; de Postueren wel in een goeden stant verkiesen, schoon en sonder onaenghename schaduwen inde

Tronyen

Tronyen wesentlijck doen gelijcken: want indien yemandt schoonheydt heeft, hy siet het geerne in sijn Schilderye.

Diogenis Laertius verhaelt van seecker Jongelinck die hem binnen *Athenen* heel schoon, ende gansch cierlijck gekleet liet uytschilderen, na welck model hy hem dan dickwils ginck op-proncken, om hem waert 't mogelijck soo schoon als sijne Schilderye te vertoonen.

Het tegendeel liet *Agesilaus* blijcken; want om dat hy leelijck en kleen van Persoon was en wilde hy niet ghesschildert wesen.

Exempelen van die door abelheyt hun bemint, wegen hun Werck maeckten.

Om dese reden, soo moet de abelheydt vanden Schilder, de mismaecktheden door d'een of d'ander aerdige verkiesinge weten te bedecken. *Alexander* liet sich met de eene Handt om hoogh Schilderen, van welck een Vinger voor een gedeelte van sijn Aengesichte quam, om door dat middel een Litteycken, van sijne Tronye aerdigh ende ongeacht te bedecken. *Apelles* Beelden den Koningh *Antigonus* op sijden uyt, op datmen de mismaecktheyt van sijne een Oogh, niet sien en soude.

Een Schilder moet omsichtig ende nadenkende wesen.

Voor alle dingen moet oock een Meesterlijck Schilder wil hy eenen goeden naem behouden, seer na-denckende en omsichtigh in al sijn doen wesen, insonderheyt ontrent sijn Inventien, en by-een ordineeringe der Historyen, op dat hy niet alleen geen onmogelijcke of Konst-strijdige dingen voort en brenge; maer dat hy doch in geenen deele dingen maeckt, van welcke, of de Luyden

diese toehooren, of andere diese beschouwen sullen, eenen quaden uytlegh daer van doen konnen, of oock buyten de Intenty vanden Schilder, oorsaeck van beschimpingh verleenen. Hierom is 'et datmen sich altijdt wel vanden sin en waerheydt van sijn voornemen moet verseeckeren, datse op een goede meeninge, en in reden bestaende uytlegh gegrontvest is. Wil dan evenwel het quaetwilligh onverstant der Spotters, buyten de gesonde meeninge vanden Schilder, eenen valschen uytlegh daer over doen, soo moetmen altijt veerdigh wesen, om dat met een abel-aerdigen quinck-slagh wederom goet te maecken. Een Exempel hier van verhaelt ons *Thomas Roe*, Engels Ambassadeur, in sijne Voyagie, dat doe hy aenden Grooten *Mogol* gesonden wiert, nessens andere gheschencken twee Kunstige geschilderde Tafereelen aenden *Mogel* op-offerde; inde eene was een slapende Venus, die van een Satyr by de Neus gevat wiert, in d'ander stont een Paert ende een Stier: den *Mogol* dese stucken besiende, vraeghde seer naeukeurigh watse te beduyden hadden, ende geliet sich met een verbelght gesicht, dat hy dese Schilderyen tot beschimpingh over sijn Volck opnam, even of sy Hooren-dragers waren gelijck desen Satyr; den Ambassadeur de snof inde Neus krijgende vreesde voor ongenoegen, seyde seer beleefdelijck dat hy niet en wist wat den Schilder daer mede gemeent hadde; den *Mogol* voer al wederom voort met vragen over 't ander stuck, seggende, meent ghy dan dat ick geen Paerden of

Exempel om de quade uytleggen van eenighe Schilderye met een quink-slag goet te maecken.

of Stieren en kenne. Flucx antwoorde *Thomas Roe*, wy hebben dat wel geweten, maer mijn Meesters hebben met dese twee Schilderyen willen toonen wat Schepsels en Dieren hun Landt voortbrenght, om u daer mede te konnen dienen; by aldien ghy maer gebieden wilt. Door welcke welbedachte uytvlucht den *Mogol* hem liet paeyen, ende den Af-gesandt een groot ghevaer ontquam.

Daer is oock noch een ander middel, waer door den Schilder hem selven een Vermaerden Naem kan maecken: Namentlijck dat hy somtijts, tijt ende vlijt daer toe aenwent, om eenige van sijn beste ordinantien en teyckeningen in print uyt te geven: Want vermits die de geheele Werelt door-wandelen, en in alle Liefhebbers handen komen, en dat de Schilderyen meest altijt maer in eene plaets blijven, soo is licht af te nemen datmen door eenige Print-Konst inde Wereldt te brengen, meerder bekent kan worden. Hier toe kanmen lichtelijck, als tot een buytens-tijdige oeffeninge, en sijn eyghen selfs vermaeckingh, de handen aen het werck slaen; niet datmen dat door een langhwijligen arbeydt van in 't Koper te snijden, (dat veel moeyten in heeft, om het Graef-yser wel te leeren handelen,) sou halen; maer door een lichte maniere, van met sterck water te Etzen of in Koper in te bijten, welcke veel korter en gemackelijcker gaet dan het snyen met de Graveer-ysers, gelijck die nu oock in Vranckrijck en in Hollandt soo gemeen, en fraey geoeffent wert, datmense naeu-

Datmen sich door Printen nyt te geven kan in naem brengen.

naeulicx van 't Snyen onderscheyden kan.

Weynigh Jaren geleden, heeft *A. Bosse*, binnen Parijs, hier van een gansch Boeck geschreven, dat oock naderhandt in 't Hooghduyts en Neder-duyts is over gheset; In welck hy aenwijst de gronden te maecken, hoemen dat op de Platen sal strijcken, droogen, hart ende swart maecken sal, hoemen de Teycken-naelden sal slijpen, vastsetten, ende op het Koper regeeren sal, op wat wijse het Starck-water gemaeckt ende op het Koper gegoten wort, ende alle andere noodige handt-grepen die daer toe vereyst werden, dien hy op twee verscheyden wijsen, d'een met eenen harden d'ander met eenen weecken grondt leert: Soo dat hy alles klaerlijck tot het maecken der Druck-Parsse toe, volgens sijn eygen ondervinding, als een nuttighe Wetenschap voor de Liefhebbers der Teycken- en Schilder-Konst, daer in komt aen te wijsen. Gelijck hy selfs oock wegen het voordeel datter de Konst-Oeffeningh door kan verkrijgen, in de Voorreden van 't gemelde Boeck komt te seggen, dat het te wenschen waer, dat alle Schilders ende Teyckenaers sich tot dese Wetenschap van 't Etzen begaven, op dat wy door dat middel meerder fraye Printen mochten bekomen, die wy nu missen moeten. Oock soumen hier by konnen aenmercken, datmen door Platen na eenige van sijn beste stucken, door andere te laten snijden, tot het selve ooghmerck soude konnen komen.

Dient oock noch vorder aengemerckt te werden, dat het Reysen en besichtigen van

andere

andere Landen, en aenſienlijck Rijcken, den Jonge Schilders nuttigh kan weſen, ende mede tot een middel dient om ſich eenighſins vermaert te maecken; hoewel datmen om eenen naem alleen ſonder eenige Meeſterlijcke geleertheyt mede te brengen, geen reyſe en behoeft, na Roomen of elders heen te doen: Wantmen, op ſulcken wijs wederom in ſijn Vaderlandt komende, occaſie verſchaft, om van de Verſtandige die u te vooren hebben gekent, uytgelachen te werden; die u dickwils ſouden nageven datter eenen Ezel in Lijf-Lant is geweeſt, en dat hy noch Gygaegt als hy t'Huys komt, en diergelijcke ſmaet-redenen, dieſe dan met recht komen uyt te braecken; invoegen men dan alleen uyt inſigt van wat byſonders te leeren, het reyſen moet beginnen. Dit moetmen oock niet ter loops doen, als de Honden te Kerck gaen, die eens blaffen en wederom te rugh loopen, meenende 'k hebber gheweeſt; maer neen, men moet ergens een wijle tijts zijn verblijf nemen, op datmer wat ſou konnen ſien; Wat leeren, ende wat van daer brengen.

Soo plachten eertijts fraye Borſten, Italien te gaen beſoecken, en verbleven een wijle te Roomen, om onder 't Schilderen aldaer de Teycken-ſchool te oeffenen, die veele dan namaels na Venetien gingen, om het wel Schilderen en Coloreeren te leeren, gelijck d'exempelen van veel Meeſters getuygen konnen.

Veele beſoecken heden Vranckrijck, daer thans oock wel wat te leeren is, alſmen kan

af-

afnemen uyt de veelvoudige fraye dingen die 'er dagelicks werden van daen gebracht. Het is mede bekent datmen vanden Konstenaers die een wijle vremde Konst-Schoolen besocht hebben, een groote verwachtingh heeft, ende dat dienvolgende het gene men dan van daer mede brenght, aengenaem by de Lief-hebbers is, by aldient soo veel is, dat het hare ooge behagen kan; invoegen daer noch altijt grooter roep van uyt gaet als het inder daet is; ontrent welck geval het gheschapen staet, om sich voorsichtigh te dragen, op datmen die mare niet wederom en komt te verliesen; datmen dickwils siet gebeuren, en dat meest altijdt, wanneerse Leuy en yverloos worden, en steunen op den naem die van hem begint uyt te gaen; ende en dencken niet dat het swaerder valt het verkregene wel te bewaren, dan yets van nieuws te gewinnen; op welck voornamentlijck te letten staet.

Datmen sich op een grooten naem niet en moet verhovaerdigen.

Soo staet hier voor een Konstenaer oock noch te Noteeren, dat by aldien het geluck hem soodanigh in sijne neerstige study boven alle geseyde swarigheden te hulpe quam, dat hy den naem van een groot Universeel Meester verkrege, dat hy alsdan wel toesie, dat hy hem selven op de Wiecken vande Faem, tot trotsheyt en opgeblasentheyt niet en laet vervoeren: Want dat by alle verstandige dapper mispresen wort. *Xeuxis* wiert, om dat hy Helena eens soo verwonderens waerdigh wel getroffen had, soo hovaerdigh, dat hyse niet dan voor een groot stuck Gelts en wilde laten kijcken: Ja hy wiert

Verwaentheyt van Xeuxis.

op

op 't laetste over sijn Konst soo moedigh en verwaent, dat hy sijnen Naem *Xeuxis* met groote Goude Letteren op sijnen Mantel liet setten, om over straet gaende, van yeder een bekent te wesen.

Indien yemandt waerlijck den naem van een groot Meester verdient, en dat sijne Wercken vol vande ware deught der Konste konnen ge-oordelt worden, en dat sy alle nootwendigheden, soo van goede Teyckeningh en proportie, behoorlijcke reddinge en houdinge in haer hebben, die over een komen met de Plaets en 't licht, in welcke de voorwerpselen zijn; en dat de schaduwen en dagen geschickt zijn, na de occasie van welcke sy werden voort gebracht; en dat voorts alle de Beelden gedisponeert en gecololeert zijn, na den inhout vande Historye diemen wil vertoonen; daer-en-boven datse aendachtigh ende werckelijck hun doeningen en herts-toghten voort-brengen, die met haer gansche standt over een komen; soo machmen wel op sijn Konst vertrouwen, nochtans nedrigh van herten, en ghemeensaem van ommegangh wesen: Want de hovaerdy maeckt onse Vyanden listigh, om met Leugenen en quade parten, onsen goeden naem en faem te ondermijnen; die niet als door sich wel ende loffelijck omtrent mindere Meesters te dragen, en konnen overwonnen worden. Indien staet zijnde, is het tijt om na eerlijck Gewin en Rijckdom om te sien. Soo ras men sich kan verseeckeren datmen door sijn gedane Neerstigheydt een volkomen Meester geworden

Wat d'hovaerdy dickwils te wege brenght.

3. Tijt van een groot Meester om Rijckdom te krijgen.

is, die ſonder alle hulp van andere onderwijſers alleen kan voort ſtudeeren, en dat ſijnen Naem daer by begint vermaert te werden, ſoo moetmen trachten ſich ſelven over al inde gunſte der Menſchen in te dringhen; inſonderheyt meeſt omtrent de groote, als Koningen, Princen, Vorſten en Heeren, ende wel voornamentlijck by die, welcke door Liefde tot de Konſt, de Konſtenaer beminnen, ende deſelve door rijckelijck te beloonen de handt boven 't hooft houden: Oock omtrent verſtandighe en Geleerde Heeren, die goede Kunſt-kenders zijn, ende u hier en daer konnen voor-draghen, en Recommanderen daer wat Meeſterlijcks te maecken valt. 't Gaet gemeenelijck ſeecker, dat ſoo den Coningh is, ſoo zijn de Onderdanen; hierom is yeder genegen om ſich van der Overheden Werck-Luyden geern te laten dienen: Wie en weet niet hoe menighe hier door tot een Man geworden is; leeſt het leven vande vermaerde Schilders, en ghy ſult meer dan overvloedige Exempelen vinden; of by aldien het u te verr' is om uyt de Boecken te halen, ſoo aen-merckt de geachtheydt die wy daghelijcks van verſcheyde Meeſters in Vranckrijck en elders komen te hooren: Ja hoe groote Sommen Gelts aen ſommighe gheboden worden, om hunne Woon-plaets te willen veranderen, en haer daer door inde Hoven der Princen te locken, en ſoo voorts.

Gunſte der groote en Konſt-kenners.

Edoch ſtaet voor een Verſtandigh Man omtrent deſe dingen wel te letten, datmen

ſich

ſich op de gunſte der groote niet te veel, veel min alleene ſal vertrouwen, noch hem geheel op hare mildadige belooningh verlaten, om niet ten dienſte vande Gemeene Onderdanen yets uyt te rechten. d'Ervarentheyt heeft geleert dat de belooningh onſeecker gaet, inſonderheyt ontrent den arbeyt diemen dickwils uyt inſicht van eenigh boven gemeen voordeel, of gunſtige inclinatie der Gezagh-hebberen te verkrijgen, aenleyt: Want het komt menighmael buyten onſe verwachtinge ſeer ſober uyt te vallen, ende dan en ſtaet 'er niet dan miſtrooſt en wanhoop voor de deur des Conſtenaers; invoegen het beter is, op een ſeeckere en ghewiſſe winſte, die met de gelijcke waerde onſer Konſt-Wercken over een komt, ſich te verlaten, dan te hopen op een in-gebeelden Gouden Bergh, van groote beloften, waer van 't volbrengen hanght aende Wiſpeltuerige Fortuyn, of onbeleefde quaet-aerdigheyt des beloovers. Al kreegh *Apelles* voor 't Conterfeytſel van *Alexander* twintigh Talenten Gout, ſoo en lucktend' *Andreas Matineas* op verr' na ſoo wel niet: Dien goeden Meeſter Schilderde op hope van een Kercklijcke bedieninge voor ſijn Soonen te verkrijgen, een Gallerye voor den Paus *Innocentius* de VII. Maer hy kreegh niets daer voor, dan dat den Paus hem weynigh tijt daer na, de ſeven Ondeugden belaſte daer noch by te maecken, 't welck *Matineas* dede, maer hy Schilderde op ſijn eyghen goetvinden de achſte Ondeught, namentlijck

Men moet ſich op de gunſt der Groote niet verlaten.

Beter op ſeeckere winſt geſien, dan ſich op een ingebeelden overloon verlaten.

Exempelen hoe onſeecker de belooningh gaet.

de Ondanckbaerheyt daer by , meenende door een heymelijck verwijten by den Paus wat op te doen, en ſijn mildadigheyt gaende te maecken : *Innocentius* de uyt-beeldingen ſiende , vraeghde *Andreas* met verwonderingh , waer hy meer dan van ſeven Ondeughden gehoort hadde; *Matineas* antwoorde en ſeyde, de Ondanckbaerheyt is thans ſoo groot en ghemeen onder alle ſoort van Menſchen, datſe mijns Oordeels wel voor de achtſte mach Geſchildert worden : Paus *Innocentius* deſen duw in ſijn Wambays voelende, hieldt ſich echter innocent, en ſeyde Schildert nu daer teghen over de ſeven Deughden , en voeghter de Lijtſaemheydt voor de achtſte by : Invoegen *Matineas*, verſwaringh van Arbeyt, en ſchimp tot ſijnen loon bequam.

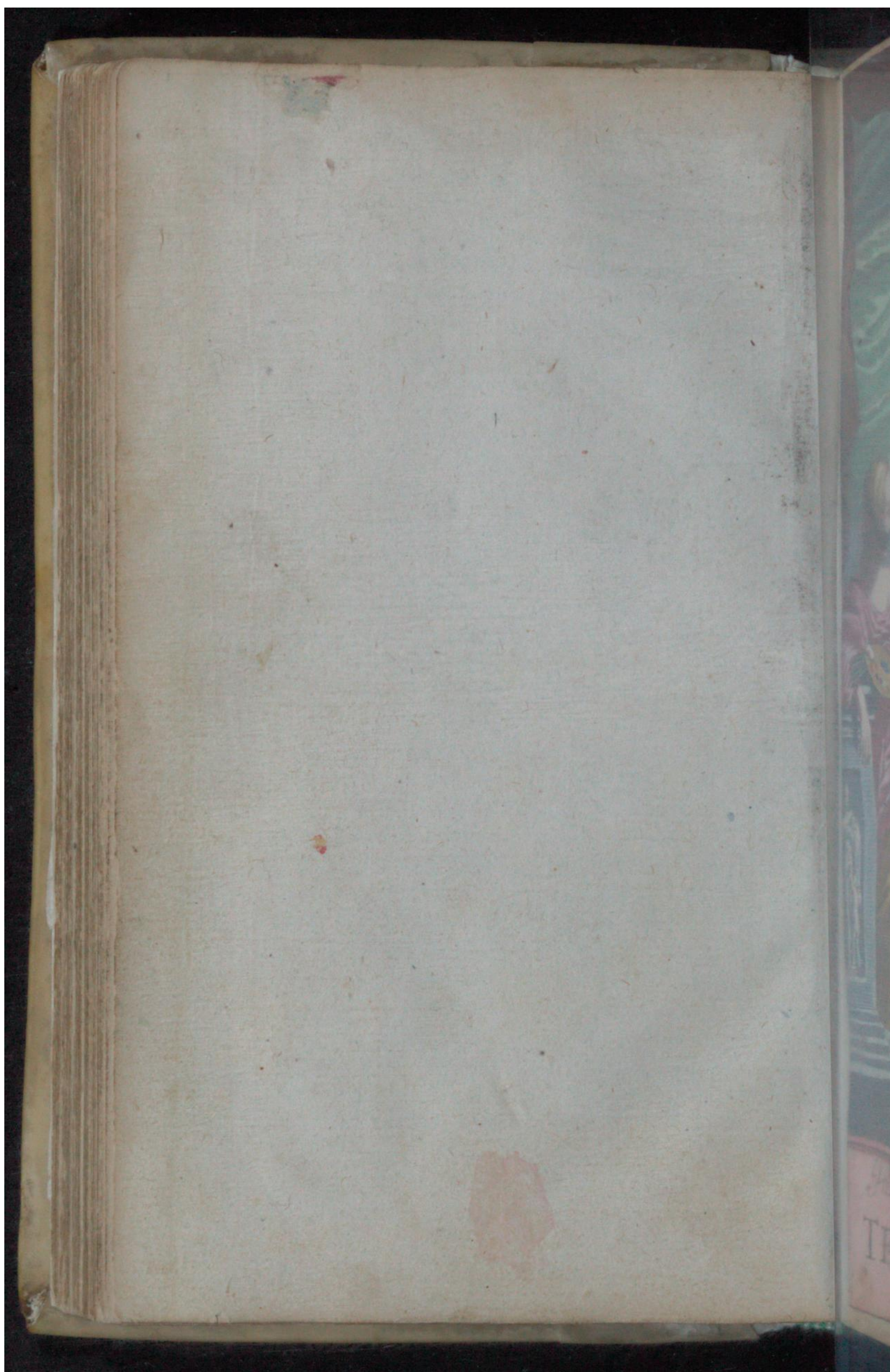
Beſluyt van deſe Inleydingh.

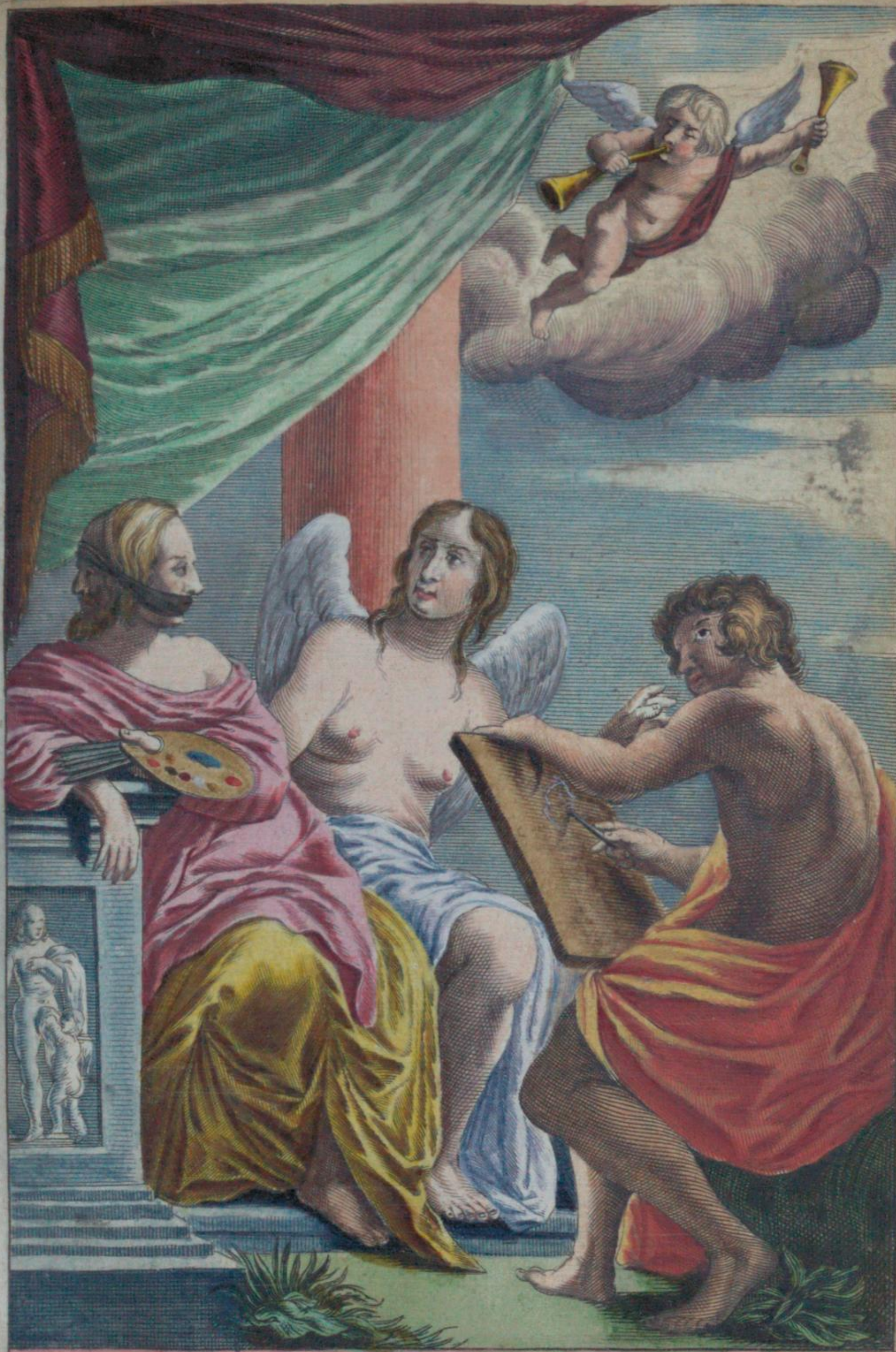
Meerder Exempelen , achten wy niet noodigh op te halen , maer vermeenen 't gene ſoo hier in , als in alle de voorgemelde dingen, die tot een generale inleyninge vande algemeene Schilder-Konſt dieden konnen, genoegh geſeydt te hebben ; des wy , om den Konſt-oeffenenden Leſer niet lange met woorden ſonder ſaecken op te houden, willen eyndigen, en den Konſt-oeffenaer uytſtellen , tot op onſe practijck Regelen , die wy verhopen in een ander Werck te laten volgen, gemerckt die meerendeel zijn af-gevaerdight; verhopen dat het goede daer in ghevonden wordende, fondament ſal geven , om de ware Konſt-oeffeningh op te Bouwen, en dat de misgrepen by ons buyten weten begaen, niet

ſoo

ſoo ſeer en ſullen dienen, om de nijdighe oorſaeck van beriſpingh te verleenen, als wel tot aenleydingh der gauwer Geeſten, om de Heerlijcke en algemeene Schilder-Konſt, van tijt tot tijt op te toyen, ende te verbeteren.

EYNDE.

Inleydingh tot de algemeene

TEYCKEN-KONST.

door W. Goeree.

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK